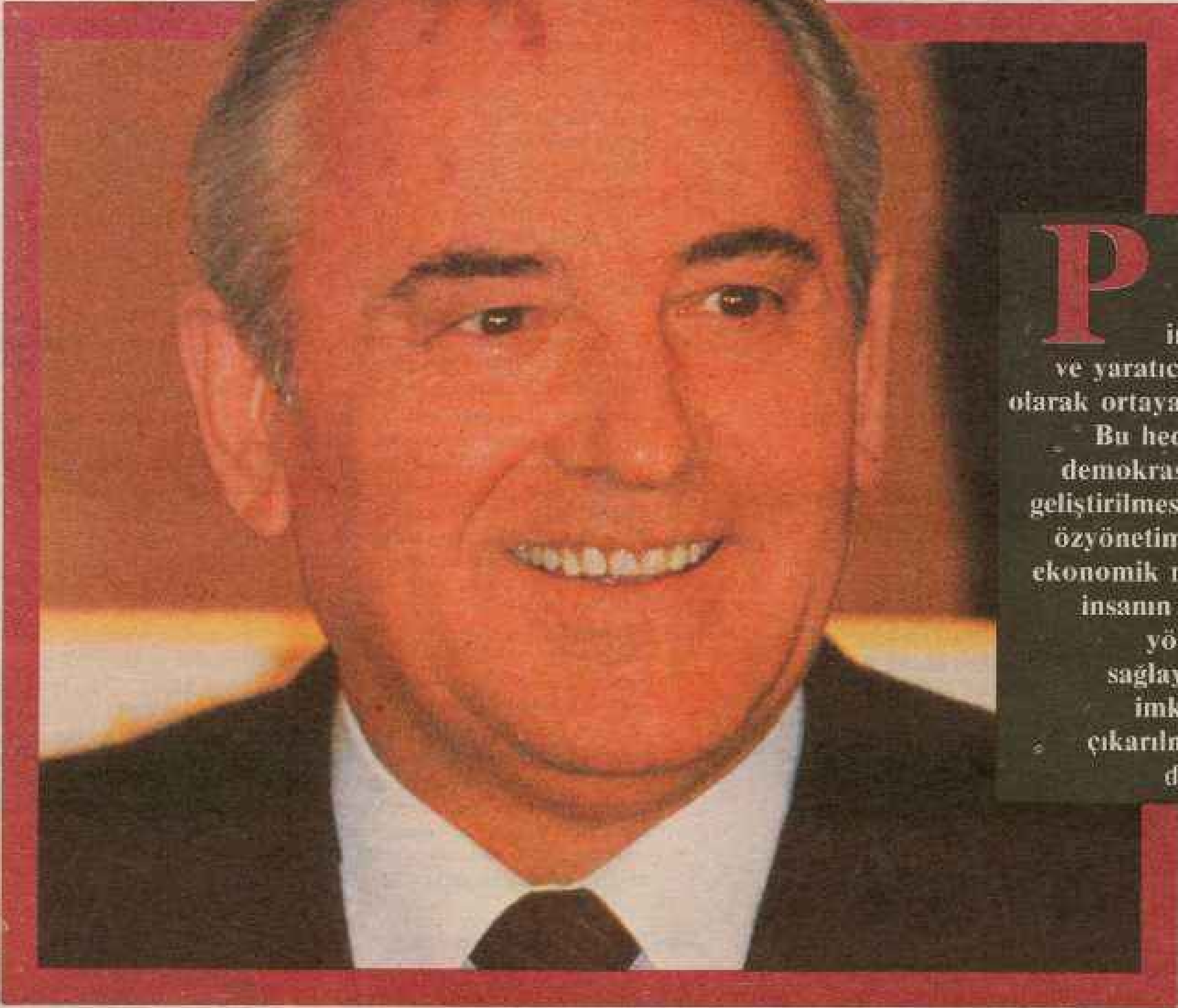
SAYI: 21 FİYATI: 1000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ AĞUSTOS 88

Perestroykanın hedefi, sosyalizmin insancıl özünü ve yaratıcı gücünü tam olarak ortaya çıkarmaktır. Bu hedefe ulaşmak, demokrasi ve açıklığın geliştirilmesinden, halkın özyönetiminden, köklü ekonomik reformlardan, insanın özgür ve çok yönlü gelişimini sağlayacak yaratıcı imkânların açığa çıkarılmasından ayrı düşünülemez.

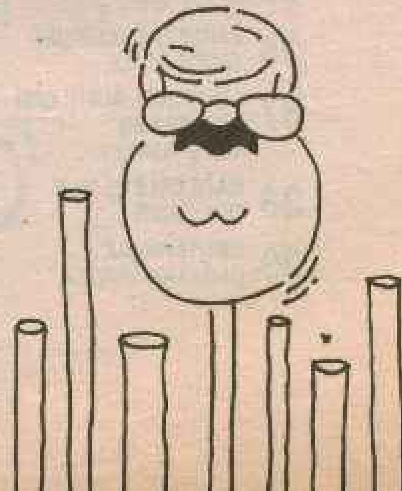
AYIN KONUSU ÇEVRE

TUTSAK ÖZGÜRLERİMİZ VE İŞKENCE

"13 yaşındaki ortaokul öğrencisi Özgür Cem Taş diyor ki: "Bana işkence yapanları şikayet edeceğim dedim. Onlar da bana 'Allahına şikayet etsen ne yazar oğlum" dediler.
Polisler haklı galiba... Allahımıza şikayette yarar yok. 13 yaşındaki bir çocuğu askıya alacak, cinsel organına cereyan verecek yaratıkları yaratandan şikayetçiyiz bir kere!
Yok işkencecileri asla Tanrı yaratmadı! İşkenceci mahlûkunu despotlar, zalimler ve

NE ŞEHİT NE GAZİ

İÇİNDEKİLER

ŞAŞIRMADIK

Bu topraklar üzerinde devlet etme geleneği Bizantizm ile "şeriata uydurma" İslâmi kurnazlığının bir sentezi olarak biçimlenmiştir. "Türk-İslam" sentezi dedikleri şey bu olsa gerek. Böylece Türkler'in medeniyete yaptıkları önemli bir "katkı" daha ortaya çıkmış oluyor! Bizans ve Arap medeniyetlerinin en olumsuz niteliklerini birleştirmek ve Osmanlı devlet etme tarzını üretmek. Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı ve son yıllarda önemli ölçülerde geliştirdiği bu devlet etme geleneğinin bir örneğine iç sayfalarımızda sayın M.Semih Gemalmaz değiniyor. Ülkeyi bir büyük işkencehaneye mi çevirdiniz? İçerden gelen cılız tepkilerden olmasa bile dışardan gelen bazı tepkiler sizi rahatsız mı ediyor? Birleşmiş Milletler İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'ni imzalarsanız hem bu dış "mihraklı" tepkileri yumuşatırsınız hem de "Türkiye'de 12 Eylül rejimi sürdükçe BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi imzalanamaz" diyen münafıkları "bozum edersiniz". Ama o zaman işkence uygulamalarınız biraz zorlaşmaz mı? İşte "Osmanlı çözümü" burada devreye giriyor: Sözleşmeyi imzalamış gibi yapmak ama yürürlüğe sokmamak.

Son sekiz yılda Osmanlı devlet etme geleneğine yoğun katkılar yapıldığını belirtmiştik. Bu katkıların bir bölümü devlet "adamı" tipinin "geliştirilmesi" alanında gerçekleşmiş. Osmanlı devlet adamları ağır ve oturaklıydı. "Ağır ol da molla desinler!" özdeyişine eski devletlüler büyük önem verirlerdi. Bu yüzden fazla konuşmazlar, bunun yerine dalgın bakışlarla tavana bakıp, ağır ağır sakallarını sıvazlarlardı. Bu devlet adamı tipi şimdilerde pek demode. Gazetecileri pijamayla karşılayacaksınız. Çıplak ayağınızı sandalyenin aralığından foto muhabirinin Pentax ME Super makinasının 50 milimetrelik objektifine doğru uzatacaksınız. Ertesi gün tüm yurttaşlar sizin biraz düztaban olduğunuzu, ayağınızı hafif içeri doğru bastığınızı, bu yüzden küçük parmağınızın biraz altında nasırların teşekkül ettiğini ve etli, yumuk bir ayağa sahip olduğunuzu, renkli fotoğraflarınızı inceleyerek tesbit edebilecekler.

Osmanlı devlet adamlarının bıyıkları onların mağrur, erkek ve korkutucu görünüşlerini tamamlayan önemli bir aksesuarlarıydı. Şimdi de öyle. Osmanlı devlet adamları kızdıkları zaman bu "erkeklik" simgelerini kesmeyle ilgili bir deyişi akıllarına bile getirmezlerdi. "Enflasyon yüzde kırkı aşarsa bıyıklarımı keserim" gibi deyimler devlet adamı tipine Cumhuriyetin bir katkısı. Ama 12 Eylül'ün yarattığı devlet adamı tipi daha ileri gitti ve eski sağlık bakanının ağzından işi "taşaklarımı keserim"e kadar vardırdı.

"Her halk layık olduğu yöneticilerce yönetilir" gibi bir söz vardır. Yok, hayır. Bu halk son sekiz yılda bu kadar kalitesizleşmiş olamaz. Yöneticilerini seçme hakkına kaba müdahaleler olmadığı zaman kendi düzeyine oldukça denk düşen insanları ortaya çıkarabiliyordu. Bu korkunç yozluk ortalığı kasıp kavurmuyordu. O halde şöyle demek lazım: Her siyasi rejim kendine uygun insanları öne çıkarır! 12 Eylül'e uygun insanlar bunlarmış demek... Şaşırmadık.

□

Geçen sayımızda gözaltında oldukları duyurduğumuz Toplumsal Kurtuluş yazarları tutuklandı. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi 'Komünizm ve Kürtçülük propagandası yaptıkları', gerekçesiyle derginin Genel Yayın Yönetmeni İlhan Akalın'ı, Yazı İşleri Müdürü Orhan Gökdeniz'i, yazarlarından Yalçın Küçük'ü ve Avukatları Hüsnü Öndül'ü tutukladı. Ve... Ve çıt çıkmadı. Bu "suç" nasıl işlenmiş? Yayın yoluyla olduğu belli. Ama kanunlar da belli. Bir yazıda "suç" olduğu iddia ediliyorsa o yazıyı yazan sorumlu tutulur. Yazı işleri müdürleri yazanı belli yazılardan dolayı para cezasına çarptırılabilir. O halde Genel Yayın Yönetmeni niye tutuklanıyor? Yazı İşleri Müdürü nasıl tutuklanabiliyor. "Suç" olduğu ileri sürülen yazıyı Yalçın Küçük mü yazmış? Peki avukatın tutuklanmasının anlamı ne?

Bunlar galiba anlamsız sorular. Bir hukuk devletinde sorulması mümkün olan sorular ya da şöyle diyelim bir hukuk devletinde sorulmasına lüzum olmayacak sorular. ■

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Burhanettin Kök* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 1000.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 9000.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

PERESTROYKA VE DEMOKRASİ

En yetkin demokrasinin sosyalizm olduğu ve sosyalizmin de en yetkin demokrasi olmak zorunda bulunduğu anlamında perestroyka, bir demokrasi sorunu olarak, sosyalizmin doğasında varolan demokrasinin açığa çıkarılması olarak anlaşılmalıdır.

Perestroyka -ya da yeniden yapılanma- Sovyet toplumunun bütün yaşama alanlarını kapsayan, olağanüstü bir reform hareketine dönüştü. Ekonomik, siyasi, kültürel, ideolojik bütün boyutlarıyla sosyal yaşam Perestroyka'ya uygun yeniden örgütleniyor. Denebilir ki sosyalizm, aslına sadık kalınarak yeniden yaratılıyor. "Daha işin başındayız" denilmesi olayın boyutları hakkında ipucu veriyor.

Perestroyka'nın içerdiği her bir toplumsal boyut, **demokrasi** olgusuna bağlı olarak ifade ediliyor. Dolayısıyla Perestroyka ilk bakışta demokrasi sorunundan ibaretmiş gibi bir izlenim doğuyor. Gerçi 19. SBKP parti konferansı bütün bu sorunların, dünyanın gözü önünde açıkça tartışılıp oldukça belirgin bir çerçeveye kavuşturulduğu, üretken bir platform oldu ama buna rağmen Perestroyka'nın eksik, yanlış ve çarpıtılmış yorumlarının son bulacağı kuşkuludur. "Anlaşılmazlık" veya "anlamamazlık" şuradan kaynaklanıyor olabilir: Sovyet toplumu Perestroyka kapsamında **kendi** sorunlarını, yetmiş yıllık bir yaşam deneyinin biçimlendirip içerik kazandırdığı ölçüler ve kavramlar aracılığıyla tartışıyor; fakat aynı ölçü ve kavramların böylesi içerikten yoksun kullanımlarıyla sorunu anlamaya çalışan "dışardakiler", ister istemez muhtevanın da "dışında" kalıyorlar. Perestroyka'nın ifade ettiği kapsam, en azından şimdilik, Marksist formasyonu olmayan düşüncenin de, dogmatik Marksist düşüncenin de kavrayış sınırlarını aşan bir düzlemde, yani gerçeğin düzleminde şekilleniyor. Gerçeğe yakın yorumlar yapabilmek için **aslına sadık düşünmek** bunun için gerekli oluyor. Perestroyka'yı yanlış, eksik veya çarpıtarak yansıtan yorumların hemen tamamının, esasen Sovyetler Birliği ve reel sosyalizm gerçeğini hiçbir zaman anlayıp kabullenememiş olanlardan gelmesi bir rastlantı olamaz.

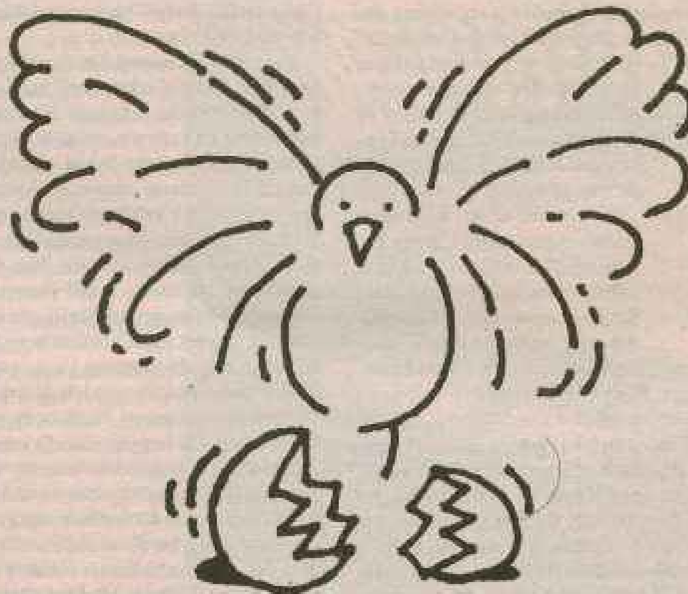
Sorunu salt bir demokrasi sorunuymuş gibi düşünmek hem doğru, hem de yanlış olabilir. En yetkin demokrasinin sosyalizm olduğu ve sosyalizmin de en yetkin demokrasi olmak zorunda bulunduğu anlamında Perestroyka bir demokrasi sorunu olarak anlaşılabilir. "Sosyalizmin eksik yanı demokrasiydi, Perestroyka bu eksiğin giderilmesidir" anlamında Perestroyka hiç mi hiç demokrasi sorununa benzemiyor. Başka bir anlatımla, Perestroyka "sosyalizmin demokratikleştirilmesi" olmayıp, sosyalizmin doğasında varolan demokrasinin açığa çıkması için gerekli koşullarını hazırlamasına benziyor.

Perestroyka'yı tartışırken ister istemez demokrasi, pluralizm, birey, özgürlük, insan hakları, hukuk vb. gibi çok cinsiyetli kavramları kullanmak zorunda kalıyoruz. Bu kavramların içeriklerini açıkça belirlemek, örneğin; Perestroyka'nın kapsamı içindeki demokrasi ile Batı düşüncesinin teorik uzantısı olan demokrasiyi, sadece "kedi-köpek" benzeşmezliği içinde olmalarından dolayı değil, biri ötekinin ters dönmüş içeriği olmasından dolayı da değil, biri ötekini dışlayan tarihsel kategoriler olmalarından dolayı aynı kefede tartılamayacaklarını peşinen kabullenmek durumundayız. Bu gerekli ayırım, sosyalizm imajına toz kondurmamak için değil, gerçeğe daha yakın olmak için yapılırsa anlamlı olabilir. Bu ayırımın yapılmadığı durumda, "Perestroyka sosyalizmi demokratikleştiriyor" gibi hiçbir diyalektiği bulunmayan, mantıksal bakımdan da iğreti duran bilim ve gerçek dışı sonuçlara varılıyor. Bu ayırım yapıldığında ise ortaya yaşayan sosyalizmin radikal eleştirisi çıkıyor. Perestroyka işte bu radikal eleştirinin de kendisidir. Özü saklıda kalmış gerçek sosyalizmin açığa çıkamadığını, bu yüzden reel sosyalizmin gerçek sosyalizm olamadığını Perestroyka söylerken, olayı "demokratlaşma" olarak anlayanlardan "dilimiz dönüp de söyleyememiştik" veya "biz zaten öteden beri söylüyorduk" gibi anlamsız hayretler yükselmektedir. Perestroyka, reel sosyalizmin gerçek sosyalizme gelişmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmayı öngörüyor ise bu durumun bilimsel açıklaması, dışardan ithal edilmiş bir demokrasi düşüncesinin varsayılmasına ihtiyaç göstermiyor.

Perestroyka'nın yalın bir demokratikleşmeye indirgenemeyeceğini, dile getirdiği kendini eleştirisinin derinliğinden de anlamak mümkündür. Ortada, demokrasiyi de, onun inkarını da, imkanlarını ve engellerini de aynı anda içeren bir bütünsellik var. Dünyanın en kültürlü, en eğitilmiş toplumu, bu gelişkinliğinin tezahürü olan kültür kastlaşmalarını, aydınlar düzeyinde loncalaşmaları aşmak ya da örneğin ekonomisini çağın gereklerine göre yeniden realize etmek zorundayken emekçilere bizzat kendi eliyle sağladığı sosyal güvencelerin direnciyle karşılaşmak durumundadır. O kadar ki hatta, Perestroyka, şart koştuğu açılımın önündeki engellerin özeti durumundaki siyasi iktidarı ve partiyi, aynı zamanda bu açılımın öncüsü olarak ilan etmektedir. Yani ortada, dinamiği kendinde ve kendisi, engeli de kendinde ve kendisi olan özgür bir tarihsel duruş biçimi var.

Parti, yönetici rolünü yerine getirmenin biçimini değiştirmek istiyor. Kendini devletten ayırdetmeyi, devletin fonksiyonlarından uzak durmayı öngörüyor.

Sosyalizm, aynı zamanda en yetkin, temsili veya doğrudan biçimleriyle en gelişkin demokrasi olduğunu başlangıçta ortaya koymuş, demokratik ve sosyal devrim niteliklerini içiçe bulunduran bir devrim sonucu gerçekleşmişti. Varsayımlarından biri olan demokrasi gelişemeden kaldıysa, bunu sadece Sovyet toplumunun değil, bütün bir dünya gerçeğinin toplamı olarak anlamak eğilimindeyim. Sosyalist demokrasi olarak örgütlendiklerinde çok daha ileri bir tarihsel rol oynamaları mümkünken, Sovyet top- ▶▶

lumunun taşıdığı dinamikler, ancak sınırlı bir rol oynayabildiler, çoğunlukla da atıl kaldılar. Gerçi bu yaklaşım "Stalin faktörü"nü arka plana itiyor gibi gözüküyor. Ne ki, Perestroyka da bugün, kendi gerçekliğinin **evrensel bağımlılık** yanını tarif etmeden kendini tarif edemeyeceğini biliyor. Sovyet toplumunda sosyalizmin güçlerini özgürleştirmek, sosyalizmin evrensel dinamiklerini yükseltmek bakımından da gereklidir. Bu anlamda Perestroyka pek tabii olarak sosyalizmin uluslararası varlığı adına gerçekleşiyor ve bu nedenle, umudu sosyalizmde olan herkes kendi iddiasını ve olanaklarını Perestroyka'da bulmak istiyor. Evrensel bir kapsam ifade eden her şey gibi Perestroyka da, dünyanın bugünkü gerçekliğini hesaba katan ve bu gerçekliğin sosyalizme yüklediği görevlerle sunduğu olanakları birlikte değerlendiren bir perspektif olarak oluşuyor. Bu da, Perestroyka'ya duyulan ilginin niteliğini ve derecesini, kazanılmış olan dünya görüşüne göre farklı düzeylerde belirliyor.

Sosyalist demokrasinin reel sosyalizm vakasındaki engellerini 19. Parti Konferansı birkaç genel başlık altında dile getirdi. Sosyalizmin değil Sovyet toplumunun demokratikleştirilmesi buna göre, partinin, devletin, ekonomik temelin ve son tahlilde bilincin demokratikleştirilmesi gibi boyutlar içeriyor. Gene 19. Parti Konferansı bu sürecin doğal öncüsü olarak partiyi belirliyor. Parti, sürecin hem engeli hem de öncüsü olarak, yetmiş yıllık reel sosyalizm şartlarının olgunlaştırdığı çelişkiyi ifade ediyor. Bu çelişki netlik kazanmadıkça Perestroyka'ya ilişkin hiç bir detay yerli yerine oturmuyor. Örneğin 19. Parti Konferansı'nda Gorbaçov'un daha yetkin ve yetkili bir parlamento önermesini "parti dışında ikinci bir güç odağı yaratmak" girişimi olarak yorumlayanlar az değildi. Bu elbette yanlış ve bir ucundan çekildiğinde, Mao'nun kültür devrimindeki çıkış noktasına götüren bir yorumdur. Halbuki öneri Perestroyka'nın içerdiği siyasal reformların özünü ifade eden bir ihtiyaçtan, partinin "denetlenemez bir iktidar gücü" olması durumuna son verme ihtiyacından kaynaklanıyordu. Çünkü, Sovyet siyasi sisteminin geldiği noktada devlet uygulamanın fiili sahibi ve sorumlusuyken, **sorumsuz** bir siyasal karar kademesinin emrine girmişti. Böyle bir işleyişi, siyasi yöneticilerin ve partinin iyi niyetinden ve olgunluğundan soyutlayarak düşündüğünüzde, her şeye karar verebilen ve hiçbir şeyden sorumlu olmayan bir siyasi iktidarın varlığına ulaşıyorsunuz. Halbuki bu soyutlama düzeyinde açıkça görülür ki, demokrasi ancak, birinin varlık şartı ötekine bağlı ve birinin varlığı, ötekinin varlığını ve haklılığını gerekli kılan ve açıklayan fonksiyonların karşılıklı durdukları bir bütünselliğe ihtiyaç gösterir.

> **Sovyet toplumunda sosyalizmin güçlerini özgürleştirmek, sosyalizmin evrensel dinamiklerini yükseltmek bakımından da gereklidir.**

Bu durum, elbette teori tarafından öngörüldüğü için gerçekleşmemişti. Devrimci yığın pratiğinin ürettiği, başlangıçtaki Sovyet demokrasisi de bugünkü durumu varsaymıyordu. Başlangıç için hep bilinir ve söylenir; bütün insanlığın özlemini ifade eden, temsili ve doğrudan demokrasinin en gelişkin örneklerini içeren bir sosyalist demokrasi olmuştu ilk adım. Hemen her sosyal devrimde böyle bir demokrasiye kapı açılır, ama sürekli açık kalamaz. Sorun, bu açılan kapıdan, tarihsel birikimin de kazandırdığı yetenekler ölçüsünde ve toplumca kurumlaşarak girebilmektedir. Toplumun bu yetenekte olup olmadığı belirleyicidir ama, toplumun siyasi öncüsünün yapabileceği şeyleri azami ölçüde yerine getirmesi koşuluyla. Bu anlamda **tek parti** olarak Komünist Partisi'nin yönetici rolünün tarihi, Sovyet toplumundaki demokrasinin de tarihi olmuştur.

▲ *Gorbaçov. Arkasında yetmiş yıla sığdırılmış olağanüstü kazanımlar ve bunları korumaya kararlı Sovyet insanı var.*

Bunun bir **ilk nedeni** olmalı değil midir? Şüphesiz hem "Stalin faktörüne" açıklama getiren, kendisi de "Stalin faktörü" tarafından açıklanabilen bir ilk neden mevcuttur. Verili objektif bir durumun yönetme ilişkisi, sürekli tekrar olunan bir ilişki olarak zamanla objektif temelinden bağımsız bir **kendinde varlık tarzı** edinebilir. Bu durum hem yönetme ilişkisinin gelişip olgunlaşmasını önleyeceği gibi, hem de objesinin gelişmesini engelleyip kendi düzeyine bağlı kılabilir. "Politikanın belirleyici güç olması" anlamında Sovyet demokrasisinin ve Sovyet toplumunun olumlu-olumsuz bütün yönlerini partinin yönetici politik rolü içinde irdeleyip bulan Perestroyka düşüncesi, bu isabetli yönteminden ötürü de mutlak başarılı olacağa benzemektedir.

Komünist Partisi, devrimin ilk birkaç yılından sonraki dönem boyunca ülkenin siyasal bütün dinamiklerini bünyesinde toplayan **tek parti** olmuştur. Gerçi bu dinamiklerin aynı bünye içindeki çelişki ve çatışmaları sonuçta gene sosyalist devinimi doğrular nitelikte çözümlenmiştir; ama aynı şey, dünyanın o günkü objektif şartlarının sosyalizm üzerindeki etkileriyle birleşip özgün bir verili durum yaratmış, bu bir dönemin verili durumu bütün dönemlere dönüşüp kalmıştır. Böyle bir gelişmeyi ne teori öngörmüştür ne de Sovyet toplumunun yasaları ve anayasası. Başka bir ifadeyle, parti "denetlenemez bir iktidar gücü" konumunu **"yasa dışı"** olarak ama aynı zamanda hiçbir "yasa ihlali"nde bulunmadan elde etmiştir. O halde bugünü hazırlayan bir eski verili durum, örneğin her şeyin komünistlerin cansiperane savunmasına ve sınırsız sahiplenmesine bağlı olduğu, olumlu ve isabetli her kararın, cesur her insiyatifin komünistlerden beklendiği ve esasen de onlardan geldiği, bilinen bir ilk durum söz konusudur. "Yozlaşarak" kalan, (kalmak zaten tek başına yozlaşmaktır) partiyi erişilmez ve dokunulmaz kılan bu "yasa dışı" özgürlük konumu içinde ise sayılamayacak kadar çok gerçekten yasa dışı serüven gerçekleşmiştir.

Toplumsal hiyerarşide böyle normal dışı bir yere oturan partinin demokrasinin gelişip olgunlaşmasını zorlaştırmaktan başka, kendi içindeki demokratik geleneği sürdürmesi beklenemez. İç demokrasisi olmayan ama içeriği çok zengin olmak gereken bir bütünlüğün tek tek bütün öğeleri, kendinde bulunmayan bir iradenin uzantısına dönüşerek özgün fizyonomilerini kaybetmek durumuna düşerler. Perestroyka düşüncesi, öngördüğü siyasal reformlara partiden başlamayı, partinin kendini yenileyebilmesini bu tarihsel açılımın önşartı olarak saptamayı herhalde bu tesbite dayandırıyordur. Partinin kendini denetleyemez konumu en hayati fonksiyonunu kaybetmesi idi ve en başta bu fonksiyonu yeniden kazanması isteniyor.

Parti, devlet hiyerarşisinde "son merci" gibi gözüken bugünkü yerini terketmeyi istemekle, yönetici rolünden vazgeçmeyi mi istemiş oluyor? Ya da Perestroyka'da partinin yönetici rolünü başkalarıyla paylaşmak gibi bir öngörü de mi var? Sanırım buna "hayır" diye cevap vermemiz gerekiyor. Öyle anlaşılıyor ki, parti yönetici rolünü yerine getirmenin biçimini değiştirmek istiyor. Kendini devletten ayırdetmeyi, devletin fonksiyonlarından uzak durmayı öngörmesi salt bir biçim değişikliği anlamına da alınmamalı. Değişen bu biçimle birlikte doğrudan demokrasiye yaklaşan bir taban demokrasisine ve bu taban demokrasisinin biçim vereceği temsili kurumlar sentezine ve bu yoldan oluşan bir devlet hiyerarşisine ulaşılmak istenmektedir. Böyle bir demokratik yapılanmada partinin **"yeri"** elbette bulunmayacaktır. **Parti iradesini beyan ettiği** bir "yere" sahip olmayacaktır, dolayısıyla da iradesini kaybetmiş olacaktır. Ama, kaybettiği bu iradesini yığınların içinden süzülüp gelmiş ve böylece aynı zamanda onların iradesine dönüşmüş bir irade olarak yeniden elde etmeye çalışacaktır. Böyle bir perspektifi ancak kendine güvendiği kadar, halkının politik olgunluğuna da güvenen, daha doğrusu sosyalist teoriye ve insana güvenen bir parti benimseyebilir. Sovyet toplumunda böyle bir perspektifin "riski" de yoktur; çünkü her şeye rağmen, yetmiş yıla sığdırılmış olağanüstü kazanımlar ve bu kazanımları korumaya kararlı bir **Sovyet insanı** vardır.

"Perestroyka"!... sözlükteki yerinden canlanıp çıkan ve İNSAN'ın günümüzdeki en soylu çabasının ifadesini üstlenen bu "sihirli" kavram, demokrasi vb. gibi özgürlüğün sınırlı biçimlerine indirgenmeden, **özgürlüğün** bizatihi kendisi olarak anlaşılmalı ki, doğru anlaşılmış olsun...

Ben şimdilik Perestroyka'nın demokrasiyle ilişkisini böyle anlayabiliyor, kendimi böyle ikna edebiliyorum. ■

Ayşe Sarı

SBKP 19. Ulusal Parti Konferansı

KAHRAMAN, "GLASNOST"TU

Herkesin kişisel çıkarlarını etkilemediği, hayati meselesi haline gelmediği sürece reformlar istenilen sonuca ulaşmayacaktır.

Haziran ayı sonunda dört gün süreyle toplanan SBKP 19. Ulusal Parti Konferansı, dünya kamuoyuna Sovyetler Birliği'nde yer almakta olan gelişmeleri biraz daha etraflıca kavrama olanağı verdi. Toplam 4991 delegenin katıldığı konferans radyo ve televizyon aracılığıyla yalnızca ülkede değil, tüm dünyada da ilgiyle izlendi. Konferans ilkin SBKP MK 1985 Nisan Plenumu ve ardından 27. Parti Kongresi'nde formüle edilen yeniden yapılanma stratejisinin ilk sonuçlarını kapsamlı biçimde tartıştı, bir bakıma üç yıllık perestroyka icraatının bir ilk bilançosu çıkarıldı demek mümkün.

Aslında, hakim olan tartışma atmosferi ve sonuçları itibarıyle konferansın kendisi, perestroykanın gözle görülür, elle tutulur bir yansımasıydı. Gorbaçov'un deyişiyle "konferansın kahramanlarından birisi", belki de en önemlisi glasnosttu.

Konferansın esasen iki soruya cevap vermesi bekleniyordu: Perestroykanın ilk sonuçları nelerdir ve süreci daha güçlü, geriye dönüşsüz kılmak için ne yapılmalıdır? Bunlardan ilkinin cevabı ağırlıklı olarak sosyo-ekonomik alanda radikal bir değişim öngören ekonomik reform, ikincisininki ise siyasi reformla bağlantılı ele alındı. Ekonomik reformun ilk sonuçlarını değerlendirmede olsun, siyasi reform gereğini vurgulamada olsun, Parti'nin Sovyet toplumunun yönlendirici ve örgütleyici gücü olarak rolünün, siyasi öncü rolünün perestroyka koşullarında nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği hep gündeme geldi.

Ekonomik reformun ilk sonuçları

Ekonomik reformun henüz ilk dönüşümlerinin gerçekleşmekte olduğu mevcut aşama "durağanlık sonucunda bir kriz durumuna dönüşme tehlikesi gösteren eğilimlerin büyümesini engelledik, bu eğilimleri tersine çevirebildik ve kesintisiz ilerlemenin belirli önşartlarını yaratabildik" şeklinde belirleniyor. Bu alandaki sorunların özellikle de yiyecek maddeleri başta olmak üzere mal ve hizmetlerin nicelik ve nitelik olarak talebin gerisinde kalması gibi yakıcı sorunların altı çiziliyor. Ekonomik reform konusunda kaydedilen olumlu değişikliklere rağmen, henüz temelden bir değişmeden söz edilemeyeceği ve düşünülenden fazla zorluklarla karşılaşıldığı ortak bir saptama.

Ekonomide hedeflenen yapısal değişiklik yalnızca bir işletmecilik sisteminden daha verimli bir diğerine geçişi öngörmekten ibaret değil. Üretici güçlerde ve üretim ilişkilerinde toplumun bugünkü ihtiyacına cevap verecek köklü bir değişiklik yapılması söz konusu. Ekonomik reform toplumsal mülkiyetin avantajlarını çalışanın kişi olarak çıkarlarıyla gerçek anlamda bağdaştırmayı; uzun vadeli stratejik hedefleri halkın temel, hayati ihtiyaçlarının azami ölçüde tatmini olanağı ile tam olarak birleştirmeyi gündeme getiriyor. Konferanstaki tartışmalar, bizzat pratikten yola çıkan örneklerle, meselenin enine boyuna irdelenmesini getirdi. Perestroykanın odağındaki faktörü - insan faktörünü - harekete geçirmede en sonuç alıcı yol ve araçların araştırılıp bulunması ve hele hayata geçirilmesi ile ilgili zorluklara işaret edildi. Bu zorluklardan en başta gelen birisi "zihniyet değişikliği"nin henüz yeterince yaygın ve derinlemesine gerçekleşemiyor olması şeklinde teşhis ediliyor. Örneğin, "herkese emeğine göre" ilkesinin ihlâli demek olan ücret eşitlemeciliği zihniyetinin hâlâ süren sosyal, psikolojik ve ekonomik etkilerinden söz ederken Gorbaçov "kapıdan kovalıyoruz, bacadan giriyor" diyordu. Ya da aynı doğal ve ekonomik koşullara sahip iki bölgenin tarım üretiminde gösterdiği farklılığın nedenleri yine yaklaşım tarzı ve ele alış zihniyetinde somutlanıyordu.

Çalışma kollektiflerinin, tek tek çalışanların emeklerinin ürünlerine olan doğrudan ilgilerinin güçlendirilmesi, meselenin çekici halkası olarak şekilleniyor. Bu doğrultuda ekonomik reformun öngördüğü üzere, işletmelerde kâr-zarar muhasebesi ve kendini finansman yöntemine geçilmesi, üretim artışında "plan baskısı"nın yerini ekonomik manivela ve teşviklerin alması, çalışmanın daha iyi örgütlenmesi ve teşvikinde çeşitli sözleşme biçimlerinin daha geniş kullanılması, kooperatifçiliğin teşviki, günlük çalışmanın önündeki bürokratik engellerin tümüyle kaldırılması ve özellikle de sosyal alana öncelik verilmesi vb. önlemlerin daha süratle pratiğe aktarılması gereği ilk üç yılın getirdiği sonuçlardan. Bütün bunların fiyat reformundan dış ticaret ilişkilerine, kaynak tasarrufundan bilimsel-teknolojik yenilenmeye uzanan bir dizi içiçe değişikliklerle de tamamlanması gerekiyor.

Ekonomik reformun başarısı üretim yapısının tümüyle demokratikleşmesi ve reorganizasyonunda yatıyor. Başarının öngörülen şartı ise, bir anlamda konulan hedefin zorluğunu belirliyor: "Herkesin kişisel çıkarlarını etkilemediği, hayati meselesi haline gelmediği sürece reform istenilen sonuca ulaşmayacaktır". Ekonomik reformun geleceği açısından önemli bir adım, 1989 başında maddi üretimde bulunan tüm işletmelerin yeni bir yönetim yöntemine - maliyet muhasebesi ve kendini finansman - geçirilmesi olacak.

Hayli derine kök salmış kayıtsızlığı ortadan kaldırmanın ve çalışanların sosyal ve siyasi faaliyetine güçlü bir ivme kazandırmanın yegâne yolu demokratikleşme ve glasnosttan geçiyor.

Siyasi yapıda reform

Toplumun sosyo-politik hayatının demokratikleşmesi ve siyasi yapıda kapsamlı bir reformun gerçekleştirilmesi, Konferans'ta "perestroykayı geriye dönüşsüz kılmanın temel güvencesi" olarak nitelendi. Gorbaçov'un konferans açılışında sunduğu rapordaki şu tespit dikkat çekiciydi: "Lenin'in sosyalist devlet konusunda, kelimenin tam anlamıyla devlet olmayan" devlet ya da hatta giderek toplumsal özyönetime dönüşen "yarı-devlet" şeklindeki ünlü tanımını hatırlayalım. Ne yazık ki, Lenin'in ölümünden sonra teoride - ve bu yüzden pratikte de- hakim olan yaklaşım, devleti teriminin "tam", yani eski anlamında ele alan bir yaklaşım oldu. Devlet düzenlemeleri toplumsal faaliyetin fazlasıyla geniş bir alanına yayıldı". Aşırı merkeziyetçilik, devlet

▼ ***Bir tartışma atmosferi.*** *Konferansın kendisi perestroykanın gözle görünür bir yansımasıydı.*

organlarının bürokratikleşmesi, halkın sosyal ve siyasi yaratıcılığının engellenmesi, toplumun ''tek-seçenek ve statik düşünce''ye alışır olması bu durumun sonuçları arasında belirtiliyor. Ancak siyasi reformda üzerinde özellikle durulan iki sonuçtan daha söz etmek gerekiyor: Birincisi, insanların düşüncesini hâlâ etkilemekte olan basite indirgenmiş, gelişmesi eksik kalmış bir sosyalist hükümet imajının ortaya çıkması ve iktidarın halkın siyasi faaliyeti ile değil yürütme organları ile özdeşleşir olması; ikincisi ise mevcut siyasi sistemin toplumsal hayatı yasa çerçevesinde değil, esasen yürütmenin iradi direktif ve talimatları doğrultusunda örgütlemeye yönelmiş olması. Sonuç olarak ödenen ağır bedel şöyle belirtiliyor: ''Kayıtsızlık, halkın sosyal faaliyetinde azalma, çalışan insanın toplumsal mülkiyete ve yönetime yabancılaşması''. İşte, ''eğer gerçekleşmezse perestroykanın önümüze getirdiği görevlerin üstesinden gelemeyiz'' denilen siyasi reform bu sonucu aşmaya yönelik olarak gündeme geliyor.

Milyonlarca insanı ülke ve toplum hayatının her alanda yönetimine gerçek anlamda çekmek ve sosyalist yasallığı tam olarak oluşturmak üzere sosyo-politik yeniden yapılanma süreçlerinin başarısı aynı ''sihirli formül''de görülüyor: **Glasnost** ve **demokratizatsiya**. ''Hayli derine kök salmış kayıtsızlığı ortadan kaldırmanın ve çalışanların sosyal ve siyasi faaliyetine güçlü bir ivme kazandırmanın yegâne yolu demokratikleşme ve glasnosttan geçiyor. Sosyalizmin insani hedeflerine ulaşmak ancak çalışanların toplum hayatının bütün işlerine bilinçli ve istekli katılımı ile mümkün. Toplumumuzun daha fazla demokratikleşmesi politikası sosyalist yasallığın güçlendirilmesi konusunda sürekli çabayı gerektiriyor''. Siyasi yapıya toplumun bundan sonraki gelişmesine cevap verecek yeni bir içerik ve dinamizmin, nitelik olarak yeni unsurların katılmasını öngören reforma böyle yaklaşılıyor.

Sosyalizmin insani hedeflerine ulaşmak ancak çalışanların toplum hayatının bütün işlerine bilinçli ve istekli katılımı ile mümkün. Toplumun demokratikleşmesi politikası sosyalist yasallığın güçlendirilmesi konusunda sürekli çabaları gerektiriyor.

Atılan adımlar, alınan önlemler bu yaklaşımın somutlanışı, devletin yurttaşlara karşı sorumluluğunun altını çizen hukuk reformu böyle bir adımı oluşturuyor.

Günün ihtiyacına cevap verecek siyasi yapının pratikte oluşumu için öngörülen yeniden düzenlemenin kapsam ve boyutlarını biraz daha kavramaya şu örnek yardımcı olabilir: Halihazırdaki işleyiş içerisinde ülkedeki yetişkin nüfusun üçte biri seçimle oluşan hükümet ya da hükümet dışı organlarda görev yapıyor. Bu türden kurum ve organların sayısı artırıldıkça, seçimle gelmiş dahi olsalar bu organlarda yer alanların ülke ve toplum hayatının yönetimine gerçek katılımları o ölçüde azalmış bulunuyor. Bir de bunun yanı sıra üzerinde hassasiyetle durulan kadro ve personel istihdamından söz etmek gerekiyor. Devlet cihazı ve diğer kamu organlarındaki bu kadroların seçimle işbaşına gelen organlara tam olarak tabi olmaları, diğer yandan da ehliyetli, uzman, yerini dolduran kişilerden olması gereği özellikle vurgulanıyor. Başlatılan yeniden yapılanma uygulamaları ile birlikte merkez ve cumhuriyetler düzeyinde çok sayıda bakanlık, daire ve organ lağvediliyor. Merkezi düzeyde bu cihazlarda çalışan personel sayısının % 40, cumhuriyetler düzeyinde yarı yarıya, otonom cumhuriyet, bölge ve yörelerde ise üçte bir azaltılması gerekecek.

Bir diğer deyişle, fonksiyon ve yetkilerin yeniden dağıtımı, merkeziyetçilikle ademi merkeziyetçiliğin en uygun bileşimi ve atılan her adımla demokratikleşmenin alabildiğine güçlendirilmesi, yani ''siyasi bünyemizin beynine ve yüreğine giden kana hiçbir şekilde engel olmadan, siyasi-ekonomik sistemimizin tüm kılcal damarlarına hayat verecek taze kanla doldurmak'' gerekiyor.

Siyasi reformun çeşitli veçheleri bulunuyor. Bunlardan ikisi özellikle belirleyici nitelik taşıyor. Birincisi, Parti ve devlet organlarının görevlerinin kesin biçimde ayrıştırılması; diğeri ise Halk Temsilcileri Sovyetlerinin işlev ve yetkilerinin tam olarak restorasyonu ve güçlendirilmesi. Parti ve devlet işleyişi konusunda meydana gelen deformasyonlar, organların fonksiyon, görev ve yetki karmaşıklığı giderilecek, Sovyetler'in hâlâ iktidarı temsil eden organlar, hem de kitle örgütleri olarak devlet ve özyönetim ilkelerini organik olarak bünyesinde birleştirdiğine ve engin bir demokratik potansiyel taşıdığına tekrar dikkat çekiliyor. Her düzeydeki Sovyetlerin yetkisi kapsamındaki sorunların çözümüne merkezi iktidar ve yönetim organlarının müdahalesi önlenecek, Sovyetlerin çalışmalarını yetkinleştirecek zemin ve koşullar yaratılacak. Konferansta bu doğrultuda benimsenen önlemler arasında yerel Sovyetlerin maddi ve mali imkânlarının genişletilmesi, oturum süresinin uzatılması, görev süresinin sınırlandırılması (beş yıl ve en fazla iki dönem olarak), faaliyetlerinde kamuya açıklık ve glasnostun en üst düzeyde genişletilmesi bulunuyor.

19. Konferans'ta tartışmaların ardından şöyle bir siyasi şekillenme ortaya çıktı: Tüm Sovyetler'de yöneticiler gizli oyla seçilecek. Konferans herhangi bir düzeydeki Sovyetin başkanlığına oradaki Parti komitesinin birinci sekreterinin aday gösterilmesi tavsiyesinde bulunuyor. Böyle bir önerinin parti ve devlet organlarının ayrıştırılması hedefine uygun olup olmadığı tartışıldı. Sonuç olarak bu formül Sovyetlerin halk temsilcisi organlar olarak rolünün Parti'nin prestijiyle desteklenmesi doğrultusunda pratikte en makul yol olarak benimsendi. Adaylığın destek görmesi parti sekreterinin komünistlerden gördüğü onayın halk temsilcilerince de uygun bulunması anlamını taşıyacak. Böyle bir adaylık gizli oylama sonucu temsilcilerden destek görmediği takdirde, Parti komitesi bundan gereken sonuçları çıkarmaya çağrılıyor. Bunların yanı sıra, Sovyetlerin yürütme organları karşısında gerçek anlamda üstünlüğü de çeşitli önlemlerle sağlanıyor.

Yerel Sovyetlere yetkisi dahilinde devlet, ekonomi, sosyal ve kültürel hayatın istisnasız tüm özgül sorunlarını görüşme ve karara bağlama yetkisi tam olarak tanınırken, üst düzeyde yeni bir organ oluşturuluyor: Halk Temsilcileri Kongresi. En yüksek devlet iktidar organı olacak Halk Temsilcileri Kongresi bölgeler ve ulusal bölgelerden gelen temsilcilerin yanı sıra, Parti'den ve Komsomol, sendika, kadın, akademisyen, sanatçı, emektar örgütlerinden seçilerek gelen temsilcilerden beş yıllık bir görev süresi için oluşacak. (Siyasi reform, toplumun farklı kesimlerini temsil eden bu örgütlere Sovyet siyasi sisteminin temel bir bileşeni olarak bakıyor). Yılda bir kez toplanacak Halk Temsilciler Kongresi (muhtemelen 2250 kişi) önemli anayasal, politik ve sosyo-ekonomik sorunları görüşecek. Kongre kendi üyeleri arasından daha az sayıda temsilciden oluşan iki meclisli SSCB Yüksek Sovyeti'ni ve ayrıca gizli oyla Yüksek Sovyet'in yöneticilerini belirleyecek. Kongre'ye karşı sorumlu olacak Yüksek Sovyet, yasama, idare ve denetleme konularını görüşüp karar verecek, kendisine tabi organlarla, daha alt düzeydeki Sovyetlerin faaliyetlerinde yönlendirici olacak. Ayrıntılı bir takvimin Merkez Komite'nin Temmuz 1988 Plenumu'nda görüşüleceği belirtilirken, Halk Temsilcileri seçimlerinin Nisan 1989'da tüm ülke çapında yapılması bekleniyor. Siyasi reform SSCB Anayasası'nda, birlik cumhuriyetleri ve otonom cumhuriyetlerin anayasalarında ve SBKP Tüzüğü'nde değişiklikler yapılmasını gündeme getiriyor.

Partinin öncü rolü

Perestroyka koşullarında Parti'nin öncü rolü, her somut olayın tartışılmasıyla bağlantılı olarak gündeme geliyor. Konferans'taki rapor ve konuşmalar şu noktaları bir kez daha öne çıkardı: Parti'nin siyasi öncü olarak rolünün zayıflaması değil, tam tersine bütün manivelaların kullanılarak güçlendirilmesi söz konusudur; Bu manivelaların en başta geleni ise 20 milyon Parti üyesidir. Her şeyde olduğu gibi demokrasi konusunda da parti örnek teşkil etmelidir.

Somut olarak söylenen şuydu: Artık Parti organlarının Sovyetlerin ya da diğer devlet organlarının yerini alması; rutin ekonomik-idari işleri üstlenmesi; sendikalara, Komsomol'a ve diğer toplumsal örgütlere dayatmacı bir yaklaşımda bulunulması vb. söz konusu olmamalıdır. Geçmiş yıllarda bu türden tutum ve yaklaşımlar Parti'nin en temel görevlerini yerine getirmesini olumsuz yönde etkilemiş, politik ve ideolojik etkisinin zayıflamasına neden olmuş, toplumsal gelişmenin sorunlarını keskinleştirmiştir. Leninist Parti önderliği ilkelerinin ihlâli olasılığını bundan böyle tümüyle bertaraf etmek üzere siyasi mekanizma ve güvenceler yaratılmalıdır. Parti toplum hayatının her alanında öncülüğünü komünistlerin bir bütün olarak ve tek tek performanslarıyla gerçekleştirmelidir. Bu konferansın Partili yaşama değgin en önemli belirlemelerinden birisi, her komünistin kayıtsız şartsız şahsi sorumluluğunun altının çizilmesi, çalıştığı yerdeki sosyal-politik performansı, perestroykaya ve bulunduğu kollektifin faaliyetine kişisel katkısı konusunda bu sorumluluğu yerine getirip getirmediğinin etkili ve sistemli biçimde denetleneceğiydi.

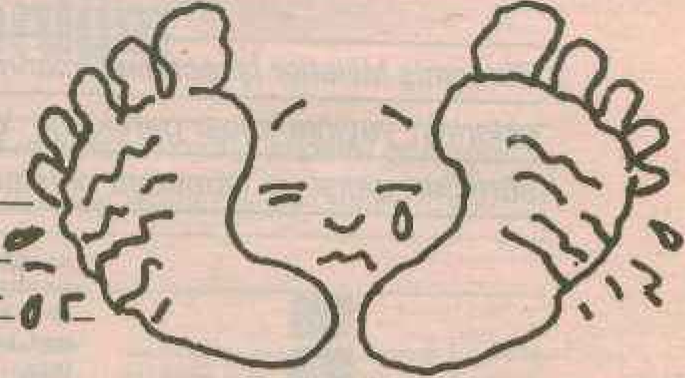
Konferans, 27. Kongre ve sonraki MK Plenumlarında ele alınan parti için demokrasinin geliştirilmesi ve parti yaşamının yetkinleştirilmesi üzerine tartışmaları daha ileriye götürdü, gerekli gördüğü bazı önlemleri de karara bağladı. Örneğin SBKP MK dahil tüm Parti komitelerinin üye ve sekreterlerinin seçiminde partinin iradesini tam anlamıyla yansıtacak çok katılımlı bir adaylık, tartışma ve gizli oylama sistemi benimsendi. Seçimle gelinen organlarda standart görev süresi (beş yıl) belirlendi ve kural olarak en çok iki dönem seçilebilme sınırı getirildi. İki seçim dönemi arasında parti konferanslarının toplanması da kabul edildi.

Gorbaçov'un kapanış konuşmasında da belirttiği üzere, demokratikleşme, açıklık ve Parti komitelerinin fonksiyonlarındaki değişiklik koşullarında Parti'nin otoritesini ciddi bir sınav bekliyor.

Perestroykanın temel sorunları, Parti ve toplum hayatının demokratikleştirilmesi, bütün bunlar Konferans'ta yine aynı soruya bağlanıyordu: Sosyalizmin insani tabiatını mümkün olan en tam biçimde nasıl ortaya çıkarabiliriz, ona en ileri sosyal örgütlenme biçimlerini kazandırmak için neler yapmalıyız? Perestroykanın yalnızca Sovyet toplumunu ilgilendirmediği açık. ■

Tutsak özgürlerimiz ve işkence

Yok, işkencecileri asla Tanrı yaratmadı! İşkenceci mahlûkunu despotlar, zalimler ve korkaklar yarattı.

13 yaşındaki ortaokul öğrencisi Özgür Cem Taş, hem sınıfını geçmeğe çalışmakta hem de yaşamını sağlamak için dükkânda çalışmakta...

Dinlence Özgürler için değil.

Gerçi o babasının dükkânında çalışıyormuş ama...

Özgür, nice akranları gibi balık tutamaz; püfür püfür esen kırlarda yürüyemez, serin sularda yüzemez, birçok yaşıtları gibi bilgisini artırmak, görgüsüne değişik boyutlar kazandırmak üzere, tatil günlerinden yararlanılarak düzenlenmiş okul gezilerine, kamplara katılamaz, arkadaşlarıyla gülüp eğlenemez.

Özgür'ün renkli oyuncakları olamadı, geliştirici hobileri de olmayacak.

Hayal gücünü, istemlerini, düşüncelerini, özlemlerini, iştahını, özgür iradesini kısıtlamasını, frenlemesini öğrettik ona..

Sosyal adaletten yoksun bir düzende, emeğiyle yaşayanlarımızın çocukları için, en gerçekçi en geçerli eğitim de budur doğrusu..

Özgür, ona beşikten dayattıklarımızla da kalmayacak, daha neler neler yaşayıp öğrenecek...

Hayattaki tek amacını güçlü ve üstün olmaya indirgetebilirsek, ereklere ermek için her yolun geçerli olduğunu, güçlü ve üstün olmanın paraya ve de zorbalığa dayalı bir ayrıcalık olduğunu ona belletebilirsek bu düzene ayak uydurabilir belki...

Kısacası sevgili Özgür'ümüzün sadece adında özgürlüğü... Eskilerin deyimiyle Özgür, 'ismiyle müsemma', yani adıyla adlandırılmış değil!

Özgür'ümüzün 30.6.1988 gün ve 9636 sayılı raporunda, doktorlar diyorlar ki:

''... sırtta inorakapular bölgede ve lomber vertabranın her iki yanında bant şeklinde kunt travmatik ekimoz alanları görülmüş, reçetesi düzenlenmiştir..''

Özgür kendisi diyor ki:

''Beni Emniyet Müdürlüğü'nün 6. katına çıkarıp ellerimi, gözlerimi bağlayarak falakaya yatırdılar. 25 dakika kadar falakada dövdüler. Daha sonra ellerimi çözüp askıya aldılar ve erkeklik organıma elektrik verdiler. Benden dayımın ve çocuklarının nerede olduklarını söylememi istiyorlardı. Nerede olduklarını bilmediğim için 'bilmiyorum' diyordum. Beni bırakırken, sizleri şikâyet edeceğim dedim. Onlar da bana, 'Allahına şikâyet etsen ne yazar oğlum' dediler.''

Diyarbakır Emniyet Müdürü Nejdet Menzir diyor ki:

''Araştıracağım. Böyle bir şey varsa gereken işlemi yapacağım.''

Umarız. Ummak isteriz ama umamıyoruz.

Polisler haklı galiba... Allahımıza şikâyette yarar yok. 13 yaşında bir çocuğu askıya asacak, cinsel organına cereyan verecek, doktor raporuyla sabit eziyet edecek yaratıkları yaratandan şikâyetçiyiz bir kere!

Yok, işkencecileri asla Tanrı yaratmadı! İşkenceci mahlûkunu despotlar, zalimler ve korkaklar yarattı. Onların egemen oldukları baskı rejimlerinin elverişli koşullarında, umursamazların kaygısızlıklarıyla pervasızca yaygınlaştılar.

Basınımızın milliyetçi, geleneklerine saygılı, sol görüşten kaygılı kesimine gelince, en etkili kalemşörleri işkenceden söz edenlerin tümüne kuşkuyla bakıyor, olmazsa hain ilân ediyorlar.

Bu yakınmaları tek başlık altında özetleyiveriyorlar: ''İşkence edebiyatı''

Bu tür edebiyatın amacını da belirtiyorlar: Polisin onurunu, etkinliğini kırmak! İşkence sorumlularının yasalarla, yaptırımlarla cesaretlerini kırmak, onlara göre ''ateşle oynamak''tır.

Oysa pek açıktır ki, ''ateşle oynayanlar'' işkenceyi görmezden gelenlerdir.

Rastlantı bu ya, 13 yaşındaki Özgür'ümüzün poliste ağır işkence gördüğü günlerde, belki de aynı saatlerde, Evren, Washington Ulusal Basın Kübünde yaptığı konuşmada, ülkemizde varolan işkence konusunda kendisine yöneltilen bir soruyu yanıtlarken şöyle diyor:

''Öğrenciye ve askere de dayak atmak yasaktır, ama insan yapısı ortada..''

- Hayır efendim! İnsan yapısından kaynaklanmıyor sorun, insan olma onuruna erişememiş olmaktan kaynaklanıyor...

Apaçık ortada olan bu:

TV'den de izlediğimiz konuşmasında T.C. Devleti'nin en yüksek makamını işgâl eden kişi, olağan üslûbuyla, ABD'li muhataplarının da kendisine hak vereceklerini sanarak, Türkiye'deki insan hakları ihlâlleri konusunda bazı imâ ve telkinlerde bulunmuştur. Demek istiyor ki, Türkiye'de, örneğin, işkencenin varolduğundan sözedenler, başta ABD olmak üzere, ülkemizle Batılı dostlarımızın arasını açmaktan yarar uman bazı ''mihraklar'', o ''mihraklar''dan güç alanlar veya o ''mihraklar''a sempati duyanlardır.

Oysa, aynı konuşmada Evren'in savunu amacıyla verdiği bazı sayılar, işkence iddialarının safsata olarak nitelendirilemeyeceğini ve işkenceyi yüksek sesle kınayıp karşı çıkanları, işkence konusunu gündemde tutup mücadele verenleri, ''mihraklar'' ve ''mihrakçılar'' diye niteleyerek, yakıcı gerçeklerin üzerine kül serpilemeyeceğini gösteriyor:

Eğer ülkemizde işkencecilerin görevlerinin gerekleri konusuna aşırı bir saygı ve hoşgörüyle yaklaşan, işkence suçlularına 'karınca ezmez' bir dikkatle eğilen, devlet görevlilerini koruyup kollayıcı yasalar ve adalet anlayışına karşın, 9337 güvenlik görevlisi, işkence yaptıkları savıyla mahkemeye verilebilmişlerse, ve bunlardan 5602'si hakkında dava açılmışsa, ve bunlardan 2294'ünün cezaya çarptırıldıkları bir gerçek ise, ortada ''elemtere fiş, kem gözlere şiş'' üslûbuyla geçiştirilemeyecek, devlet terörü deyimine denk düşen çok önemli bir suç ve ayıp var demektir.

Sakın o ''mihraklar'' dediğiniz ve o ''mihraklar''dan güç aldıklarını iddia ettikleriniz tezvirci, nifakçı değil de ülkemizin gururunu, onurunu gözü gibi sakınanlar, T.C.'nin uydu durumuna düşmesini yadsıyanlar, insan haklarını gerçekten savunanlar, insanlık onuruna yılmaz bir kararlılıkla sahip çıkanlar olmasın!

13 yaşındaki Özgür Taş hem okulda hem de ailesine yardımcı olmak için, dükkânda çalışıyor...

Dinlence onun için değil ama işkence onun için...

İnsanlıktan nasibini alamayanlar yüzünden...

Bu insan haklarına saygıyla bağdaşacak bir durum değil.

Bu ''insan tabiatı''nın kusurluluğu ile açıklanıp geçiştirilebilecek bir durum değil. Tam tersine, gerçekten insan olanların içlerine asla sindiremiyecekleri, savunamayacakları, hakkında mazeret beyan edemeyecekleri bir durum bu... ■

Mehmet Semih Gemalmaz

İKİYÜZLÜLÜK VE İŞKENCE

Birleşmiş Milletler İşkecenin Önlenmesi Sözleşmesi'nin uygulanabilmesi için sözleşme ve eklerinin yayınlanması gerekiyor. Yapılması gereken, hukuksal olduğu kadar siyasal süreçleri çalıştırıp kamuoyu oluşturarak bunu sağlamaktır.

şkencenin önlenmesine ilişkin uluşalüstü standartların göstergesi olan uluslararası insan hakları belgeleri ve bu alanda üretilen yargı kararları pratiği ile Türk hukuk düzenlemesi ve kararlar pratiği arasındaki çelişkilere daha önce değinmiştim; (Bkz., Görüş, Nisan 1988; Gün, Nisan 1988, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Mayıs 1988).

Bu konudaki uyumsuzluk ve çelişkiler süredursun, basınımıza yansıyan çeşitli haber ve yorumlarla, sorun içinden çıkılmaz bir karmaşıklığa dönüşmektedir.

Karmaşa, sorunun şu biçimde ortaya konuşundan doğuyor: BM'in İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi Türk hükümetince imzalanmış, Meclisçe onaylanmış, Resmi Gazete'de yayımlanmış, anayasa (md.90) uyarınca iç hukukta yasa değerini kazanmıştır. (Bu konuş biçimi için örnek olarak bkz., İlhan Selçuk, ''İşkenceli Davalarda Yeni Durum'', 16 / Haziran / 1988 tarihli Cumhuriyet)

Ortada, yayımlanmış bir sözleşmenin uygun bulunduğuna ilişkin yasa vardır var olmasına ama, bu yasanın içeriği yoktur. Sorun içerikte odaklaşmaktadır.

Mahkemeler ise, bu sözleşme hükümlerini, baktıkları davalarda uygulamamakta direnmektedirler. Nitekim son olarak, 723 sanıklı Ankara Dev-Yol davasında savunman Halit Çelenk, mahkemeye bir dilekçe vererek, BM Sözleşmesi'nin ve özellikle sözleşmenin 15. maddesinin yürürlüğe girip girmediğini sordu. (Bkz. Cumhuriyet, 20/Haziran/1988, sf:8)

Bu konudaki düzeltme ve açıklamalarımı şöyle sıralamak isterim:

Bir kez, teknik hukuk açısından soruna bakıldığında, şunların saptanması gerekir.

1) BM Sözleşmesinin onaylanmasının uygun bulunduğuna ilişkin yasa, 29/Nisan/1988 tarihinde Resmi Gazete'de (S:19799) yayımlandı. Gerek doğrudan bu yasanın adından, gerekse 1961 ve 1982 TC anayasal düzenlemelerden açıkça anlaşılacağı üzere, Türk yasama organının, bir uluslararası antlaşmayı onaylaması söz konusu değildir. Yasamanın yetkisi, böyle bir antlaşmanın onaylanmasının uygun bulunmasıdır; adı da, uygun bulma yasasıdır. Bu nedenle de, bir ağız alışkanlığı ve kolaycılıkla, ''...meclis onayladı'' denmesi, belki basit görünüşlü, ama ciddi bir hatadır.

2) Gelelim, daha temelli bir tartışma noktasına: Sözleşme yasa hükmünü kazandı mı, kazanmadı mı?

Gerçekten de, sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğuna ilişkin yasa Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu kadarı ile düşünülürse, Türk hukuk düzenindeki yasalaştırma sürecine uygun olduğu sonucuna varılabilir.

Ne var ki, ortada bir ince farklı yaklaşım var. Sözü geçen yasa, üç maddeliktir. Madde 1'e göre, Türkiye tarafından 25/Ocak/1988 tarihinde New York'ta imzalanan BM... Sözleşmesinin (ekli beyan ve ihtirazi kayıtla) onaylanması uygun bulunmuştur. Bu madde için bir dipnot düşülmüştür. Şu biçimde: Bu sözleşme Bakanlar Kurulu'nca onaylandıktan sonra ekinde, sözü edilen beyan ve ihtirazi kayıt da yayımlanacaktır. Madde 2'ye göre, bu Yasa yayımı tarihinde yürürlüğe girer ve Madde 3'e göre, bu yasa hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

İmdi, sorunun özü açıkça görülebiliyor.

Ortada, yayımlanmış bir uluslararası sözleşmenin uygun bulunduğuna ilişkin yasa vardır var olmasına ama, bu yasanın içeriği yoktur. Sorun, içerikte odaklaşmaktadır.

İçerikten yoksun olan bu metin, biçimsel yasalama teknik ve usullerine uyumlu olsa bile, işlevsizdir. Nitekim, savunman Halit Çelenk, bu içeriksiz metni işlevselleştirebilmek için mahkemeyi zorlamak gereksinimini duymuştur. O halde, İlhan Selçuk'un dediği sözleşme artık ceza hukukumuzda bir usul hükmü niteliğindedir savı, tartışmaya açıktır.

Israrla bu sorunların üzerinde durmamın nedeni, teknik hukuk yanlışlarını düzeltmek kaygısından çok, Türkiye'deki onbinlerce mağdur bakımından yaşamsal önem taşıyan ve bu özelliğini sürdüren işkence sorunu karşısında, mevcut tüm olanaklardan yararlanma gereğinin bir koşulu olarak, hukuk araçlarının sınırlarını saptayabilmek çabasıdır.

Dünyaya, büyük bir ikiyüzlülükle, işkenceye karşı sözleşmeleri imzalıyoruz ve onaylıyoruz propagandası yapılıp insan haklarına aykırılığı kurumsallaştırılırken biz aydınlara düşen ilk görev, sorunlara doğru tanılar koymak değil midir? Sözü edilen BM Sözleşmesi bakımından, kaldı ki, bugüne dek edinebildiğimiz bilgiler çerçevesinde, sözleşmenin onay belgesinin ya da katılım belgesinin BM Genel Sekreterliği'ne depo edilmesi süreci de tamamlanmamıştır. Bu sözleşme, onay ya da katılım belgesinin ilgili birime depo edilmesini izleyen 30 gün sonra, o devlet bakımından yürürlüğe girer (md.26,27).

MADDE 2. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

27/4/1988

İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

Kanun No. 3441 — **Kabul Tarihi : 21.4.1988**

MADDE 1. — Türkiye tarafından 25 Ocak 1988 tarihinde New York'da imzalanan İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin, (ekli beyan ve ihtirazi kayıtla) onaylanması uygun bulunmuştur.(*)

MADDE 2. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

27/4/1988

Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

Kanun No. 3442 — **Kabul Tarihi : 21.4.1988**

MADDE 1. — 17 Aralık 1979 tarihinden itibaren Devletlerin imzasına açılan ve 3.6.1983 tarihinde yürürlüğe giren ''Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme''ye, ekli ihtirazi kayıtla, katılmamız uygun bulunmuştur.

MADDE 2. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

27/4/1988

*

(*) Bu [illegible] Kurulunca onaylandıktan sonra ekinde, sözü edilen beyan ve ihtirazi kayıt da [illegible]

▲ ***Hani çeviri metni ve çekince kaydı?*** *Resmi gazetede yayımlanan bu onay belgesi yargıçların işine yaramıyor.*

Bu veriler ışığında değerlendirilirse, savunman Güney Dinç'in 9/Nisan/1988 tarihli Cumhuriyet'te yayımlanan "Savunma Hakkı ve İşkence" adlı makalesinde önerdiği, "işkenceyi önlemenin yolu kolluk aşamasındaki soruşturma yöntemlerini değiştirmekten geçer... savunma hakkının güçlendirilmesinden geçer" vargılarına katılmabilir ama onun da, Türkiye'nin 1988 başında sözleşmeye "katıldığı" saptamasını tartışmak gerekebilecektir.

Bugüne dek, Resmi Gazete'de, BM Sözleşmesinin resmi Türkçe çeviri metni ve adı geçen yasaya dipnot olarak düşülen çekince kaydı yayımlanmadığına göre, hangi yargıç, neredeki metni ve nasıl bir hukuksal dayanakla keşfedip ortaya çıkartacak ve uygulayacaktır? Bir yargıç, resmi çevirisi olmayan ve yayımlanmayan bir metni, her nasılsa kendiliğinden uygulamaya kalksa, o maddeler için çekince konup konmadığı'ya da yayımlanacağı belirtilmiş "beyan" sınırlarına girip girmediği türünden soruların yanıtını bilemeyeceği için, en hafifinden bu varsayımda bile, kolay bir muhalefetle karşılaşmayacak mıdır?

O halde, öncelikli sorun, sözleşme metninin Resmi Gazete'de yayımını hızlandıracak baskıyı gerçekleştirmektir. Yönetimin, hukuk üretmede bugüne dek traji-komik başarısızlıklarından sonra, sözleşmenin etkinleşmesi bağlamında özünde onların siyasasıyla örtüşen mevcut durumu, bir uzmana şeytanın avukatlığını yaptırarak keşfettiğini sanmıyorum. Nitelikli hukukçu açığı, devletin bütün birimleri bakımından halen söz konusudur. Bu durumda yapılması gereken, basın, bilim çevreleri ve özellikle davaları yürüten savunmanlar başta olmak üzere Türk kamuoyunun, bu türden metinleri işlevselleştirecek girişimler için hukuksal olduğu kadar, siyasal süreçleri de çalıştırmaları, zorlamalarıdır.

Avrupa Konseyi'nin hazırladığı İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'nin ilk kez Türkiye tarafından onaylandığı övünüsü ise koftur. Çünkü bu sözleşme, yürürlüğe bile girmiş değildir. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında Bireysel Başvuru Hakkı'nın kabulünden sonra doğrudan AİHS'nin işkenceyi yasaklayan ilgili hükmünden yararlanmanın önü açıktır. Bu noktada sorun henüz Türk kamuoyunun sözü geçen olanaktan etkin biçimde yararlanma pratiğini ve alışkanlığını edinememiş olmasıdır. Bilebildiğimiz kadarı ile, devlet, gelecekte yoğunlaşması öngörülen bu süreç karşısında karşı savunma için uzman personel istihdamına gitmek hazırlıkları içerisindedir. Demokratik kurumlar da, hangi düzeyde etkinlik gösterirlerse göstersinler, bu konuda kamuoyunu bilgilendirme sorumluluğunu üstlenmelidirler.

Türkiye'nin demokratik unsurları, kuşku yok, bu sözleşmeleri etkinleştirme çabası içindeler. Kanımca bunun yolu, provokatif olmaktan çok, doğru tanıya dayalı etkin siyasa üretebilmektir. ■

İşçi ve sendikacı Mustafa Dilmen anlatıyor:

"Dünyanın gözünün önünde işkence gördüm"

İşkence sözleşmesinin imzalanmasının etkisini görmedim. "Burası Siyasi Şube. Burada devlet biziz, allah biziz" diyerek her şeyi yapıyorlar.

Mustafa Dilmen, Anadolu Cam Sanayiinde işçi. Kırk yaşında. Kristal-İş Sendikası Mersin şube başkanlığını amatör olarak yürütüyor. 1980 öncesinde DİSK'e bağlı Hür-Cam İş Sendikasına kadar uzanıyor sendikal mücadele tecrübesi. Bakın neler anlatıyor:

Mersin'de 4 Haziran 1988 Cumartesi günü gözaltına alındım. Beni Ankara'nın aradığını, İstanbul'da gözaltına alınan birisinin aleyhimde ifade verdiğini söylediler. 8 Haziran'da iki sivil polis eşliğinde Ankara'ya götürüldüm. Ve orada çok kötü muamele gördüm. Zemini sürekli ıslak bir hücrede kaldım. Hep üşüyordum. Sorgu için iki kat yukarıya çıkarılıyordum. Gözlerim bağlıydı. Sorgunun üçüncü gününde beni alt kata, zannedersem hücrelerin olduğu kata indirdiler. Burada beni anadan doğma soyup, üzerime su fışkırttılar. Sonra iki elimi ayrı ayrı paçavralarla sararak birleştirdiler, bir sandalyeye çıkarıldım, bir makara çevirdiler. Böylece askıya alındım. Birisi hayalarımı sıkmaya başladı, kulaklarıma, karın ve göğsüme elektrik verdiler. Bağırmaktan başka yapabileceğim bir şey yoktu. Bağırmak beni rahatlatıyordu. "Ankara'da konuşmam diye bir şey yok, konuşacaksın, doğru yalan konuşacaksın, isimler vereceksin" diyorlardı. Çok korkunç hakaretler, insanın insana yapmayacağı hakaretlerde bulundular.

▶ Lütfen onları da anlatır mısın?

Kendisine Kumandan diye seslenilen adam, onbaşı kod isimli polise şöyle dedi: "Onbaşı, bu işi sen yaparsın, sen bu işten anlarsın. Sen şişe işinden anlarsın. Nokta Dergisinde, bir hain çıktı, bizim bu yöntemlerimizi anlattı kamuoyuna. Onbaşı, bir kola şişesi getir" dedi. Beni korkutmak istiyorlardı. Ama şükür ki böyle bir durum olmadı.

▶ Türkiye işkenceye karşı bir takım sözleşmeler imzaladı. Meclis bazı uluslararası sözleşmeleri onayladı. Bu şahıslar işkence yaparken bir endişe duymuyorlar mı?

Ben Ankara'ya giderken, Ankara gözden ırak bir yer değil, dünyanın gözünün önünde bir başkent diye düşünerek rahat gitmiştim. Ama dünyanın gözünün önünde işkence gördüm. İşkence sözleşmesi yasa gücünde, Meclis onayladı diye biliyordum. Bu bakımdan biraz rahattım. Ama sözleşme imzalanmasının, Türkiye'de işkence yoktur sözlerinin hiçbir anlamı yok. İşkence sözleşmesinin imzalanmasının etkisini ben görmedim. "Burası Ankara, Siyasi Şube. Burada her şey biziz, devlet biziz, allah biziz, yasa biziz" diyerek her şeyi yapıyorlar.

▶ Doktor muayenesinden geçtin mi?

Evet. Doktor sağıma soluma baktı, yara bere izim var mı diye. Omuzumda bir uyuşma olduğunu söyledim. Kendisinin yara, bere, kırık, darp iziyle ilgilendiğini belirtti. Omuzumdaki uyuşukluğu umursamadı.

▶ Doktorun adını biliyor musun?

Hayır, adını söylemedi.

▶ Genç bir insan mı?

Evet.

▶ Nerenin doktoru bu?

Sanırım Yenimahalle sağlık ocağının.

▶ Savcıya olanları anlattın mı?

Savcı raporun var mı dedi. Raporda bir şey yok, pürüz yok. Rapor doldurulmuş bir durumda. Bunu söyledim. Savcı da bir şey demedi. İnsanın insana yapmayacağı şeyler vardır diye düşünüyorum. En başında işkence geliyor. İnsanlığın yüzkarası olan işkencenin önlenmesi, yapanın yanında kalmaması diye bir dileğim var.

▶ Sorguda avukat bulunmadığı sürece işkence önlenebilir mi?

Sorguda avukat bulunması işkenceyi yapanı caydırır. Onların insanların yüzüne bakacak kadar dahi kendilerine güvenleri yok. Korunmasız, gözleri, elleri bağlı bir insana işkence yapmayı... herhalde işkence anında ben onları görmeyeyim, bir haya duymasınlar için olsa gerek gözlerimi bağlıyorlardı.

▶ Geçmiş olsun Mustafa Dilmen.

Teşekkür ederim.

▶ Seninki son işkence olsun diye temenni edelim. Tabii bu temenni etmekle olmaz. İşkenceyi teşhir etmekle, rejimden kaynaklandığını göstermekle ve işkenceyi kesin olarak önleyecek tedbirlerin alınması ile mümkün olur. Bunun için de mücadele etmek gerekiyor. ■

▲ *Dilmen. Dileği, insanın yüz karası işkencenin önlenmesi, yapanın yanında kalmaması.*

Mahmut Dikerdem

Demokrasinin neresindeyiz?

Demokratik süreç salt "kelleyi koltuğa almak"la sürgit yaşatılamıyor. Çağımızda demokrasi, kahramanların kanıyla beslenip gelişen bir rejim olmaktan çıktı.

Bundan iki yıl önce, 1986 Haziranında İstanbul'da Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi'nin bir toplantısı yapıldı. (Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesini şimdi Avrupa Topluluğu diye anılan AET'nin danışma meclisi niteliğindeki Avrupa Parlamentosu ile karıştırmamalıdır). Merkezi Strasbourg'da bulunan Avrupa Konseyi'nin kendi ulusal meclislerinin üyesi olan parlamentarler her yıl bir üye ülkenin konuğu olarak, "mini-oturum" adı verilen bir toplantı yaparlar. Mini - oturum genel kurul toplantısı değildir, genel kurul yalnız konseyin merkezinde toplanabilir. Mini-oturumda üyeler komisyonlar halinde çalışma yaparlar, komisyon çalışmaları sonuçları genel kurula sunulur. Aslında mini-oturumların çalışma yönünden çok turistik gezi yanı ağırlık taşır. Parlamenterler çağrılı oldukları ülkelerde güzel bir tatil geçirmiş olurlar.

1986 İstanbul toplantısında da böyle olmuştu. Ancak, evsahibi ülke bakımından o toplantının özel bir önemi vardı: 12 Eylül'den bu yana Avrupa Konseyi ile tüm ilişkileri askıya alınmış bulunan Türkiye'de, hangi düzeyde olursa olsun, bir konsey toplantısının yapılması Özal hükümetince bir çeşit aklanma ve Türkiye'de demokratik rejimin varlığının tescili sayılabilir. Hükümet bu diplomatik başarıyı kutlamak üzere önlemler almış, çalışmaların bitiminde konuklar için Ege ve güney kıyılarımıza geziler düzenlenmişti.

Ne var ki, son anda Asamble'deki sosyalist grubun Türkiye'de demokrasinin henüz tüm kurallarıyla işlerlik kazanmadığı ve siyasi davalar, işkence gibi temel hak ve özgürlüklerin açık ihlali olan uygulamaların sürüp gittiği gerekçesiyle İstanbul toplantısını boykot edeceğini açıklaması, Ankara'da soğuk bir duş etkisi yapmıştı. Avrupa Konseyi Meclisi'nde sosyalist grup çoğunluğu oluşturuyordu, salt muhafazakâr partilere mensup parlamenterlerin yapacakları toplantı, değerinden çok şey yitirmiş olacaktı.

Biz Türkiye'de yaşayanlar gün geçtikçe geliştiği iddia edilen demokratik sürecin, içeriği olmayan bir kalıptan ibaret olduğunu günlük yaşamımızda görüyoruz.

Neyse ki, çeşitli girişimler üzerine sosyalist grup İstanbul toplantısına katılmayı reddetmenin Türkiye'de demokratik sürecin gelişmesine yarar sağlamayacağını ve belki de zarar vereceğini gözönünde tutarak Türk hükümetine bir koşul yerine getirilirse kararından dönebileceğini bildirdi. Bu koşul, resmi toplantılardan bir gün önce, sosyalist grup üyelerinin Türkiye'deki bazı siyasi parti ve demokratik kuruluşların temsilcileriyle basına açık olarak ortak bir toplantı yapmalarına olanak verilmesiydi. Özal hükümeti ancak basına kapalı olması koşuluyla böyle bir toplantıya razı olacağını bildirdi. Sosyalist grup ise amaçlarının Türkiye'de olay yaratmak değil gerçek durum hakkında bilgi edinmek olduğu düşüncesiyle bu noktada direnmedi ve ana muhalefet partisi ile DİSK, Türk-İş, Barış Derneği ve Türkiye Yazarlar Sendikası temsilcilerinin katılacakları bir "seminer" düzenlemekle yetinmeyi uygun buldu. Bu uzlaşma sonucunda sosyalist grup üyeleriyle onların çağrılısı olarak SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Türk-İş temsilcisi, Barış Derneği'ni temsilen Mahmut Dikerdem ve Reha İsvan ile TYS Genel Başkanı Aziz Nesin mini-oturumun açılmasından bir gün önce Sheraton otelinde biraraya geldiler.

Toplantının basında ve kamuoyunda uyandırdığı ilgi Özal hükümetini basına kapalı tutulması yolundaki ısrarının sakıncaları üzerinde bir kez daha düşünmeye zorlamış olacak ki, seminerin başlamasından birkaç dakika önce, otelin lobisinde beklemekte olan gazetecilerin de içeriye alınmasına izin verildi. Sosyalist grup başkanı konuşmaların on dakika ile sınırlı olacağını açıklayarak ilk sözü bana verdi. Özetle şunları söyledim: "Türkiye'de demokrasinin neresindeyiz? Resmi beyanlara bakılırsa ülkemiz 1983 genel seçimlerinden beri demokratik sürece girmiş ve epey yol almıştır. Nitekim sıkıyönetim ülkenin büyük bölümünde kaldırılmış, siyasi davalar hızlandırılarak cezalarda indirim yapılmış, işkence yakınmaları azalmış, eski siyasetçilerin üzerindeki kısıtlamalar hafifletilmiş, basın tam serbestliğe kavuşmuştur. Başbakan "eğer demokrasiden hükümeti eleştirme özgürlüğü kastediliyorsa dünyada hiçbir ülke Türkiye'den daha demokratik sayılamaz" diyor. Başbakana göre kimi çevrelerce eleştiri konusu yapılan yasal kısıtlamalar, henüz Batı modelinde bir demokratik rejime hazır olmayan Türk toplumunun ulusal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Oysa bence madalyonun bir de öteki yüzü vardır: 1982 Anayasası ve onun ruhuna uygun olarak çıkarılan yasalar ortada durdukça Türkiye'de demokratik rejimin işlerlik kazanma olanağı yoktur. Çünkü bu anayasa, ülkede disiplinli, güdümlü bir sosyal düzen kurmayı amaçlayan askerlerin talimatı uyarınca demokratik baskı grupları denilen güçlerin (sendikalar, dernekler, meslek kuruluşları, üniversiteler gibi) siyasal yaşama katılmalarını yasaklamıştır. Askeri rejim 1980 Eylülünden önce Türkiye'de yaşanan kargaşa döneminin tüm sorumluluğunu devrimci işçi sendikalarıyla sol örgütlere yüklemişti. 1983 seçimleriyle işbaşına geçen sivil iktidar da aynı görüşü benimseyerek toplumsal yaşamın politikadan soyutlanmasına yönelmiştir ki bu durumdan yararlananlar aşırı sağcılarla İslam radikalizmi olmuştur. Sonuç olarak diyebilirim ki, Türkiye'nin siyasal ve sosyal yaşamı, Sol'un kökünden tasfiyesine yönelik hunharca bir baskı döneminden sonra, temel hak ve özgürlüklerin vahim sınırlamalara uğratıldığı bir biçimsel demokrasi aşamasına gelmiştir. Bu tablo karşısında gelecek için karamsar mı olunmalıdır? Kanımca, Türkiye'nin gerçek demokrasiye yönelmesi iki belirleyici öğeye bağlıdır: Birincisi, temel hak ve özgürlüklerine kıskançlıkla sahip çıkan ve nereden gelirse gelsin her türlü oldubittiye ve baskıya karşı direnen bir halk iradesinin oluşması; ikincisi ise hükümetlerin ulusal egemenlik kavramına sığınarak uluslararası antlaşmalar ve imzaladığı belgeler gereğince üstlendiği yükümlülüklerden sıyrılma girişimlerine engel olunmasıdır". *

İki yılı aşkın bir süre önce yapılmış bir toplantının üzerinde biraz uzunca durmamın nedeni, bugün de Türkiye'nin gündeminde aynı konunun ve yanıt bekleyen aynı sorunun bulunmasıdır: Türkiye demokratik bir süreç içinde midir? Özal hükümeti buna kesinlikle "evet" diyor, ve iki yıl önce dayandığı gerekçeye ek olarak Avrupa Topluluğu'na üyelik başvurusunu, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvurma hakkının tanınmasını, işkence uygulamalarını yasaklayan Avrupa ve Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin imzalanıp parlamentonun onayından geçmiş olmasını öne sürüyor. Batı ülkelerinin muhafazakâr yönetimleri için belki bu kadarı yeterlidir ama demokratik ilkeleri ciddiye alan, söylenene değil de yapılana bakan kesimler Türkiye'de demokratik rejimin işlerlik kazandığına inanmıyorlar. Asıl önemlisi, biz Türkiye'de yaşayanlar beş yıl önce başladığı ve gün geçtikçe geliştiği iddia edilen demokratik sürecin, içeriği olmayan bir kalıptan ibaret olduğunu, adı var kendi yok bir takım hak ve özgürlükler listesinden öte bir değer taşımadığını günlük yaşamımızda görüyor, duyumsuyoruz. Nitekim, kaç tane antlaşmanın altına imza atılmış olursa olsun, işkence uygulamasının hâlâ sürüp gittiğini, cezaevlerinde açlık grevlerinin daha da arttığını, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurmanın hiçbir pratik değeri olmadığını çünkü siyasal davaların beş, on yıldan önce kesin sonuca varmadığını, askeri rejimden miras kalan sıkıyönetim yargılamalarının, güvenlik soruşturmalarının bugün de yürürlükte bulunduğunu, yurt dışına çıkma ve yurda dönme hakkının tümüyle hükümetin takdirine bağlı bulunduğunu kim yadsıyabiliyor? Bu saydıklarım yüzlerce örnekten sadece birkaçı, oysa örnek aldığımız Batı demokrasilerinde temel hak ve özgürlükler hem hukuken hem de fiilen güvence altındadır. Hukuksal güvence anayasada, fiili güvence de siyasal iktidarın uygulamalarında görülür. Bizim demokrasimizde ise, zaten 1982 Anayasası'nın son kertede kısıtladığı hak ve özgürlükler hükümetin uygulamalarıyla büsbütün anlamını yitirmektedir. Başka deyişle, 1982 Anayasası'nın öngördüğü sıkı düzen biçimsel demokrasi tanımının bile gerisinde olduğu halde, yönetimin uygulamaları temel hak ve özgürlükleri hiç kullanılamaz duruma getirmektedir. Bu konuda en çarpıcı örnekler TBKP liderlerinin yurda ayak bastıkları andan başlayarak haklarında uygulanan işlemlerde, toplantı ve gösteri yasalarının tamamen keyfi yorumlara uğratılmasında ve hükümetin basına karşı tutumunda açıkça görülmüştür.

Ancak, yanlış yargılara varmaktan kaçınmak için şunu da unutmamak gerekir: Ülkemizde demokratik hak ve özgürlüklerin özünden soyutlanıp biçimsel demokrasi kalıpları içinde hapsedilmesi yeni bir olgu değildir. Cumhuriyetin kuruluşundan başlayarak birbirini izleyen hükümetlerin hiçbiri demokratik ilke ve kurallara bütünüyle bağlı kalmak, biçimsel demokrasiden katılımcı demokrasiye yani halkın gerçek egemenliğine yönelmek niyet ve hevesini göstermediler. Gerçi ulusal egemenliğin simgesi sayılan parlamentoya 1960'a değin dokunulmadı ama TBMM hiçbir zaman toplumun çeşitli sınıf ve katmanlarının temsilcilerini barındırmadı. Tek parti döneminde parlamento yukarıdan yapılan atamalarla, sonraları da aynı sosyal sınıfın çıkarlarını temsil eden iki kitle partisinin tahtaravalli oyunlarından oluştu ve buna demokrasi denildi. Oyunu bozmak isteyen halktan yana kişiler ve örgütler ise sürekli olarak ''illegal''e itildiler, dolayısıyla da toplumun geniş kesimlerine seslerini duyurmak olanağından yoksun bırakıldılar. Gerçi bu çemberi kırmak üzere kimi girişimler, yürekli çıkışlar yapılmadı değil, ne ki demokratik süreç salt ''kelleyi koltuğa almak''la sürgit yaşatılamıyor. Çağımızda demokrasi, kahramanların kanıyla beslenip gelişen bir rejim olmaktan çıktı, uygar dünya için o dönem ikiyüz yıl geride kaldı.

Yukarıda çok kısaca değindiğim tarihsel gelişme kimi sonuçları da beraberinde getirdi. Öncelikle halkımız demokratik rejime sahip çıkmaya alışamadı. Nitekim son 30 yılda üç askeri müdahale ciddi bir direniş görmeden başarıya ulaşıp dış dünyanın baskısına dayanabildiği sürece yönetime egemen olabildi. Bu durum yabancı çevrelerde Türk halkının disiplin altında, lider komutasında yaşamaya yatkın olduğu kanısını uyandırdı. Yabancıların yorumları belki önemli değil ama toplumsal yapıya doğru teşhis koymadan çıkış yolu bulunamayacağı da açık bir gerçek. Eğer, kuruluşundan bunca yıl sonra, cumhuriyet rejimi ile yönetildiğini iddia eden bir ülkede demokrasi ve insan hakları sorunu siyasal gündemde hâlâ baş köşeyi işgal ediyorsa, orada kırılması gereken bir kısır döngü var demektir. Bu kısır döngüyü aşmak görevi demokrasiden yana olan güçlere düşüyor. Ancak, demokrasi sözcüğünü her derde deva bir tılsım gibi sunmakla halkımızın ona sahip çıkmasını beklememeli, halka ulaşmak, kendisinden saklanan gerçekleri anlatmak ve desteğini kazanmak yöntemini bulmalı. Egemen, tutucu güçler halka ulaşma yollarını tıkamış olsalar bile, barış ve demokrasi güçlerinin örgütlü birliğiyle bu yollar mutlaka açılmalıdır.* ■

(*) Toplantıda benden sonra söz alan SHP genel başkanının konuşması ile Avrupalı parlamenterlerin soruları ve Türkiye'ye bakış açılan başka bir yazının konusu olacaktır.

Bir ilan... Washington Post, 27 Haziran 1988

IT TAKES MORE THAN A SIGNATURE TO STOP TORTURE IN TURKEY.

Dear President General Kenan Evren:

We congratulate your government for signing and ratifying the European Convention against Torture and for signing the UN Convention against Torture. But much more remains to be done.

REMEMBER: Torture is still widespread and systematic. Prisoners and detainees tell of beatings, electric shock, attacks by guard dogs, mock executions, rapes by guards and death from deliberate medical neglect.

REMEMBER: There are still hundreds of Turkish men and women who have been imprisoned for peacefully expressing their beliefs.

REMEMBER: Torture often occurs during incommunicado detention, which is still legal in Turkey. T... llows fifteen days of interrogation without access to lawyers, doctors or family ...

REMEMBER: You can still be imprisoned in Turkey for writing an article or publishing ... that displeases the government. Or for passing out leaflets. Or for attending a ... public square. Or for belonging to a trade union.

... tortured for being

Sincerely,

John G. Healey
Executive Director AIUSA

TÜRKİYE'DE İŞKENCEYİ DURDURMAK İÇİN BİR İMZADAN DAHA FAZLASI GEREK

Sayın Cumhurbaşkanı General Kenan Evren,
İşkenceye Karşı Avrupa Sözleşmesi'ni imzaladığı ve onayladığı, İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni imzaladığı için hükümetinizi kutlarız. Ancak yapılacak daha çok şey var.

UNUTMAYIN: İşkence hâlâ yaygın ve sistematiktir. Tutuklular ve gözaltına alınanlar dövüldüklerini, elektrik verildiğini, köpek saldırılarını, infaz etme tehditlerini, tecavüzleri ve bilerek tıbbi bakımdan yoksun bırakılma yüzünden ölümleri anlatıyorlar.

UNUTMAYIN: İnançlarını barışçı yollarla ifade ettikleri için hapishanelerde yüzlerce Türk erkek ve kadın bulunmaktadır.

UNUTMAYIN: İşkence çoğunlukla, sanığın kimseyle görüştürülmediği gözaltı süresinde vuku bulmaktadır. Hâlâ yürürlükte olan yasaya göre sanık, avukat, doktor ya da aile bireyleri ile görüştürülmeden on beş gün sorguda tutulabilmektedir.

UNUTMAYIN: Türkiye'de hâlâ hükümetin beğenmediği bir yazı yazdığınız ya da bir kitap yayımladığınız için hapsedilebilirsiniz. Bildiri dağıttığınız, kent meydanında bir çelenk koyma törenine katıldığınız ya da bir sendikaya üye olduğunuz için hapse girebilirsiniz.

UNUTMAYIN: İnsanlar - çocuklar dahil - Kürt oldukları için tutuklanmakta ve işkence görmektedirler.

CUMHURBAŞKANI EVREN, İNSAN HAKLARININ ÇİĞNENMESİNİ ŞİMDİ DURDURABİLİRSİNİZ. İŞTE ŞÖYLE:

1. İşkencenin derhal durdurulması için kesin emir verin.
2. Gözaltındakilerin kimseyle görüştürülmemesi uygulamasını durdurun.
3. Şiddet kullanmadan siyasi faaliyetlerde bulunan insanları gözaltına almak için kullanılan 2911 sayılı kanunu ve diğer yöntemleri iptal edin.
4. Bütün ölümler ve işkence iddiaları hakkında tarafsız bir soruşturma yaptırtın. Sonuçları kamuoyuna açıklayın. İşkenceden sorumlu olan tüm güvenlik görevlileri hakkında dava açın.

Saygılarımla,
John G.Healey
ABD Uluslararası Af Örgütü
Genel Direktörü

ABD KONGRESİ'Nİ, CUMHURBAŞKANI EVREN'İN ZİYARETİ SIRASINDA BU KONULARI CANLANDIRMAYA, 98-447 NOLU KAMU YASANIN VE İŞKENCEYE KARŞI KONGRE KARARLARININ SIKI BİÇİMDE UYGULANMASI İÇİN ÇALIŞMAYA, VE TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARININ TİTİZLİKLE GÖZETİLMESİNİ DESTEKLEMEYE ÇAĞIRIYORUZ.

AURORA'NIN YAPTIĞI

Varolan sosyalizm şu anda dehşetli bir hareket ve canlılık içinde. Sosyalizmin iç dinamiği, tıkanıklıkların giderilmesi için seferber olmuş durumda. Dünyanın bütün Marksistlerine olup bitenleri kavrayarak, bu dinamiğe karınca kararınca katkıda bulunmak düşüyor.

Gültin anlatmıştı, 1980 öncesinde Sovyetler Birliği'ne düzenlediği turistik turlardan birinde, Leningrad'da Aurora'nın bağlı olduğu rıhtımdan bir taksi ile geçerlerken doğal olarak arkadaşlarıyla aralarında gemiden bahis açılmış, bu arada müşterilerinin ilgilendikleri konuyu sezen taksi şoförü de sohbete katılmış ve kelimesi kelimesine "all the troubles have begun with this ship!"* demiş. Tabii bizimkiler dehşetli bozulmuşlar. Hatta içlerinden birisi "inelim şu namussuzun arabasından, parasını da vermeyelim" deyivermiş tepkisinden.

Olayı ilk dinlediğimde ben de bozulmuştum doğrusu. Ama sanırım şoförün dedikleri daha çok zevzeklikten kaynaklanıyordu. Yabancılar, - isterseniz "Batılı burjuvalar" - Aurora'yı hayırla anacak değildiler ya!.. Şoför de kendince, müşterilerinin hislerine tercüman olduğunu zannederek katılmıştı sohbete.

Devrim sonucu mülkiyet kolektifleştirilip tüm topluma maledilmiştir ama bu kağıt üzerinde böyledir. Yığınların ezici çoğunluğu bu mülkiyete bigâne oldukları için, mülkiyet ona sahip çıkanların, yani genel anlamda toplumu yönlendirenlerin üzerinde kalır. Bu da özünde bir tür kolektif devlet mülkiyetidir.

Şimdi duyumuyorum da şoföre hak veriyorum. Daha doğrusu şoföre değil de o gün söylediği sözün tek bir cümle olarak soyut içeriğine hak veriyorum. Gerçekten bu gün Sovyetler Birliği'nde çekilmekte olan sıkıntılar, üzüntüler, dertler, bir bakıma 25 Ekim 1917 günü şafağında ilk defa Aurora'dan tüm dünyaya ilân edilen "geçici hükümet alaşağı edilmiştir; yaşasın işçilerin, köylülerin, askerlerin ihtilali" duyurusuyla başlamıştı.

Marksizmin kurucuları, Paris Komünü deneyi bir yana bırakılırsa, sosyalizmin pratiğini görmediler. Onlar için sosyalizm, kapitalizmin yerini alacak mutasavver bir sosyo-ekonomik formasyondu. Bu nedenle Marx ve Engels'in sosyalist topluma ilişkin tahmin ve tasavvurları, kurup geliştirdikleri teorinin öngördüğü varsayımlara dayanıyordu. Örneğin Marx'a göre "kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm dönemi yer alacaktı. Buna tekabül eden "siyasi geçiş dönemi"nde "devlet, proletaryanın devrimci diktatörlüğü" olacaktı. Komünist toplumun "birinci evresi'nde bölüşüm, herkese emeği kadar ilkesine göre düzenlenecekti. "Komünist toplumun daha yüksek bir evresinde, bireylerin işbölümüne kölece boyun eğmesinin ve onunla birlikte de kafa emeği ile kol emeği arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılmasından sonra; emek, yalnızca yaşam aracı değil, yaşamın birincil gereksinmesi haline gelmesinden sonra; bireylerin her yönüyle gelişmesiyle birlikte, üretici güçlerin de artması ve bütün kolektif zenginlik kaynaklarının gürül gürül fışkırmasından sonra - ancak o zaman, burjuva hukukunun dar ufukları tümüyle aşılmış olacak"tı "ve toplum bayraklarının üzerine şunu yazabilecekti: "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar!"[1]

Marx'ın kısaca tasvir ettiği bu "yüksek" evre, hâlâ daha mutasavver, yani henüz gerçekleşmiş değil, bu evrenin ne zaman gerçekleşeceğini bugünden kestirmek de imkânsız. Çünkü emperyalizm varlığını koruyor, hem de bir hayli meydan okuyarak yapıyor bunu. Emperyalizm yer yüzünden silinmeden de Marx'ın öngördüğü "yüksek evre" yine bir "öngörü" olarak kalmaya devam edecek.

Bugün varolan sosyalist ülkeler henüz "birinci evre"yi "herkesten yeteneğine göre herkese emeği kadar" ilişkisinin geçerli olduğu aşamayı yaşıyorlar. Ben bu yazıda bu ilkenin uygulanabilirliğini kısaca tartışmak istiyorum. Bunun için de bir hayli gerilere dönüp ilkel komünal toplumdan hareketle bir analoji geliştireceğim.

Biliniyor, ilkel komünal toplumdan çıkılıp sınıflı toplumlara geçilmesi, toplumsal artı üründen bir miktar daha fazlasının üretilmesine bağlıdır. Bu da, üretici güçlerin belirli bir gelişkinlik seviyesine erişilmesiyle mümkün olur. Bu gelişmişlik seviyesine erişilene kadar komün, ancak onu oluşturan bireylerin tümünün çalışmasıyla varlığını sürdürebilir, kendini yeniden üretebilir.

Üretici güçlerin bir ölçüde gelişip toplumsal artı ürün elde edebilir olmasıyla birlikte sınıfsız ilkel komünün de sonu gözükmeye başladı. Bu tür komünün çözülmesi sonucu, ilkel komünal toplum ilk sınıflı toplumlara doğru evrimleşti. Bunlardan birisi de Marx'ın zaman zaman andığı ve Grundrisse'nin Formen bölümünde üzerinde kısaca durduğu "Asyatik üretim tarzı" oldu.

Yine biliniyor, Asyatik üretim tarzı "kolektif devlet mülkiyeti"ne dayanır. Bu mülkiyet, ilkel komünal toplumdaki kolektif mülkiyetten türemiştir. Ancak kolektif mülkiyetin Asyatik toplumdaki işlevi sınıfsız komündekinin bir anlamda inkârıdır. Bu kolektif mülkiyet sınıfsız komünde toplumsal üretimin bireyler arasında eşitçe bölüşümünü sağlarken, Asyatik üretim tarzında bir kısım insanın devlet adına artı ürüne el koymasını ve böylece sömürücü bir zümrenin çalışanların sırtından yaşamasını mümkün kılar.

Sınıfsız komün sömürü olgusuna yabancı bir toplumdur. Dolayısıyla toplumsal artığın elde edilmesiyle birlikte bir kısım insanın açıkgözlülük edip diğerlerinden önce davrandıkları ve böylece sömürücü zümrenin oluşturulduğu düşünülemez. Zaten tarihin gösterdiği de bir çeşit görev bölümü sonucunda Asyatik toplumda sömürü olgusuna varıldığıdır. Başlangıçta, elde edilen artı ürün, örneğin kıtlık dönemlerinde kullanılmak üzere tapınaklara saklanmıştır. Ne ki tapınak görevlileri topluluk adına koruyup denetledikleri artı ürünü bir süreç boyunca giderek kendi ihtiyaçları için de tasarruf eder hale gelmişlerdi. Burada onları motive eden başlıca saik, üretimde çalışma şartlarının alabildiğine elverişsizliği, geri üretim teknikleri nedeniyle çalışmanın zorlukları ve yıpratıcılığı, çalışmanın tek kelimeyle bir külfet olması olmuştur.

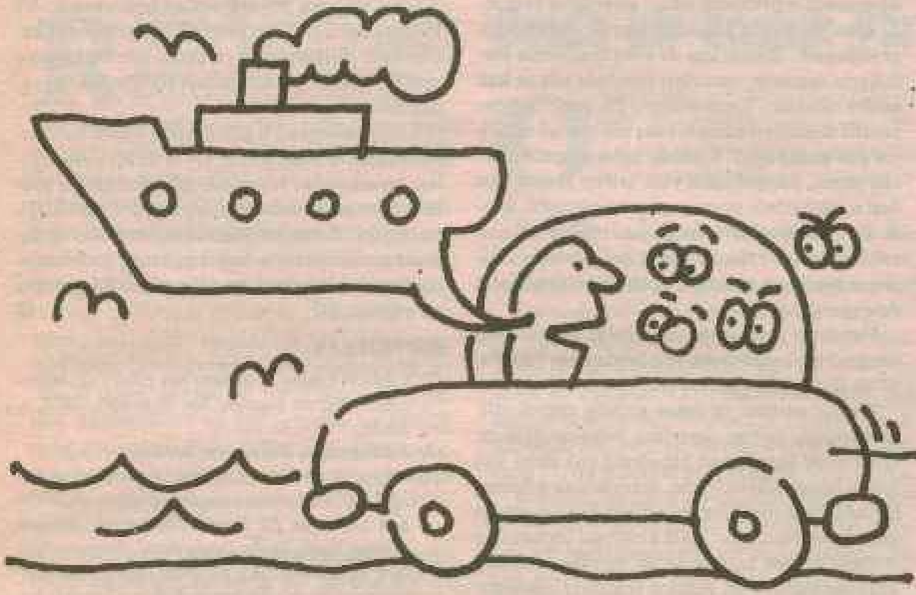
Çalışma, ilkel sınıfsız komünde ortak mülkiyetin zorunlu sonucudur. Komün üyesi üretici, emeğin objektif şartlarında - başlıca toprağı - kendi organik varlığının inorganik uzantısı gibi görür. Bir başka deyişle komünal mülkiyet üreticinin emeğinin - çalışmasının - gerçekleşmesinin önşartıdır. Gelişkin sınıfsız toplumda, yani komünist toplumun ikinci evresinde çalışma açısından durum tamamen tersine döner. Şimdi kolektif mülkiyetin eksiksiz gerçekleşebilmesi, yani toplumun tüm bireylerinin kendilerini kolektif mülkün - komünist toplum düzeninin - ortaklarından biri olarak algılayabilmeleri için üretici çalışmanın bir anlamda ortadan kalkması gerekir. "Bir anlamda" diyorum, çünkü hiç üretici çalışma olmadan hayat sürmez. Ama üretici güçlerin, bizim şimdiden kestiremeyeceğimiz bir gelişkinlik seviyesine ulaşması sonucunda üretici çalışmanın, insan hayatının son derece küçük bir süresini alacağı ve herkesin kolayca benimseyeceği bir tür alışkanlık haline geleceği günleri tasavvur etmek hiç de hayal kurmak değildir. Marx'ın da Gotha Programı Eleştirisi'nden alıntı yaptığım bölümde "emeğin (çalışmanın -A.K.) yalnızca yaşam aracı değil, yaşamın birincil gereksinmesi haline gelmesinden" söz ederken, kastettiği çalışma "insanın kültürel alanda (kelimenin en geniş anlamıyla) tüm becerilerini ortaya koyabileceği, içinde "kendini gerçekleştirebileceği" gerçek çalışma zamanı"-dır.[2]

Zaten gelişkin sınıfsız toplumun bölüşüm ilkesi de üretim için çalışmanın - esas anlamda - ortadan kalkmasını öngörür. Gerçekten herkesin "ihtiyacı kadar" tüketmesinin, ikinci evrede emeğe ilişkin bir müeyyidesi yoktur. Çalışma alanında hiç yeteneği olmayan biri de toplumsal üretimden ihtiyacı kadar pay alabilecek-

* *"Bütün dertler bu gemiyle başladı" - Ed.*

tir. Burada bir cümleyle dikkati çekeyim ki, günümüz insanının davranışlarıyla, gelişkin sınıfsız toplumun insanının sahip olacağı yaşama tarzını yargılamak ciddi yanılgılara yol açabilir.

Komünizmin birinci evresinin bölüşüm ilişkisi, çalışma açısından ikinci evredekinin tamamen zıddıdır. Bölüşümden "herkese emeği kadar" pay düşmesi, üretici çalışmanın düpedüz teşvikidir. Ayrıca bu ilke "çalışmayan yiyemez" şiarıyla varolan sosyalist uygulamalarda daha da "teşdir" edilir. İnsan ihtiyaçlarının hızla arttığı ve çeşitlendiği bir ortamda bireyler bölüşümden daha fazla pay alabilmek için daha fazla çalışmak zorundadırlar. Üretim için çalışmanın esas anlamda ortadan kalkacağı bir düzene erişmek için bu düzene öngelen ve onun şartlarını olgunlaştıran evrede bireylerin daha fazla çalışmak için yarışmaları!.. Üstelik bunun, kolektif toplumsal mülkiyetin var olduğu - ki bu mülkiyet türü en gelişkin şeklini aldığı sınıfsız toplumda çalışmamayı öngörür - bir toplumda geçerli olması... Bu düpedüz çelişkidir. Ne ki bu çelişki kaçınılmazdır, bir süreç boyunca çözümlenmesi gereken bir çelişkidir.

Bu çelişki nasıl çözülür?

Sosyalizme, gelişkin kapitalist ülkeleri de kapsayacak bir dünya devrimiyle geçileceğini tahmin eden Marx için komünist toplumun ilk evresi - ki buna sosyalist toplum da diyoruz - kavrayabildiğim kadarıyla fazla uzun sürmeyecek bir geçiş dönemi olacaktı. Dolayısıyla şimdi artık dünyayı bilinçli bir şekilde değiştirmenin dizginlerini elinde tutan insanoğlu için, başlangıçta zorunlu ve yararlı olan üretim için çalışmanın, bir süreç boyunca esas anlamda ortadan kaldırılması ve böylece kolektif toplumsal mülkiyetle üretim için çalışma arasındaki çelişkinin çözülmesi mümkün olabilecekti.

Biliyoruz, Marx'ın tahmini çıkmadı, sosyalizm önce tek ülkede kuruldu, daha sonra da, genel olarak nispeten geri ülkelerin katılmasıyla bir dünya sistemi haline geldi. Gelişkin kapitalist ülkeler emperyalist blok olarak varlıklarını korudular. Böylece dünyamızın kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi, daha başlangıçtan itibaren emperyalist kuşatma altında ilerledi, ilerliyor. Bu durumda da birinci evre uzadıkça uzuyor, çünkü kolektif mülkiyetle çalışma arasındaki çelişkinin çözümü mevcut emperyalist kuşatmaya ilaveten - ve onun da etkisiyle - ortaya çıkan yeni yeni problemler nedeniyle devamlı gecikiyor.

Süreci ilerletmenin az sancılı yolu, bir başka yazımda da değindiğim gibi bireylerin, kolektif mülkü - sosyalist düzeni - kendi vücutlarının uzantısıymışçasına benimsemeleridir. Ancak bu kapitalist toplumdan çıkıp gelmiş insan için bir bilinç meselesidir ve böyleleri başlangıçta, toplumda küçük bir azınlık oluştururlar. Bu bilince yığınların kazanılması ise son derece çetrefilli bir meseledir ve sosyalist ülkelerin pratiğinin gösterdiği, kendini kolektif mülkiyetin bir ortağı olarak hissetme bilincinin son derece yavaş yol aldığıdır.

Dahası mevcut şartlar, bu bilincin zaman zaman körelmesine yol açabilecek tehlikeleri de kapıda tutmaktadır. Burada yukarıda sözünü ettiğim "analoji"ye dönmek istiyorum.

Asyatik üretim tarzında kolektif devlet mülkiyeti vardır. Artı ürüne el koyan zümre başlangıçta, sınıfsız komün içinde görev bölüşümü nedeniyle bu konumuna erişmiştir. Süreç boyunca yönetim despotikleşir. Çünkü despot ve çevresi elde ettikleri iktidar gücüne dayanarak el koydukları artı ürünü sürekli artırmak eğilimi gösterirler. Buna karşılık emeğinin ürününe bütünüyle sahip çıkamayan ve devamlı açlık sınırında yaşamaya mahkûm edilen üretici, üretimi artırmaya, bunun için de üretim tekniklerini geliştirmeye ilgi duymaz. Bu olgu da üreticinin emeğin objektif şartlarıyla - yani başlıca toprakla - ilişkisini zayıflatır. Bu süreç, aynı zamanda komün mülkiyetinin çözülmesi sürecidir. Üretici kendini komünal mülkiyetin ortaklarından birisi olarak görmekten uzaklaşır, bir bakıma mülksüzleşir. Üreticinin toprakla ilişkisi babadan oğula geçer. Bir tür zilyedliğe dönüşür. Böylece Asyatik üretim tarzının, yüzlerce, binlerce yıl kendini devamlı tekrarlayan, gelişmeye ve değişmeye kapalı taşlaşmış yapısı oluşur.

Mevcut sosyalist uygulamalarda da, ilkel komünal toplumdan Asyatik tarzına geçişte ortaya çıkan olguların benzerlerini gözlemlemek mümkün.

Devrimin yığınlarda yarattığı şevk ve coşkuyla başlangıç dönemlerinde sosyalist kuruluş uğruna çok çalışmayla kolektif mülkiyeti uyumlaştırmak mümkün olabilir. Hatta insanlar kategorik olarak angaryaya giren "bedava cumartesiler" türü kampanyalara dahi şevkle seferber edilebilirler. Ne ki devrimin coşkusu bir süre sonra sönümlenir. Ve bundan böyle "sosyalizmi kurmak için çok çalışmak" retoriği fazla yarar sağlamaz. O zaman ortaya pratikte de gördüğümüz şöyle bir tablo çıkar.

Mülkiyet kolektifleştirilip tüm topluma maledilmiştir ama bu kağıt üzerinde böyledir. Gerçekte yığınların ezici çoğunluğu bu mülkiyete bigâne oldukları için, mülkiyet ona sahip çıkanların, yani genel anlamda toplumu yönlendirenlerin üzerinde kalır. Bu da özünde bir tür kolektif devlet mülkiyetidir.

Üretim için çalışmanın esas anlamda ortadan kalkacağı bir düzene erişmek için bu düzene öngelen ve onun şartlarını olgunlaştıran evrede bireylerin daha fazla çalışmak için yarışmaları! Kaçınılmaz bir çelişkidir bu.

Toplumu yönlendirenler, yani parti profesyonelleri ve devlet katındaki sorumlular bir tür görev bölüşümünü gerçekleştirmiş olurlar. Bu görev bölüşümü onlara, ekonominin merkezi planlaması yolundan üretimin sonuçlarını da denetim ve düzenleme yetkisini verir. "Herkese emeği kadar" ilkesi üretici için geçerlidir. Yönetim mekanizmasında yer alanların bölüşümden alacakları pay yine onların takdirine bağlıdır. Pratiğin gösterdiği, bu tür kişilerin, ortalama işçi ücretlerinin bir hayli üstünde gelir sağladıklarıdır. Örneğin bir fabrikanın parti sekreteri ya da sendika temsilcisi - ki profesyoneldirler - ortalama işçi ücretlerinin yaklaşık 2 katı ücret alırlar. Sosyalist ülkelerdeki sosyal yardımların yüksekliği ve lüks denebilecek tüketim mali kıtlığı gözönünde tutulursa normal işçi ücreti kadar fazla bir ücret, bölüşüm açısından çok şey ifade eder. Kısacası yönetim görevlileri, başlangıçta sırf görev bölüşümü gereği bu işi üstlenmiş oldukları halde zamanla gelir bölüşümünde kendilerine imtiyaz sağlamış olurlar.

Ayrıca yönetim görevlileri genellikle üretici emek sarfetmezler. Dolayısıyla, özellikle kol emeği sarfedenlere kıyasla çalışma açısından çok daha elverişli şartlara sahip olurlar. Bu çalışma şartlarının ehvenliği yönetim görevlilerinin, fazla çalışmanın kolektif mülkiyetle çelişen karakterini gözden kaçırmalarına, dolayısıyla çalışma süresinin azaltılmasını sağlayacak bilimsel ve teknik gelişmenin önemini ihmal etmelerine yol açabilir. Yönetim görevlilerinin çalışması genellikle değer yaratmadığı için bu kişiler paylaşımda üreticilerin yarattığı toplam değerin bir kısmını almış olurlar. Ortada toplumsal görev bölüşümü olduğu için sömürü yoktur ama yönetim görevlilerinin, üretici çalışmadan azat oldukları için, bir bakıma kendilerini sınıfsız toplumun çalışma düzeninde imiş gibi hissetmeleri pekâlâ mümkündür. SSCB'de Brejnev döneminde dillere pelesenk edilen "komünizme geçmenin eşiğinde" olunduğu edebiyatını bu açıdan değerlendirmek gerekir. Tabii gerçekte olan, çalışmanın, asıl, üreticiler için ortadan kalkacağı komünist toplumun daha da gecikmesidir.

Yönetim görevlilerinin toplumdaki imtiyazlı durumu bir cazibe oluşturur. Böyle olunca yine pratikte gördüğümüz gibi kariyerizm hızla yaygınlaşır. Oysa kariyerizmle kolektif mülkiyet asla bağdaşmaz. Yönetim görevlileri arasında kariyeristlerin artması demek kolektif mülkiyetin toplumsallaşmasının aksaması demektir. Çünkü kariyeristi, toplumun çıkarları değil kendi çıkarları ilgilendirir. Oysa sorumlu ve bilinçli bir yönetim görevlisi için kendi kişisel çıkarlarıyla kolektif toplum mülkiyeti uyumlu bir bütün oluştururlar. Çünkü yönetim görevlisi bu konumunun garantisini, ancak mevcut işleyişin ▶▶

korunmasında ve sosyalist yapının her geçen gün daha yetkinleştirilerek yeniden üretilmesinde bulur. Bunun da çaresi kolektif mülkiyetin yaygınlaştırılıp konsolide edilmesidir. Buna karşılık toplumun gelişme çizgisini bilinçle kavramamış, görüş açısı kendi kişisel çıkarıyla kısıtlı kariyeristi, kolektif mülkiyetin yaygınlaştırılması ilgilendirmez, o sadece kolektif mülkiyetin devlete ilişkin yanına bakar. Böyle olunca da kariyeristin indinde devlet mutlaklaşır. Sonuç bu tür yönetim görevlilerinin toplumdan kopmaları, devlet içine hapsolmalarıdır. Devletin güçlendirilmesi eğilimleri bir ölçüde bu olgudan kaynaklanır.

Devletin içine hapsolmanın bir diğer sonucu üretimden tamamiyle kopmaktır. Dar görüşlülüğü nedeniyle kariyer avcısı, kendi varoluşuyla sosyalist yapının kendini yeniden üretmesi arasındaki sıkı ilişkiyi kavrayamaz. Dolayısıyla da yeniden üretime kitlelerin yaratıcı enerjisinin seferber edilmesi kariyerist için hiçbir anlam ifade etmez.

Yönetim görevlisi olmanın toplumsal cazibesi, bu kesimin hızla şişmesi sonucunu verir. Böylece üretici çalışmada istihdam edilecek toplam emek gücü küçülmüş olur. Bu da, hem çalışma süresinin azaltılmasına olumsuz etki yapar, hem de üretmeden çalışanların artması nedeniyle bölüşümde emeğe düşen payın azalmasına yol açar.

Bütün bu gelişmelerle birlikte sosyalist toplum için en büyük tehlike yığınların düzene yabancılaşmalarıdır. Bu yabancılaşma özellikle üreticilerde açığa çıkar. Kendisini toplumsal kolektif mülkiyetin ortağı olarak görmeyen üretici için üretime şevkle katılmak, çok çalışmak giderek bir anlam ifade etmemeye başlar. Üretici üretime ve işine yabancılaşır. Kol emekçisi becerebildiğince kaytarmaya bakar, kafa emekçisi için ise üretim tekniklerinin geliştirilmesi fazla bir anlam ifade etmekten çıkar.

Üstelik sosyalizm sayesinde insanlığın elde ettiği en önemli kazanımlardan birisi olan iş güvencesi, böylesi şartlarda ekonomik gelişme için olumsuz rol oynamaya başlar. Toplumsal kolektif mülkiyet bilincinden yoksun ya da bu bilince pamuk ipliğiyle bağlı üretici, ayrıca bu mülkiyetin - en azından gelişkin kapitalist ülkelerle kıyaslama yaparak - ihtiyaçlarını gidermekte pek de yeterli olmadığını ve görünür gelecekte de olamıyacağını görüyorsa, işini hepten boşlar. Böylece bir türlü kısalma bilmeyen resmi iş süresini fiilen kısaltarak, özünde bir külfet olan üretim için çalışmaktan az da olsa kendini kurtarmış olur. Tabii bütün bunların kaçınılmaz sonucu ekonominin bir durağanlık içine girmesi, giderek atıllaşması ve devamlı kendini tekrarlar hale gelmesidir.

Yönetim görevlileri genellikle üretici emek sarfetmezler. Bu durum, onların fazla çalışmanın kolektif mülkiyetle çelişen karakterini gözden kaçırmalarına, dolayısıyla çalışma süresinin azaltılmasını sağlayacak bilimsel ve teknik gelişmenin önemini ihmal etmelerine yol açabilir

Bütün bunlara ilaveten sosyalist demokrasi de büyük ölçüde tahribata maruz kalabilir. Konu bu yazı kapsamına girmeyecek ölçüde geniş ve kurmaşıktır. Ama sosyalist uygulamaların da sonuçları ortadadır. Örneğin Ekim Devrimi sonrasındaki sosyalist demokrasi, bir süreç boyunca, kişi kültü egemenliğinin şahikasına, Stalin despotizmine evrimleşmiştir. Benzeri olgu, komün demokrasisinden Asyatik üretim tarzına varılmasında da gözlemlenmektedir. Burada meselenin kişilerle pek ilişkisi yoktur. Stalin'in kişi olarak çapı Lenin'in de teşhisiyle ortadadır. Stalin'in şahsında "despot-baba"yı yaratan, bir ölçüde toplumun kendisi, SSCB'ye etkiyen iç ve dış dinamikler olmuştur. Elbette bu dediğimden Stalin deneyi kaçınılmazdı anlamı çıkmaz. O dönemin şartları, Stalinizm için elverişli bir ortam yaratıyordu ama Marksistlerin de toplumsal şartlara bir ölçüde müdahale gücü olduğu unutulmamalı. Ne ki Stalin örneği tek değil. Örneğin Kim İl Sun ya da Çavuşesku deneyleri de aynı kategoridendirler. Kaldı ki sosyalist demokrasiyi tahrip eden sadece kişi kültü değildir. Tek kişiye tapınmak gider, yerini yönetici kültü alır ve ilh...

Asyatik üretim tarzı kendi iç dinamiğiyle kapitalizme evrimleşemedi. Çünkü bunu sağlayacak özel mülkiyet ilişkilerine yer vermiyordu. Bu nedenle Asyatik üretim tarzı kapitalizmin bir dünya sistemi haline gelmesi sonucu, dış dinamiklerin tesiriyle son buldu.[3] Şimdi SSCB'de kooperatifleşmeye ekonomide bir ölçüde kurtarıcı gözüyle bakılıyor. Kooperatif mülkiyet kolektif mülkiyetin bir çeşidi. Ancak bana göre sosyalist düzenin sahiplenilmesi anlamındaki toplumsal kolektif mülkiyet ile kooperatif kolektif mülkiyet arasında önemli nitel fark var. Kooperatif mülkiyetin amacı insanların üretimde daha verimli ve katılımcı olarak çalışmalarını sağlamak. Bunun için de kooperatiflerde üreticilerin üretimin sonuçları üzerinde söz ve hak sahibi olmaları öngörülüyor. Bu yanıyla kooperatif mülkiyeti bana bir tür toplu özel mülkiyet gibi gözüküyor. Kısacası asyatik üretim tarzını çözen, kapitalizmin yani üretim araçlarının özel mülkiyetinin devreye girmesi olmuştu. Şimdi de üreticiyi teşvik amacıyla, toplumsal olarak dar çerçeve bir mülkiyet kategorisi atıllaşmış sosyalist ekonomiye canlılık getirmek için devreye sokuluyor.

Varolan sosyalist uygulamalarda nelerin olup bittiğini kavrayabilmek için böylesi bir "analoji"ye illa gerek var mıydı?

Mevcut şartları ve yakın geçmişi değerlendirirken çoğu zaman detaylara boğulabiliyoruz. Oysa uzak geçmişe ait bir sürece çok daha kuş bakışı bakabildiğimiz için, detaylardan arınmış, bir anlamda soyut öz, konunun kavranmasını daha kolaylaştırıyor. İlkel komünal toplumdan Asyatik üretim tarzına geçiş, varolan sosyalist uygulamaların bazı gelişme trendleri arasındaki benzerlik dikkatimi çektiği için böyle bir analoji yapmayı yararlı buldum.

Bu "analoji"den sosyalizme tek ülkede geçilmiş olması nedeniyle sosyalizmin yürümediği anlamı çıkar mı? Bence "tek ülkede sosyalizm olur mu, olmaz mı?" tartışmasına yeniden girmek abes; çünkü olmuş. Üstelik böyle olması başlı başına bir tesadüf eseri de değil. Tarihin diyalektiği böyle işliyor. Marksistlere düşen bu işleyişin özünü kavramak ve ona göre davranmak olmalı. Yoksa, "şöyle yapılacağına böyle yapılsaydı, şu şu şu hatalara düşülmeseydi" türünden yaklaşımlar - tek başına - bana yavan geliyor. Seçişlerin ve yanılgıların olup bitenlerde hiç mi payı yok? Bunu kim inkâr eder? Ama bu kadarı ne olup bitenlerin künhüne ermeye yeter ne de dünyayı değiştirmeye. Yetmediği de çeşitli örnekleriyle ortada.

Ele aldığım "analoji"de benzerlikler var ama ayrılıklar da var. Asyatik toplum bir kere gerçekleştikten sonra asırlar boyu donup taşlaşmıştı. Oysa mevcut sosyalizm şu anda dehşetli bir hareket ve canlılık içinde. Ortaya çıkan sıkıntıların giderilmesi, problemlerin çözümü için, toplumun en geniş kesimlerinin katılımını sağlamaya yönelik kampanyalar yürütülüyor. Sosyalizmin iç dinamiği tıkanıklıkların giderilmesi için seferber olmuş durumda. Ve bizlere, dünyanın bütün Marksistlerine, olup bitenleri kavrayarak, bu dinamiğe karınca kararınca katkıda bulunmak düşüyor.

Konu bir hayli engin. Ama ben yazımı burada kesiyorum. Herhalde okur, konuyu noktalamak diye bir niyetim olmadığını anlamıştır. Aksine konuyu yüksek sesle tartışıyorum. Ve konuya ilgi duyan herkesin de bu tartışmaya katılmasını diliyorum. Ben kendi adıma konuyu çeşitli veçheleriyle tartışmayı sürdürmekten yanayım.

Evet, Leningrad'lı şoför haklı, bütün bu dertleri başımıza Auora açtı. İyi ki de açtı. Bu dertler, bu sıkıntılar sayesinde dünyamızın da çehresi daha gelişkine, daha iyiye doğru alabildiğine değişti. Zaten bir Marksisti, dertlerle uğraşmaktan, sıkıntılarla boğuşmaktan, problemlerin üstesinden gelmekten daha mutlu kılan başka ne olabilir ki? ■

DİPNOTLAR:

(1) *K.Marx, Gotha Programı'nın Eleştirisi, Marx-Engels Seçme Eserler, Sol Yayınları, 1979, s. 23-31.*

(2) *J.Kuczynski, Torunuma Mektuplar. s.51.*

(3) *"Asyatik Üretim Tarzı"na ilişkin bilgi ve görüşlerimin bugünkü konumuna erişmesinde Kenan Somer'in İlk Sınıflı Toplumlar, Asyatik Üretim Tarzı, Doğu Despotizmi (Birey ve Toplum Yayınları, 1985) kitabına yazdığı "sunuş" yazısının inkâr edilemeyecek payı oldu. Söz konusu yazı bence Asyatik Üretim Tarzı konusunda Marksizme katkı niteliğindedir. Bu yüzden Marksistler tarafından değerlendirilmesi gerekir. En azından K.Somer'in konuya ilişkin görüşleri tartışılmalıdır. Üzülerek belirteyim ki - günü birlik politikaya aşırı önem ve öncelik verdiğimizden midir bilmem - kendim de dahil olmak üzere cümle Marksistlerimiz K.Somer'in değerli yazısını "silence de conspiration"a getirmekte adeta elbirliği ediyoruz.*

ÇAĞRI

İNSAN HAKLARI DER. ANKARA ŞUBESİ

"Türkiye, "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"ni imzaladı. TBMM'de sözleşmeyi onaylayarak yasalaştırdı ve yürürlüğe koydu. Anayasanın 90. maddesinde "...Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir" denilmektedir.

Sözkonusu sözleşmenin 15. maddesi "...işkence yapılarak alındığı tesbit olunan herhangi bir ifadenin, alınan ifadenin işkence yapmakla itham olunan kişi aleyhinde delil olarak kullanılması hariç, herhangi bir kovuşturmada delil olarak kabul edilmemesi..." hükmünü içermesine karşın, yargı organları bu hükmü uygulamamakta ve işkence ürünü metinleri kanıt olarak kullanmaya devam etmektedirler.

Bu nedenle, yönetimi ve yargı organlarını sözleşme hükümlerine uymaya; tüm aydınları, demokratları, hukukçuları, bilim adamlarını işkenceye karşı çıkmanın en etkin yolu olan bu sözleşmenin uygulanması istemimize destek olmaya çağırıyoruz.

İŞÇİLER VE SOL PARTİ

Bir sol partiyi oluşturacak insanların her şeyden evvel ilerici, yurtsever, savaşsız, sömürüsüz bir dünya isteyenler olması gerek. Tabii ki işçi sınıfı ateşleyici rol oynayacak.

Geçen sayımızda başladığımız, çeşitli işyerlerinden işçilerle sol parti konusundaki söyleşilerimize devam ediyoruz.

Demokrasi için sol parti gerekli

Rabak'da beş yıllık işçi olan, aynı zamanda Bağımsız Otomobil-İş Sendikası üyesi Erdem Ustaoğlu'yla sol parti üzerine söyleştik.

▶ Solda yasal bir parti kurulmasının tartışıldığını biliyorsunuz. Böyle bir parti hangi ihtiyaçtan doğuyor?

Bugün ülkemizde demokrasinin var olduğunu iddia eden yöneticilerin yarattıkları burjuva demokrasisisinin ve partilerinin yeterli olduğunu sanmıyorum. Bu anlamda işçi sınıfının, emekçinin gerçekten çıkarlarını gözetecek, haklarını savunacak bir partinin gerekliliğine inanıyorum. Ama, göstermelik anlamda değil, gerçekten toparlayıcı, netleştirici, yönlendirici bir sol partinin gerekliliğine inanıyorum. Eğer ülkemizde demokrasinin varlığını, düşüncelerin özgürce savunulabildiğini iddia ediyorsak, böyle bir parti olmalıdır.

▶ Yani aynı zamanda demokrasinin geliştirilebilmesi için de böyle bir partiye ihtiyaç vardır?

Evet, evet, yani demokrasinin geliştirilmesi, demokrasinin getirilmesi amacıyla böyle bir partinin gerekliliğine inanıyorum.

▶ Yasal sol parti kimlerden oluşmalı?

Böyle bir partiyi oluşturacak insanların her şeyden evvel ilerici, yurtsever, yani halkın ezilmişliğine, halkın sömürüldüğüne inanmış insanlar olması gerek. Savaşsız, sömürüsüz bir dünya isteyen insanlardan olması gerek. Dürüst olmaları gerek. Tabii ki işçi sınıfı daima ateşleyici rol oynamıştır bu tip olaylarda. Geniş katmanlara yayılması gerek, halkın partisi olması gerek. Halka maledilmesi gerek. Düşüncelerini her tarafta özgürce söyleyen insanlar orada da onları savunabilmeli. Böyle bir partinin ya da böyle bir partiyi oluşturacak insanların emperyalizme, şövenizme, sömürüye karşı insanlardan olması gerek.

▶ Böyle bir parti işçiler arasında nasıl bir yankı uyandırabilir?

Şimdi Türkiye'de işçi sınıfının bir partisi yok. Sendikalar aracılığıyla bir şeyler yapmaya çalışıyoruz, ama sesimizi duyuramıyoruz. Böyle bir partiyi sanırım işçi sınıfı çok geniş bir katılımla destekleyecektir. Çünkü düşüncelerini özgürce söyleyebileceği bir ortam, bir platform bulacaktır.

▶ Böyle bir partinin çağrısını sence kimler yapmalı?

Ülkemizde böyle bir partinin oluşmasını sağlayacak insanların aydın insanlar olması gerekir. Aydın insanlar derken demokrat yazarlar, düşünürler, ilerici sendikacılar, aktif sendikacılar, sol partinin kurulmasına önderlik edebilirler. ■

Solda bir boşluk var

Onbeş yıllık işçi olan Esen Gözgören, Elif Plastik'te çalışıyor. Yasal sol partiye ilişkin sorularımızı yönelttiğimizde şu yanıtları aldık.

▶ Bugün Türkiye siyasal hareketinin solunda sizce işçi sınıfı ve emekçi halka seslenen, onun taleplerini dile getiren bir parti var mı?

Şu anda böyle bir parti mevcut değildir. Sosyal demokrat parti emekçi halkın istemlerini dile getirmekten çok geridedir. Bu nedenle sorduğunuz soru açıklık kazanıyor. Solda bir boşluk vardır. Halkın çıkarlarını savunacak bir partiye ihtiyaç vardır. Bu noktada sol bir partinin gerekliliğine inanıyorum.

▶ Sence sol parti bir sosyalist parti midir?

Sol parti sosyalist bir parti değildir. Çünkü, sol parti toplumun en geniş kesimine hitap etmelidir. Ve bu kesimin desteği ile varolmalıdır. Sadece sosyalistlere değil ilerici, demokrat ve şu anda mevcut rejimden zarar gören geniş bir kitleyi kucaklamalıdır.

12 Eylül öncesinin mevcut şartlarında, 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu demokratik hakların kullanımındaki genişlik sonucunda sosyalist partiler kurulmuş ve faaliyet gösterebilmişlerdir. 12 Eylül'den sonraki değişimler sonucunda hazırlanan 82 Anayasası böyle bir partinin şu an için kurulmasını engellemektedir. Bununla birlikte, getirilen diğer kısıtlamalar, çalışan yığınlar açısından olumsuz bir durum yaratmıştır. Bu olumsuzlukların giderilmesinde sosyal demokrat parti aciz kalmakta, bu da işçilerin emekçilerin haklarını savunan daha sol bir partiyi gündeme getirmektedir.

▶ Yasal sol partinin asgari programı nasıl olmalı?

Sol parti bence şu üç ilkeye sıkı sıkıya bağlı olmalıdır: anti tekel, anti emperyalist, anti şoven olmalıdır. Bu nitelikler sol partinin ayırt edici özelliğidir. Bir anlamda sol parti bir cephe partisidir. Bu özelliğiyle içinde sosyalistlerin de olduğu geniş bir parti olacaktır.

Programında acil olarak şunlar yer almalıdır: Tüm siyasi kısıtlamaların kaldırılması, sendikal hak ve özgürlüklerin sağlanması, ulusal sorun karşısında tavır koyması, eğitimin demokratikleştirilmesi ve yüksek okulların özerkleştirilmesi, kısaca YÖK'ün kaldırılması, tüm çalışanlara sendikal hakların verilmesi, sonuçta, 82 Anayasası'nın değiştirilmesini gündemine almalıdır.

▶ Sol partinin kurucuları kimlerden oluşmalıdır?

Önceki sorularınızda belirttiğim gibi, böyle bir parti geniş yığınları kapsayacak bir parti olacağından, kurucuları arasında, sendikacılar, sanatçılar, sosyalistler, anti-faşist, anti emperyalist demokratlar olmalıdır.

▶ İşçiler bu partiyi sence nasıl karşılayacak?

Böyle bir partinin hayata geçtiği anda, en büyük desteği işçilerden göreceğine inanıyorum. Bu şartlarda en fazla mağdur olan kesim işçi sınıfıdır. Ve yasal planda bir partileri olmadığından, özünde işçi partisi olan bu sol partiyi destekleyecek ve içinde yer alacaklardır.

Çevremizdeki arkadaşlar, "SHP gelse ne olur" sorusunu soruyorlar. Ancak cevaplarında ANAP'la SHP arasında bir ayrım göremiyorlar, daha açıkcası SHP'yi bir işçi partisi olarak görmüyorlar. Böylece sol parti gerekliliği işçiler tarafından dile getiriliyor. Ancak böyle bir yasal sol parti, niteliği itibariyle işçi sınıfının umudu olacak ve destek görecektir. ■

Olumsuzlukların giderilmesinde SHP aciz kalıyor, bu da işçiler ve emekçilerin haklarını savunan sol bir partiyi gündeme getiriyor.

▼ *İşçiler. Bazıları sol partinin gerekliliğini dile getiriyorlar.*

NE ŞEHİT NE GAZİ!..

Özal'sız bir ANAP iktidarı, tıpkı yumurtasız omlet gibi bir garibe olacaktır. Bunu bilen Gazi Özal parti içinde istediği gibi at oynatmaktadır.

İktidar partisi ANAVATAN ilginç bir kuruluştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından "icazetli" bir parti olarak kurduruldu. İç güçlerce iktidara gelmesi de öngörülmemişti. Biraz, "iktidar adayı" olan Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne "yedek" olsun diye, biraz da, dış güçler de öyle istiyor diye kurdurulmuştu.

ANAP daha kuruluşunda bir "tek adam" partisi olarak ortaya çıktı. "Tek adam" ya da tek seçici eski Devlet Planlama Müsteşarı, eski MESS Başkanı, eski Başbakanlık Müsteşarı, eski Başbakan Yardımcısı, eski Dünya Bankası uzmanı, eski Milli Selamet Partisi milletvekili adayı Elektrik Yüksek Mühendisi Turgut Özal'dı. Özal, sayıları kırkı aşan ve formalite gereği bulunmaları gereken öteki kurucuları tek tek kendisi saptadı. Partiyi de bir "uzlaşma partisi" olarak takdim etti. Türkiye'de öteden beri var olan "dört siyasi eğilim"i de bünyesinde toplayan, hiç değilse toplamayı amaçlayan bir kitle partisi...

İnsanlar iktidar sarhoşluğu içinde ne şehit ne gazilik şerbetini içip düpedüz "Niyazi" de olabilirler.

Özal, kurucuları gibi genel seçimler öncesinde milletvekili adayı olacakları da tek tek kendisi saptadı.

Yeni siyasal partilerin kuruluş hazırlıkları ve seçim kampanyası sırasında çok kişinin gözünden kaçan bir olgu da bu arada kaşla göz arasında gerçekleşti. O ara yönetimi üstlenmiş askeri cuntanın kesin desteği altındaki MDP kimi iş çevrelerinin de parasal desteği ile örgütlenirken, ANAP, ülke çapında inanılmaz bir performans gösterdi. Değirmenin suyu nerden ve nasıl geldi pek bilinemez ama, seçimler öncesinde (1983 milletvekili genel seçimleri) ANAP Türkiye'nin en iyi örgütlenmiş partisi durumuna geldi. O seçimler öncesinde Milliyet gazetesi adına Trakya'da bir "nabız yoklama" gezisi yapmış ve il merkezleri dışında uğradığımız her ilçe ve kasabada da Anavatan partisi örgüt tabelalarını, üç beş kişilik de olsa yöneticilerini karşımızda görmüş, buna karşılık öteki iki partinin, -MDP ve HP- çok yerde ne binasını ne de yöneticilerini bulabilmiştik. Bu nabız yoklama gezileri sonunda öteki gazeteci arkadaşlarımızın da Anadolu'nun başka yerlerinde aynı izlenimleri edindiğini de öğrenmiştik.

O nabız yoklama gezisinde yerel ANAP yöneticileri ile konuşmalarımızın notlarını, şimdi aradan yıllar geçtikten sonra karıştırırken gördüğümüz hep şu oldu: Edirne, Tekirdağ ya da Kırklareli'nde kimlerin aday olabileceklerini sorduğumuzda yerel yöneticilerden hep aynı yanıtı almışız:

"Adaylarımızı Turgut Bey bilir..."

1983 seçimleri sonunda, cunta destekli ve olağan iktidar adayı MDP, sandıktan ancak üçüncü parti olarak çıkabildi. Seçmen, biraz da askeri cuntaya inat olsun diye oylarıyla iktidara Anavatan Partisi ve Turgut Özal'ı getirmişti.

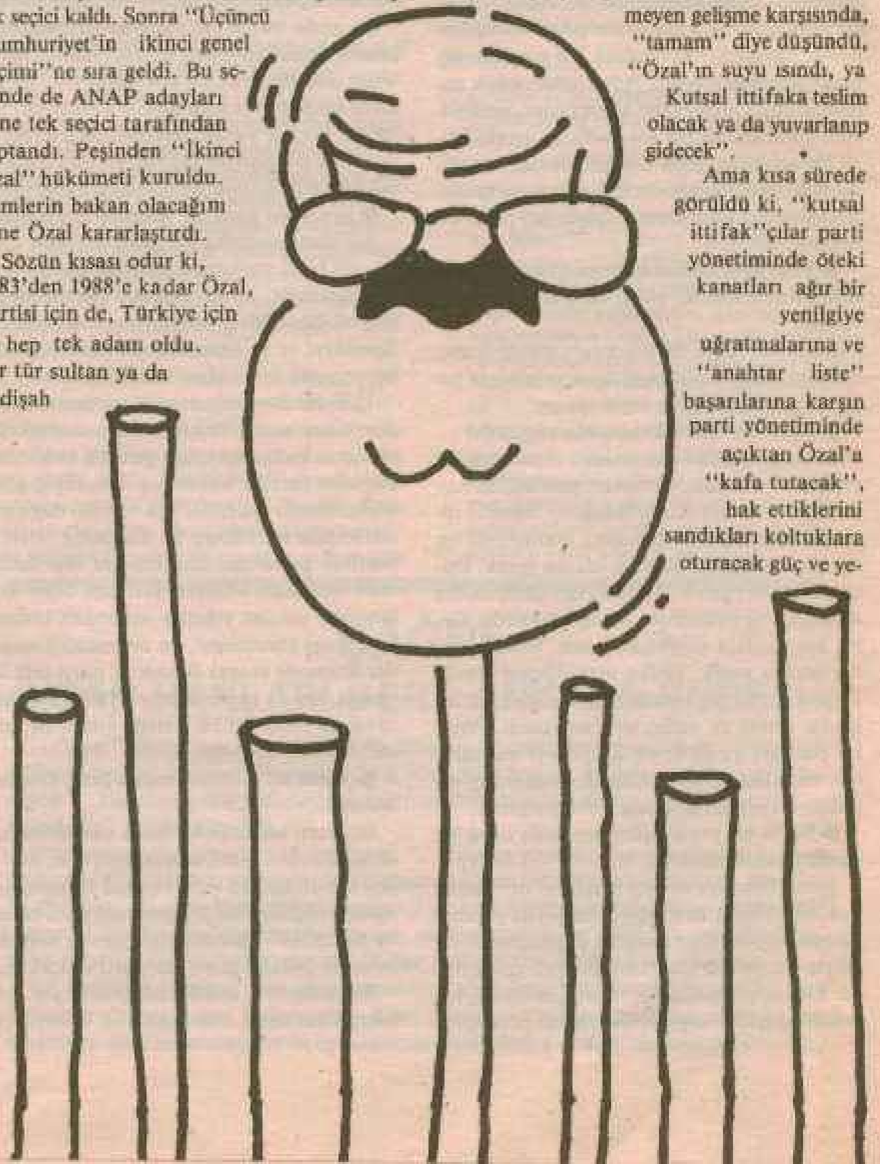
Sonra Turgut Özal'ın başbakanlığa atanmasını anımsarız. Partinin kurucuları gibi, milletvekili adayları gibi, bakanlarını da hep Turgut Özal kendisi tek adam olarak seçti. 1983-1987 yılları arasındaki ilk dört yılda hep tek seçici kaldı. Sonra "Üçüncü Cumhuriyet'in ikinci genel seçimi"ne sıra geldi. Bu seçimde de ANAP adayları gene tek seçici tarafından saptandı. Peşinden "İkinci Özal" hükümeti kuruldu. Kimlerin bakan olacağını gene Özal kararlaştırdı.

Sözün kısası odur ki, 1983'den 1988'e kadar Özal, partisi için de, Türkiye için de hep tek adam oldu. Bir tür sultan ya da padişah gibi davrandı. Ekonomik politikayı prensleriyle o saptadı, sosyal politikayı o saptadı, dış politikayı o saptadı. Adamları, partisinin üst kademe yöneticileri, bakanları, yardımcıları hiçbir zaman figüran rolünden öte bir duruma kavuşamadılar. Taaa ki, geçen ay yapılan son Büyük Kongre'ye kadar.

Son ANAP Büyük Kongresi'nde birden bire ortaya bir yeni gerçek çıktı. Başlangıçta "dört siyasal eğilim"i uzlaştırmak amacıyla kurulmuş olan bir parti diye tanıtılan ANAP'ta iki eğilim, geri kalan iki eğilimi büyük ölçüde saf dışı etti. Ortaya "kutsal ittifak" denen eski MSP-MHP eğilimlerinin ağır bastığı, belirleyici olacaklarını var saydıkları bir kadro çıktı. Üstelik de bu, ANAP Büyük Kongresi'nin ilk gününde, Turgut Özal'a birden bire "gazilik" sanını kazandıran bir cana kıyma girişiminin ardından ortaya çıktı. Özal'a rağmen bir hareket gibi çıktı.

Çok kişi, çok gözlemci bu pek de beklenmeyen gelişme karşısında, "tamam" diye düşündü, "Özal'ın suyu ısındı, ya Kutsal ittifaka teslim olacak ya da yuvarlanıp gidecek".

Ama kısa sürede görüldü ki, "kutsal ittifak"çılar parti yönetiminde öteki kanatları ağır bir yenilgiye uğratmalarına ve "anahtar liste" başarılarına karşın parti yönetiminde açıktan Özal'a "kafa tutacak", hak ettiklerini sandıkları koltuklara oturacak güç ve ye-

tenekten yoksundurlar. Zira onlar da bilmektedirler ki, ardlarından ya da başlarından Özal desteği çekildiği anda ortada ne Anavatan partisi ne de iktidar kalır...

Bu o kadar açıktır ki, Turgut Özal, kabinesini yenileştirmeden önce, tüm bakanlarından peşin imzalı ve uygulamaya koyup koymayacağı belirsiz istifa mektupları istediğinde, bir tek kişi bile, "ben böyle bir istifa mektubu vermem" diyememektedir. Bakanların kişilikleri böylesine törpülenmiştir. Nitekim Özal, üstelik de artık Gazi Özal olarak yeni hükümetinde, istediği biçimde bir iki rötuşla yeni kabinesini açıkladığında, mırıltılardan öte bir ses yükselmemiştir. Dahası, örgüte egemen olmuş Kutsal İttifakçılar, partinin başkanlık divanında büyük ölçüde dışlandıklarında da gene mırın kırın ötesinde ciddi bir ses çıkaramamış ve kadere boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Her şey göstermektedir ki, Özal'sız bir ANAP iktidarı, tıpkı yumurtasız omlet gibi bir garibe olacaktır. ANAP'ın kaderi, Özal'ın kaderiyle yapışıktır. Bu böyle olduğu için, Gazi Özal, parti içinde istediği gibi at oynatmakta, azıcık kendisine kafa tutar gibi gördüğü bir sağlık bakanını silkeleyip saf dışı etmekte, kendisine ihanet ettiğini var saydığı Mehmet Keçeciler ya da Mustafa Taşar'ı bakanlıktan da, parti yöneticiliğinden da uzaklaştırabilmektedir.

Şimdilerde Gazi Özal, bir de "hacı Özal" olmak peşindedir. Muhtemelen bu satırlar yayınlandığında, Özal, el kesesinden -ya da devlet kesesinden- sıfatlarının başına "hacı"lık sanını da eklemiş olacaktır. Ama bu hacılık bir "ekspres hacılık"mış, İslam dininde böyle hacılık sayılmazmış, bunlar Özal için hiç önemli değildir. Anayasasında yazıldığına göre, laik bir Cumhuriyet olduğu ileri sürülen Türkiye'de Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir başbakan resmen hacı olmuş değildir, hatta üstelik Halife de olan, Osmanlı Padişahları içinde de, sadrazamları içinde de hacı olan tek bir kişi bile yoktur. Bunlar Özal için hiç sorun değildir. Özal, ardında sürüklediği yöneticileriyle gidebildiği yere kadar gidecektir. Bu konuda gözü karadır. Türkiye'yi de sürükleyebildiği yere kadar sürükleyecektir. Kaderci olduğunu kendisi söylemektedir. Kaderi kendisine ne biçmişse ona razıdır.

Ne var ki, sosyal olaylar öyle kadercilikle falan açıklanamaz. Ekonomi sekiz on yıldır sürüklendiği çıkmazlarda tıknefes duruma gelmiştir. İç borçlar, dış borçlar, enflasyon, hem "Hacı, hem Gazi" hem de kaderci Turgut Özal'ı bir noktada üstesinden gelemeyeceği sosyal patlamalarla burun buruna getireceğe benzemektedir. Telefonla Ahmet ya da Mehmet'i bulup, "seni sağlık bakanı yaptım" diye görevlendirmek, bakan olmayı aklına bile getirmeyen bir takım adamları, "ne emredilirse onu yaparım" diyebilecek duruma sokmak Özal'a bir süre daha Türk siyaset sahnesinde perende attırmaya yetse bile, bu işi sonuna kadar götürmek de pek kolay değildir.

Tekseçicilik, tek adamlık iyidir hoştur da, arada insanlar böyle iktidar sarhoşluğu içinde "ne şehit ne gazi"lik şerbetini içmeden dupeduz "Niyazi"de olabilirler. ANAP'ın ve bay Özal'ın gidişi de bize biraz sonun böyle olacağı izlenimini veriyor. Gidiş o gidiştir. ■

Arslan Başer Kafaoğlu

Sinirlerle oynamak

Amerikan kruvazörünün İran yolcu uçağını düşürmesi cinayettir.

◀ ***Afilli şapkalar insanı insan yapmıyor.*** *İran uçağını düşürüp 290 kişinin ölümüne sebep olan Amerikan Vincennes kruvazörünün kaptanı Rogers, Amerikalı kaptanların "en iyilerinin en iyisi" idi ama...*

Amerikan donanmasının övünç kaynağı Vincennes kruvazörü -bizim basının ve resmi makamların "fırkateyn" deyimi bir çeviri skandalıdır. Bu deyim eski yelkenli gemiler döneminden kalma aslı Arapça bir deyimdir.- 3 Temmuz Pazar günü güdümlü füzeleriyle İran Hava Yollarına bağlı A-300 modeli bir "Airbus" uçağını* düşürdü. Uçağı yönetenler ve konukları ağırlayan görevlilerle birlikte ayrıca 290 yolcu öldü. 290 yolcunun 60 tanesi on yaşını doldurmamış çocuklar idi. Bu tam bir cinayettir. Böyle üstün nitelikli gözlem araçlarıyla donatılmış herhangi bir uçağın Airbus gibi ayırıcı nitelikleri fazla bir yolcu uçağını, bir savaş uçağıyla karıştırması olasılığı bizce yoktur, olamaz.

Bu konunun siyasal yüzünü vermeden önce, haberleşme ve kamuoyu oluşturması ile ilgili bir noktaya değinmek isteriz. 1983 Ağustosunda bir Güney Kore uçağı yasal rotasından 280 mil uzakta, hiç hakkı olmadığı topraklar üzerinde uçarken karadan havaya fırlatılan bir Sovyet füzesiyle düşürüldü. 300 yolcu kayboldu. O zaman olayı bir canavarlık şeklinde veren basın -Türkiye, Avrupa basını ve radyo-TV şebekeleri- bu kez Amerika'nın cinayetini pek hafif geçtiler. Üstelik bizde Sayın Uğur Mumcu dışında konuyu "cinayet" olarak belirleyene rastlamadık. Bu davranışa neden olarak basın Güney Kore uçağında durumun burdakinden daha ağır olduğunu yazdılar. Oysa durum burada daha ağırdır. Çünkü:

1) Güney Kore uçağının oralarda uçması anormaldi. Anormallik belki de, "istihbarat görevlisi" olduğunu akla getirmişti. İran uçağı ise olay sırasında tam "ticari uçuş" hattı üzerindeydi.

2) Sovyetler orada kendi topraklarının üzerinden atışı yaptılar. Oysa Amerikalılar'ın ateş açtıkları yerlerde bulunma hakları olduğu kuşkuludur.

Aslında olay askeri konularda, Batı basınının olsun bizim basınımızın olsun, hep bir örnek kalem tutuşa yönelişi olayıdır. Bizim basın değil sadece, Avrupa basını da aynı rotadaydı. Örneğin birçok uluslararası konuda yürekli davranışlarını gördüğümüz ünlü Fransız gazetesi Le Monde'un 5 Temmuz günlü sayısı bu gazeteyi yönetenleri övündürecek bir nitelik taşımıyordu.

Olayın nedenleri ne olabilir? Bizce en önemli nedenler sırasıyla şunlar olabilir:

1) **Askerlerin şımarıklığı:** Bir askeri birliğe yasa ve hak dışı bir görev verildimiydi, o birliği yönetenler mutlaka bazı **"şımarıklıklara göz yumulacağı"** kanısı içinde olurlar**. Geçmiş olaylarda da buna benzer uygulamalar görülmüştür. Örneğin bir ülkede "işgal ve kontrol" görevi yapan askeri birliklerde, yerli ahaliye emir ve kurallar dışı haksız, keyfi işlem yapıldığına çok rastlanır. Burada da bizce böyle bir duruma rastlamış olabiliriz. Merkezden açıktan açığa "sivil uçakları da gerekirse düşürün" emrinin verilmesi olasılığını biz çok uç bir olasılık şeklinde düşünüyoruz. Ancak Amerikan Merkez Yönetiminin, özellikle Başkan Reagan'ın bu şımarıklığa tepkileri zayıf kalmıştır.

2) **İran'ı rahatsız etme:** Amerika Birleşik Devletleri yönetimi İran halkına durmadan şunu anlatmak istemektedir: "Bu Humeyni başınızda kaldıkça siz rahat ve huzuru bulamazsınız". Bunu derece derece şiddetlenen eylemlerle, eski dönemlerde olsa dünya savaşı çıkartacak kadar ağır, vahim eylemlerle İran halkına anlatmak istiyor. İstiyor ki, dış dengeleri bozuk, yani hiçbir dış gücün istemediği, ya da yıkılmasını Sovyetler'in de kaygıyla karşılamayacağı, sadece iç güç dengeleriyle ayakta kalan Humeyni'ye karşı İran halkı ayaklansın.

Gerçekten Humeyni rejiminden sadece ABD değil Sovyetler Birliği de hoşnut değildir. Şii imamın özellikle Tudeh Partisi üyelerine uyguladığı kıyım ve Afganistan asilerine doğrudan ve pervasızca yardım edişi Sovyet dışişlerince kayıtsız karşılanmamaktadır. Ne var ki, Sovyetler Birliği Humeyni'nin şu sıralarda devrilmesinde fayda ummayabilir. Çünkü Amerikan baskısının ağır bastığı bir konjonktürde yıkılan İran düzeninden en çok yararlanan Sovyetler Birliği değil ABD olabilir. Bize kalırsa Sovyetler, İran şu gerginliklerin bitip Amerika'nın körfezden çekilmesinden sonra çöksün ister. Belki o zaman İran Azerbeycanına da bir özerklik istemini kabul ettirebilir. Aslında istekler arasındaki bu ayırışımdır. İran düzenini ayakta tutan. Yoksa Ortadoğu'da ne Amerika'nın ne de Sovyetler'in istemediği bir düzen hele böylesine yıpratıcı bir savaş ortamında ayakta duramaz.

Pekiy ne olacak? Olacak bir şey yok... Amerika Humeyni'yi halk gözünde böyle böyle desteksiz bırakmaya uğraşacak, İran bir kaç tekil yıldırma eyleminde bulunacak. Bu böyle gidecek... Yineleyelim, **Resmi bir İran-ABD savaşı, bir yıl önce de yazdık, katiyyen olası değil... Sinir savaşı sürecek... o kadar...** ■

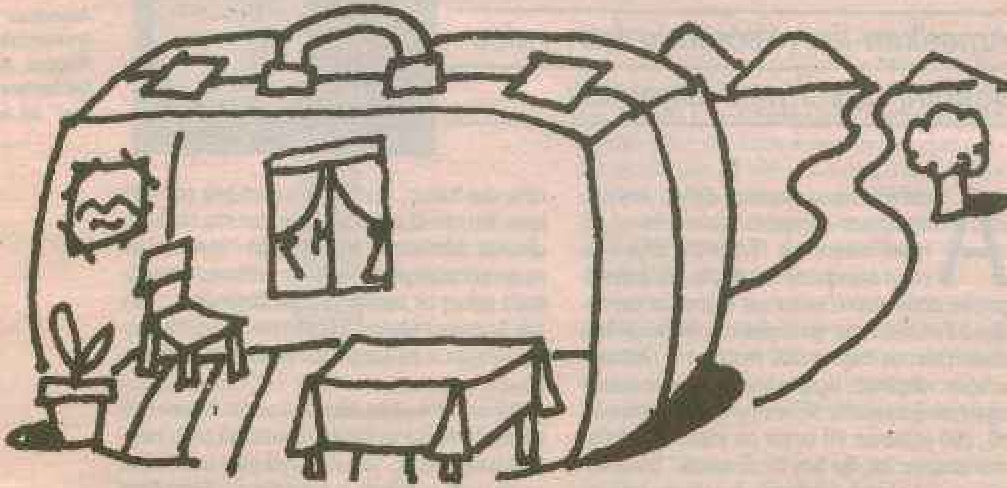
Dipnotlar:

* *Airbus dünya hava trafiğine 1983 yılında çıkan üstün nitelikli bir yolcu uçağı tipidir.*

** *Hatırlayacaksınız, Vietnam'daki Amerikan işgal güçleri de benzer şımarıklıklarda bulunurlardı.*

DEĞİNMELER

Galiba sosyalistlerin en belirgin özelliği hep biraz çocuk kalmalarıdır. Sosyalizmin kendi de öyle aslında. Bunca düş gücünün, iyimserliğin ve arsızlığın başka açıklaması olabilir mi?

Orada bıraktıklarımız

Balkondan, ulu çınar ağaçları, koyu gri bir parça kuzey gökyüzü ve orta sınıf Almanlar'ın iç yüzlerini açığa vuran birkaç arka pencere görülüyor.

''Çok güzel, şu koca ağaçlar çok güzel'' diyorum. ''Hep böyle parlak değildir gökyüzü'' diyorlar. ''Ağaçlar daha da karartıyor ortalığı.'' Oysa hiç de parlak değil şimdi gökyüzü.

Evin her köşesine soylu bir yoksulluk duygusu sinmiş. Eşyaların rastlantısal konumları, duvarlardaki birkaç uçan afiş ve uçsuz bucaksız kumsal resimleri, burada yaşayanlar adına birşeyler söylüyor sanki: ''Biz kalıcı değiliz... Biz kalıcı değiliz...''. Sadece en sevilen plaklar, kasetler, en gerekli kitaplar, dergiler ve giysiler. Dış kapıya yakın bir yerlerde duran boş valizler, hâlâ modası geçmemiş bir gurbet hüznü veriyor insana.

Akşama doğru arka balkonda oturuyoruz. 7-8 yıldır yüz yüze gelmediğimiz birkaç eski arkadaş daha geliyor. Araya giren bunca yıla karşın, kimse fazla değişmemiş. Birkaç yeni alışkanlık, yeni sözcük ve renklerde hafif bir açılma, soluklaşma sadece. Bir çizginin, bir bakışın, bir dalıp gitmenin ardına saklanan acılar, sitemler, düş kırıklıkları ve öfkeler, yüzlerdeki o çocuksu heyecanı silip götürmemiş.

Galiba sosyalistlerin en belirgin özelliği, hep biraz çocuk kalmalarıdır. Sosyalizmin kendisi de öyle aslında. Bunca düş gücünün, iyimserliğin ve arsızlığın başka açıklaması olabilir mi?. Şu köhne dünyayı değiştirmeye kalkmak, hamuru bozulmuş insanoğlunun daha güzel ve daha hakça bir yaşam kurmasını düşlemek, ''olmayacak dualar'' uğruna hapislere düşmek, işini gücünü, evini barkını bırakıp elin ülkesinde göçmen olmak, yeryüzündeki bütün kuytu ormanların, denizlerin, ırmakların, göllerin, kurdun kuşun derdini dert edinmek çocuklardan başka kimin aklına yatabilir?

Gelenler sabaha karşı gidiyor. Evi yine sessizlik kaplıyor. Birden bu iğretiliğin 8 yıldır hep böyle sürüp gittiğini farkediyorum. Gece, oyalayıcı ayrıntıları silip, gerçeği bütün ağırlığıyla çıkarıyor ortaya.

Balkonda koca çınar ağaçlarının karanlık dev gölgeleri seçiliyor. Yarın dönüyorum. Hepimizin adına, burada bıraktıklarımızın utancını içimde taşıyarak... ■

Kuzeyde bir kent

Stavanger, Norveç'in Atlantik'e bakan batı sahilinde orta boy bir liman kenti. 10 yıl sonra ikinci kez geliyorum buraya. İlk gelişimde kentin alabildiğine cömert güzelliği ile, sokaklarındaki steril, sessiz ve ölçülü yaşam, kapılarından sadece hayatta hiç günah işlememiş tatsız insanların içeri girebildiği sıkıcı bir cennet çağrışımı yapmıştı. O zaman henüz kuzey petrolü kentin yaşamına el atmamıştı. Pek az yabancı vardı. Orta halli zenginlikteki kent, 3 gölü, yemyeşil tepeleri, parkları ve küçük boy fiyordlarıyla, mahmur bir yavaşlık içinde yaşayıp giderdi. Evler, insanlar, giysiler, araçlar, dükkanlar belirli bir orta sınıf zevkinin sıradan standartlarını yansıtırdı. Alışveriş merkezindeki 5-6 katlı bir otel ve birkaç iş yeri dışında bütün binalar bir ya da iki katlı ahşap yapılardı. Küçük bir sineması, tiyatrosu ve birkaç lokantası vardı.

Derken Kuzey Denizinde petrol fışkırmış ve ''uyuyan güzel'' Stavanger, Norveç'e akan zenginliğin ilk durağı haline gelmişti. Aradan geçen 10 yılda, kent belki bir-iki misli büyümüş, benzerlerine ancak büyük metropollerde rastlanan mağazalar, bankalar, büyük oteller, kahveler, lokantalar, gece külüpleri, barlar, birbirinden şık dükkanlar kaplamıştı her yanı. Sokak aralarındaki manavlar, öteberi satan küçük dükkanlar yok olmuştu. Kent merkezinde, içinde 4 yeni sinema, tiyatro ve sergi salonları bulunan büyük bir kültür merkezi açılmıştı. Liman çevresinde, büyük petrol şirketlerine ait gösterişli binalar, petrol platformu yapım ve onarım istasyonları kurulmuş, birkaç kat büyümesine karşın, o ölçülü güzellik bozulmamış, özenli yapılaşma, kentin kişiliğini yok etmemişti. Liman çevresinde ve kent merkezinde göze çarpan canlılık dışında, Stavanger o durgun ve sıkıcı cennet görünümünü korumuştu. Yeni iş alanları, gelişmiş Batılı ülkelerden, çoğu mühendis olmak üzere, çeşitli dallardan uzman, gelişmemiş ülkelerden de çok sayıda vasıfsız işçi çekmişti. Ayrıca, Şili'den, Vietnam'dan ve Türkiye'den gelen bir hayli politik göçmen vardı. Sokaklardaki alışılmış Nordik çehreler arasına zenciler, sarı-esmer Asyalılar, çekik gözlü Uzak Doğulular katılmıştı.

Şiddet olayları, uyuşturucu trafiği ve sarkıntılık artmış, ilk ''namus cinayeti'' işlenmişti. Fakat görünüşteki bu ''kozmopolitliğe'' karşın, kentin yerli ve yabancı yaşamı hemen hiç karışmamıştı. Yabancılar sokakta, yerliler ise yine o sessiz ve düzenli evlerinin daima kapalı duran perdeleri arkasında, göl kıyılarındaki kuytu patikalarda yaşıyordu.

Ekonomik büyüme, çoğunluğun yaşam tarzını pek fazla değiştirmemişti. Petrol endüstrisinin şurasına burasına monte olabilenler daha çok kazanıp daha çok harcıyorlardı. Diğerleri ise görece yoksullaşmıştı. Norveç dünyanın en pahalı ülkelerinden biri haline gelmişti. Zaten ''refah toplumu''nun sınırlarına yaklaşmış olan 4 milyonluk Norveç'e bir de petrol sayesinde eklenen bunca zenginliğe karşın, sosyal yardım fonları hâlâ yetersiz, emekli geliri hâlâ yaşanamayacak düzeydeydi. Dar gelirlilerin konut sorunu hâlâ çözümlenememişti. Bakıma muhtaç yaşlılar için hâlâ yeterli sayıda kurum yoktu. Devletin başı sıkıştıkça, sağlık ve eğitim gibi harcama alanlarında bütçe kısıtlamalarına gidiliyordu.

Bunları bir zamanlar sosyal demokrat partide çalışmış eski arkadaşlar anlatıyor. ''Peki neden?'' diye soruyorum. ''Neden olacak, kapitalizmden elbette'' diyorlar. Ben, biraz aşırı kestirme gibi görünen bu yanıt karşısında, aklı fikri ''İskandinav sosyalizmi'' diye belledikleri bir modele takılıp kalan bizim sosyal demokratları düşünüyorum. Araya Şilili politik göçmen Alfredo giriyor: ''Sosyalizm bugüne kadar hep yoksul ülkelerde yaşama savaşı verdi. Bir de kazara, şu Norveç gibi bir ülke sosyalist olsa, kimbilir ne hoş olurdu'' diyor ve Stavanger'deki son 1 Mayıs afişlerinden birini gösteriyor:

''Kapitalist kriz ekonomisine hayır!...
Yaşasın Sosyalist Norveç!...'' ■

Zorbalar ve uğrular topluma baş olunca

KEÇECİLER, "GEREKİRSE İDAMLARI TASDİK EDERİZ" DEDİ. - Tercüman, 22 Haziran 1988

"...Partimin bu konuda henüz bir kararı yok ama şahsi görüşüm olarak şunu belirteyim ki, teröre karşı devletin, nizamın, hukukun caydırıcılığını güçlendirmek için gerekirse 150 civarındaki idam dosyalarını Mecliste tasdik ederiz. Teröristler ve terör niyetlileri idam dosyalarının beklemesini devletin zaafı olarak görmemelidir. Teröre karşı hukukun elverdiği bütün imkânları kullanırız."

□

Bunları söyleyen ünlü bir ANAP'lı. ANAP'ın M.Keçeciler'i. Ama kim olduğu o kadar önemli değil. Bir parti ileri geleni, bir milletvekili, politikada iddialı bir adam. Keçeciler ya da bir başkası. Önemi yok. Bu sözler **söyleniyor.** Önemli olan bu sözlerin söylenebilmesi. Ve bu sözlerin ardındaki kafa, o kafayı taşıyan yürek. Ve daha önemlisi ülkenin bu kafada, bu yürekte adamların eline kalmış olması. Bu adamlar milletvekili, belediye başkanı, bakan, parti yöneticisi...

Bir ülkede siyaset o ülke yöneticilerinin elinde daha ne kadar seviyesizlik çukuruna düşürülebilir? Bir ülke, bir toplum, vandallığı yönetim -yani hayat- ilkesi bellemiş kişilerin siyaset adamı diye ortaya çıkabildiği ya da siyaset adamı diye ortaya çıkanların bu denli ilkelleşebildiği bir dönemi tarihinde niçin ve nasıl yaşar?

Türkiye, yazık, tam bir vurdumduymazlar ülkesi oldu çıktı. Mecliste "bekleyen" idam dosyalarında kimlikleri yazılı yüzlerce yurttaşın resmen **rehine** tutulduğunun herkesin yüzüne karşı fütursuzca haykırıldığı bir ülke!

On yıl öncesinin "Faşizme geçit yok!" di-

▲ *Keçecilere söylenecek lâf yok. O zaten neyse o. Ama ya onlarla yüzgöz olmaktan hicap duymayanlar?*

namiğinin zembereği çok kolay boşaltılınca, kendilerini ülkenin "demokrasi güçleri"nden sayanlara bir hal oldu: zor karşısında geri basıp **asgari direnç hattında** rasgele sürüklenme politik aksiyonun, zihinsel çabanın, toplumsal sorumluluk bilincinin yerini aldı. Yolunmuş gülün davası olmaz anlayışıyla her belâ sineye çekiliyor, her musibet olağan görülüyor artık. **Haksızların gücüne** -zorbalık ve çeşitli varyasyonlarına- haklıların "güçsüzlüğü"nün kanıtı gözüyle bakılıyor. Yerinde sayma "ilerleme" sayılıyor, insanlığın ortak değerlerinin ifadesi kimi kavramlar adına en olmadık çevrelere, makamlara, kişilere çağrılar çıkartılarak, akıllar öğretilerek o kavramlar da günden güne yozlaştırılıyor. Her şeyin en iyisi isteniyor, en kötüsüne fit olunuyor. Mevcut iktidarın kendi menfi dinamiğinin ağırlığı altında kendiliğinden çözülüp dağılmasına umut bağlamak o iktidara muhalefetin genel "strateji"sini oluşturuyor.

Besbelli, toplumların zaafa düşürülüp esir alındıkları karanlık ve kaygan bir dönemden geçiyoruz. Böylesi dönemlerin en belirgin özelliğidir: zorbalarla onların hemcinsleri uğrular topluma baş olunca, kimse de çıkıp onlara "Siz kimsiniz? Necisiniz? Ne işiniz var başımızda?" demeyince (öyle demeyi yurtseverliğin, yurttaşlık ve insanlık onurunun gereği sayanlara kafasında kavak yelleri esen enayiler gözüyle bakılınca) toplumu toplum olmaktan çıkarıp sürü derekesine düşüren ilkellikler bataklık dibinden yüzeye fışkıran ağulu kabarcıklar misali ortalığı sarar ve her birşeyi kokuşturur. Doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, hakkaniyeti vicdansızlıktan, oluru olmazdan ayırdetmenin hiçbir ölçüsü kalmaz. Toplumun ar damarı çatlar. Haksızların cüretinden sual olunmazken haklıların haklı öfkesinin önüne dikilen meymenetsiz "itidal" ve "hoşgörü" anlayışı, suçluların her yaptıklarını yanlarına kâr kaldıran boynu eğik bağışlamacılık, tek yanlı sünepe "barışçıl"lık... Bunlar da aynı kokuşmuşluğun öbür yüzüdür: "hukuka(!) caydırıcılık" (o da ne ola ki?) sağlamanın çaresini "150 civarında" insanın canına kastetmekte gördüğünü şecaat arzedercesine ilândan perva duymayan M.Keçeciler ve benzerleri türünden **teröristlerin ve terör niyetlilerinin** parti yöneticisi, milletvekili, bakan adayı, bilmem ne diye milletin başına kalıcı belâ kesilmesine zemin sağlar.

Keçeciler ve gibilerine söylenecek hiçbir söz yok aslında. Onlar, tıynetleri ve meslekleriyle, neyseler o'lar. Söylenecek söz, onlarla ve onları mümkün kılan koşullarla yıllardır yüzgöz olmaktan hicap duymayanlaradır. Bütün topluma, herkese ve hepimize:

"Daha nereye kadar?" ■

Halim Togan

Prof.Dr.
Erol Kulaksızoğlu
İTÜ Mimarlık Fak.

TÜRKİYE'DE -YOK OLAN- ÇEVRE VE İNSAN

Çevreyi oluşturan ve ona renk veren, özellik kazandıran gücün toplumun kendisi olduğu, çevreyi zaman içinde oluşturan gücün insanı odak noktası alan çabalar olduğu unutuluyor.

"Çevre" çok farklı biçimlerde anlaşılabilecek bir kavramdır. Uygar ülkelerin üzerinde önemle durdukları ve diğer ülkelerin de benimsemeleri gereken "çevre", insan yaşamının en iyi koşullar altında sürüp gitmesini sağlayıcı fiziksel ve sosyal olanaklara dayalı, elverişli bir ortam olarak tanımlanabilir.

Bir ülkede böyle bir çevre olgusunun ne ölçüde sağlanabilmiş olduğu ise o ülkede "insan"a verilen önemle doğru orantılıdır. İnsan yaşamının içinde oluştuğu çevre, acaba ülkemizde ne durumdadır? Acaba "insan"ın hak ettiği çevre sağlanabilmiş midir ülkemizde?

▲Kuşlarımızı da öldürdük. Sanayi atıkları, kanalizasyon, petrol denizlerimizi, kıyılarımızı kirletmekle kalmıyor, oralarda yaşam kavgası veren doğa varlıklarını da yok ediyor.

Çevre sorunlarına bu bakış açısından yaklaşıldığında "hava kirliliği" gibi, "dünya çevre günü hazırlıkları ve törenleri" gibi ayrıntılarla uğraşıldığı, konunun özüne pek inilmediği görülmektedir.

Oysa bir ülkede hava, deniz kirliliklerinin yanında çevre oluşmasını etkileyen çok daha başka kirlilikler de vardır. Ve insan için özlenen çevre, tüm kirliliklerden arındırılabilmiş bir toplum yaşamının somut göstergesi olan bir çevredir. Çevre, yalnızca fiziksel bir mekânlaşma olmayıp aynı zamanda ülke düzeninin de çok yönlü bir yansımasıdır. Türk insanının içinde bulunduğu koşulların daha da iyileştirilmesi, kültür düzeyinin daha da yüceltilmesi, sosyal yaşantısının gelişmesi ve huzuru için nasıl bir çevre öngörülmektedir? Türk insanı bu yönde bugün nasıl bir gidiş içinde bulunmaktadır?

Bu doğrultudaki gözlemler ne yazık ki olumlu görüntüler vermiyor. Göstermelik ya da rasgele, bilinçsiz çabalar dışında tutarlı bir gidiş gözlemlenemiyor.

Çevreyi taban veri olarak temelden etkileyen ülke planlaması ve planlı kalkınma bilinci henüz tam anlamıyla yerleşmemiş. Ülkenin gerileme dönemlerinde bu bilincin eksikliğinin büyük zararları görülmüş olduğu halde, DPT ya da planlı kalkınma bilincinde süreklilik sağlanamıyor; planlı kalkınma yerine oy sağlama içgüdüsüne dayalı çağdışı politikalar ağır basıyor.

Bunun sonucu olarak, ülke çapında plansız sanayileşme ve kentlere göç önlenemiyor, ardından gecekondulaşma ve sağlıksız çevre koşulları oluşuyor; sorunlar çığ gibi büyüyor. Üç büyük kentteki nüfusun % 50-75'inin gecekondu kesimlerinde son derece elverişsiz koşullar altında barınmaya çabaladığı görülüyor.

Sanayileşmenin bir iki büyük kent dolayında merkezleşerek yığılmasını engelleyici ve ülke çapında dağılımını yönlendirici, dolayısıyla kente göçü hafifletici politika ve önlemler de yeterli düzeyde değil.

Yüzyıllar boyunca toplumu ve insanı düşünmeyen, bencil ve ilkel yönetimler altında süregelen altyapısız büyüme, büyük kentleri kaoslara sürüklemiş. İstanbul, İzmir, İzmit'te denizler kirlenmiş, insanın yararlanabileceği halden çıkmış. Sanayi atıkları ve kanalizasyon girişimleri daha yeni başlıyor ülkemizde. Oysa gelişmiş ülkeler bu sorunlarını daha 18. yüzyılda ele alıp başarmışlar.

Ankara başta olmak üzere büyük kentlerimizde hava kirliliği insan yaşamı için son derece tehlikeli boyutlara ulaşmış.

Ülkede ulaşım sorunları yanlış bir yönde karayolu taşımacılığına dayandırılmış, otoyol ağı tüm sorunları ile kentlerin içini de etkisi altına almış. Dış pazarsız bir oto sanayii, bu karayolu ağı üzerinde yoğunlaşan iç tüketimi boyuna pompalamakta. Bu tutarsız politikalar sonunda büyük kentlerde hava kirliliği dayanılmaz boyutlara ulaşmakta, çözüm getirici raylı toplu taşımacılık ve metro girişimleri çıkarcı taktiklerle baltalanmakta.

Tek merkezden yönetimin yükünü hafifletebilmek ve daha etkin hizmet sağlayabilmek üzere yerel yönetimlere tanınan yetkiler, sağlanan kaynaklar sistemi, henüz rayına oturtulamamış; hesap verme gereği duymayan keyfi bir girişimcilik halinde sürüp gidiyor.

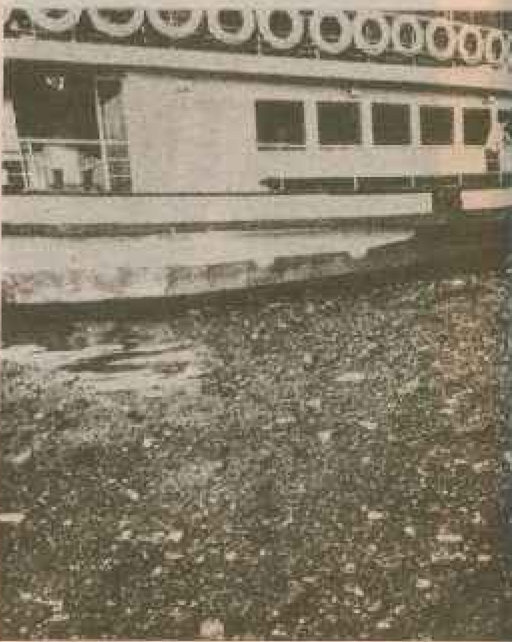
Yerel yönetimler, yeni görevleri kapsamına giren kent planlama çalışmalarına öncelik tanımamakta, çoğu kez plansız programsız uygulamalar görülmekte. Yerel yöneticilerin çoğu, Batı'daki sonuç ürünlerin görsel çekiciliğine kapılıyor, o ülkelerde gördüklerine benzer düzenlemeleri hemen yapıvermek istiyorlar. Derhal yıkımlara girişilmekte, asırlık oluşmalar ve çevre değerleri önemsenmeksizin yalılar, tarihi sit bölgeleri yok edilmekte. Batıdaki yaya kesimlerinin benzerleri oluşturuluyor, daha metro bile yokken yeraltı çarşı-pasajları için büyük masraflara girişiliyor, kentlerin sahillerinde fazla düşünülmeden her yerden sahil yolu geçiriliyor, mevcut plajlar dahi yok ediliyor; betonlaştırılan dar sahil bantlarına doluşan halk tesissiz, yeşilsiz ve denizsiz kendi kaderine terkediliyor; kent içinde yıllarca titizlikle korunmuş yeşil alanlar birer birer oteller için parselleniyor, bu suretle kent halkının nefes alabileceği son yeşil alanlar da yok ediliyor.

Bilinçli çevre oluşmasının ve çevre korunmasının temel koşulu olan kent planlama çalışmalarına önem verilmemekte. Yeterli etütler yapılmadan, kamuoyuna gereken açıklamalarda bulunulmadan, itirazlara hatta iptal kararlarına dahi aldırmadan uygulamaya devam ediliyor. Yaşayan oluşmuş çevre, korunması gereken tarihi çevre hakkında tek yanlı kararlardan dönülmüyor, kanıtlanmış yanlışları düzeltme yoluna da gidilmiyor. Hep "biz seçildik, halk güvenmeseydi bizi seçmezdi, kimse karışmasın" saplantısı. Hesap verme gereği duymayan, "biz yaparız, sonra herkes kabul eder" zihniyeti ile hareket eden bir başına buyrukluk sürüp gitmekte.

Yöneticinin çevre oluşması konusunda ancak sınır değerler ve elverişli koşullar sağlayabileceği; plan, kaynak ve kural koyma doğrultusunda bir işlevi olabileceği; sağlanan bu koşullar içinde çevrenin o çevrede yaşayacak insanlar tarafından kendiliğinden zaman içinde oluşacağı, değerleneceği hiç düşünülmemekte. Çevreyi oluşturan ve ona renk veren, özellik kazandıran gücün toplumun kendisi olduğu, çevreyi zaman içinde oluşturan gücün insanı odak noktası alan çabalar olduğu unutulmakta. Çevrenin, yetkili bir liderin, bir yöneticinin sihirli değneğiyle yıkılan ya da yeniden kurulabilen bir şey olduğu sanılıyor.

Herhalde insana ve topluma önem verme bilinci ülkemizde de köklü biçimde yerleşmedikçe "yaşanılır çevre" sonuçlarına ulaşılabilmesi kolay olmayacaktır. ■

"Hertürlü atık ve artığı, çevreye zarar verecek standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğr depolamak, taşımak, uzaklaştırmak ve benzer Çevre Kanunu-Madde 8

SHP milletvekili Güneş Gürseler çevre sorunları ile yakından ilgileniyor:

"SİT UYGULAMASI, TARIM ALANLARI VE KIYILARI DA KAPSAMALI"

Çevre sorunu salt kaplumbağaların soyunun tükenmesi biçiminde yanlış bir yargıya yönlendirilince, iş pek ciddiye alınmıyor.

Güneş Gürseler SHP Tekirdağ milletvekili ve TBMM'de çevre kirliliği ile yakından ilgilenen bir parlamenter. Özellikle alınabilecek önlemler konusunda kendisinin görüşlerine başvurduk:

▶ Sayın Gürseler, verdiğiniz çevre kirliliğine ilişkin önergeyle bir yandan sorunun önemini iktidara da kabul ettirirken öte yandan çevre kirliliğini yeniden gündeme getirdiniz. Düşüncelerinizi kısaca açıklar mısınız?

Geçmişi 3,5 milyon yıl öncesine kadar uzanan insanoğlu, o günden beri sürekli doğayı tüketip tahrip ediyor ve kirletiyor. Kuşkusuz birçok şey üretiyor bu arada; ama doğaya yönelik bir üretimi yok insanoğlunun. Sonuçta çevre kirlenmesi nedeniyle doğal denge bozulduğundan sorun insanoğlunun geleceğini tehdit eder boyutlara ulaşıyor. Nitekim bu olay günümüzde artık tek tek ülkelerin sorunu olmaktan çıktı, evrensel bir boyuta ulaştı. Dolayısıyla çevre kirliliği, nükleer savaş tehlikesi kadar üzerinde durulması ve zaman yitirmeden gerekli önlemlerin alınması gereken bir sorundur. Ve içinde yaşadığımız bu dünyanın bir parçası olarak Türkiye'yi bu tehlikeden soyutlamak olası değildir tabii.

▶ Meclise verdiğiniz önergeyi hazırlarken bu konuda epey çalışma yaptınız. Peki diğer ülkeler, özellikle de gelişmiş ülkelerle kıyasladığınızda Türkiye'nin durumu nedir kirlenme açısından?

Türkiye henüz sanayileşmesini tamamlayamadığı için, çevre kirlenmesi konusunda gelişmiş ülkelerden daha avantajlı konumda bence. Nitekim gelişmiş ülkeler, sanayileşmenin yaptığı tahribatı bizden önce yaşadıkları için Türkiye vb. ülkeleri uyarıyorlar. Biz zamanında şu şu hataları yaptık, ama hiç değilse siz bu konularda dikkatli olun diyorlar. Ancak Türkiye'nin buna yeterince önem verdiğini ve bu avantajını kullandığını söylemek oldukça zor. Nitekim bir çoğunu kamuoyunun da bildiği gibi, ülkemizin kimi bölgelerinde çevre kirliliği oldukça tehlikeli boyutlara ulaştı. Örneğin Marmara deniz suyu canlı yaşayamayacak duruma gelmiştir neredeyse. Kıyılar deseniz bir beton yığınına dönüştürüldü, özellikle de son yıllarda. Öte yandan Trakya, Bursa, İzmit, Çukurova vb. tarım alanları, bilinçsiz sanayileşme yüzünden tarım yapılamaz duruma gelmek üzere. Oysa buralar ülkemizin en önemli tarım merkezleridir. Yine Manyas kuş cenneti, giderek cehenneme dönüşüyor... Özellikle büyük kentlerde yaşanılan ve insan yaşamını tehdit eder düzeye gelen hava kirliliği, yeni yapılan yollar, fabrikalar, artıklar... Yani saymakla bitmez kısaca.

▶ Kirlenmenin bu aşamaya gelmesinde öncelikle devletin sorunun bilincinde olmamasının büyük payı var diyebilir miyiz?

Kuşkusuz evet. Çünkü devlet çevre kirliliği konusunda şimdiye kadar yönlendirici bir tavır içerisine girmediği gibi, pek önemsememiştir de bu konuyu. Oysa ki devlet şunu yapmalıydı: Türkiye bir tarım ülkesidir gerçeğinden yola çıkarak, sanayii ona göre yönlendirmeliydi. Çünkü Türkiye tarımda güçlü olduğu zaman, yani tarımda elde ettiği gelirleri sanayiye aktarabildiği ölçüde sanayileşecektir. O nedenle tarıma zarar verecek uygulamalardan kaçınılması ve doğal dengenin olabildiğince korunması için çaba gösterilmesi gerekirdi. Oysa tam tersi oldu bizde. Dileyen, dilediği yere kurdu fabrikasını. Sonuç ortada işte. İzmir Balçova, Bornova, Çukurova... 1964 ile 1974 arasında Mersin, İskenderun, Adana, Karataş güzergahında tam yedibin dekar tarım arazisi sanayileşmeye terkedildi. Öte yandan Trakya Naip ovasında kurulan tuğla fabrikaları... Yukarda da söylediğim gibi, saymakla bitmez. İşte burda devletin görevi şu olmalıydı; bunların bir fiziki planlamasını yapıp, herkesin dilediği yere fabrika kurmasını önlemeliydi...

▶ Sizin de belirttiğiniz gibi, Türkiye bu konuda gelişmiş ülkelerden daha şanslı. Dolayısıyla çok geç kalınmış sayılmaz. Sizce devlet bundan sonra ne gibi önlemleri almalıdır ki, çevre kirliliği önlenebilsin ya da en aza indirgensin?

Devletin alacağı birtakım tedbirlerle kirlenmeyi en aza indirgemesi ve hatta bir ölçüde tümüyle yok etmesi mümkün. Öncelikle eski ve tarihi eserlere uygulanan sit alanı uygulamasını tarım alanları ve kıyılara da geçerli kılmalıdır. Tabii bunu yaparken sanayi kuruluşlarının yerlerini de göstermelidir. Ayrıca sanayi kuruluşlarının arıtma tesisleri mutlak olmalıdır. Ve bundan sonra yapılacak olan fabrikalara bu tesislerini kurmadan, ruhsat verilmemelidir. Gerçi "Çevre Yasası"nın 29. maddesinde özel sektörün teşvik edilmesine ilişkin yönlendirmeler var: Birincisi fabrikayı kuran şirketin kendisinin yapacağı arıtma tesisi için alacağı, İkincisi ise arıtma çalışmalarını bağımsız olarak yapacak olan firmaların alacağı özel teşvik... Bu olay çevre kirliliğinin önlenmesinde yeterli değildir bizce. Ayrıca devlet de girmeli, gerektiğinde ve yetersiz kalındığında arıtma tesislerini yapmalıdır. Çünkü yeni ve dışalıma dayalı bir teknoloji bu, ayrıca da pahalı. Dolayısıyla bu konuda özel sektör de teşvik edilerek, devletin öncülüğünde ciddi çalışmaların yapılması gerekir. 29. maddenin yetersiz kalmasına karşın, bu konuda yeni bir yasa çıkmış değil. Şu an Devlet Planlama Teşkilatının genel teşviklerinden yararlanılmaya çalışılıyor. Ama hem üreticiye, hem de ithalatçı firmaya teşvik getirilmesi gerekir. Ayrıca arıtma tesislerinin üretimi açısından yatırım indirimi sağlanabilir, faiz farkı getirilebilir, krediler tarım kredisi koşullarında verilebilir, gümrük muafi- ▶▶

...ekilde, ilgili yönetmeliklerde belirlenen ...n ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, ...aliyetlerde bulunmak yasaktır."

Balıklar can çekişiyor

Su Ürünleri Araştırma Merkezi'nin tespitlerine göre, Marmara'da bazı balık türleri tamamen yok oldu. Bazısı ise tehlike sınırında bulunuyor. Bu tabloda Marmara Denizi'nde su ürünlerinin azalma yüzdesi görülüyor...

BALIK CİNSİ	%	BALIK CİNSİ	%
Akya balığı	100	Göbene	90
Asil hani	80	İri istavrit	100
Bakalyaro	75	İskeroz	100
Barbunya	70	Kılıç	95
Benekli kırlangıç	90	Kırma mercan	90
Benekli iskorpit	90	Kötek balığı	90
Çaça veya Papalina	100	Orfoz	100
Çamuka	80	Sinagrit	100
Dere kayası	90	Uskumru	100
Dülger balığı	95	Yaladerma	100
Dikenli dülger	100	Yazılı hani	85

Kaynak: Su Ürünleri Araştırma Merkezi

Nergis Yazgan
Doğal Hayatı Koruma Derneği Başkanı

sı Doğayı Koruma Birliği) toplantısında Dalan'ın Haliç ve İSKİ projesinin konuşulması; Dünya Bankası ve IMF yüksek düzey temsilcilerinin artık bütün belli başlı doğa toplantılarında yer alması, Dünya Bankası'nın Washington'daki genel merkezinde bugün projeleri çevre süzgecinden geçiren 40'tan fazla çevre mühendisi ve bilim adamının kadroda yer alması çevre, doğa koruma ve ekonominin artık ayrılmaz bir bütün teşkil etmeye başladığının en somut örnekleridir.

Ülkemizde de durum farklı değildir. Eğer çocuklarımıza yaşanacak bir dünya bırakmak, bırakın çocukları kendimiz bile son günlerimizi nisbeten sıhhatli bir biçimde yaşamak istiyorsak, bunun için hepimizin çalışması ve hepimizin fert olarak fedakârlık yapması gerekmektedir. Bugün sadece bir Çevre Bakanlığı kurulsun, Çevre Kanunları işlerlik kazansın ve "Ben doğayı çok severim" demekle bu işleri düzeltemeyiz.

Unutmayalım:

Doğadan kendimizi soyutlayamayız. Doğa insansız yaşar ama insan doğasız yaşayamaz. Doğaya karşı yapılan her tahribat insana yapılmış demektir.

Doğanın kendi kendini yenileyebilme gücü artan nüfus ve gelişen teknoloji karşısında gün geçtikçe azalmaktadır. "Doğa kendisini nasıl olsa yenileyebilir" bahanesiyle kendimizi aldatmayalım.

Türkiye nüfus kontrolu konusuna artık acilen eğilmeli, nüfus artışını bir iftihar vesilesi değil önemli bir problem kaynağı olarak tanımlamalıdır.

Türkiye'nin fizik planlaması ve haritası yapılmalı ve neresi tarım alanı, neresi orman alanı, neresi turizm ve sanayii alanı artık saptanmalı ve bu her iktidar ile değişmemelidir.

Ülkemizde hepimizde devamlı bir kaygı var. Güzel bir yer, bir koy veya bir orman görünce ağzımızdan şu kelimeler dökülür: "Acaba daha ne kadar zaman...?" Gelişmiş ülkelerle aramızdaki en önemli farklardan birini teşkil eden bu korkuyu artık yenmeliyiz. Bir şey veya bir yer çok güzel ve değerliyse onu korumak gelecek kuşaklara da devretmek bizim insan olarak vazifemizdir.

Ama her şeyden mühim olan fertlerin de çevre koruma hareketine yardımcı olması, sahip çıkmasıdır. Yerimizde oturup işlerin Belediye'ce veya Orman Teşkilatı'nca yapılmasını beklemek yerine bizler de önümüzdeki ağacın korunmasından, önümüzde saçılmış duran çöpe kadar sorumlu olduğumuzu bilmeliyiz.

Bilmem hiç merak ettiniz mi? Çöpün içine attığınız ve sarılıklı çocuğunuza yapılmış iğnenin nereye gittiğini? Veya zehirli bir atık olan pillerin ne olduğunu? Belediyeler çok kötü bir alışkanlık edindiler: Havadan ilaçlama. İstanbul'da oturan yabancıları endişeden deli eden bu hadise sizi ve çocuklarınızı etkilemiyor mu? İlaçlamada kullanılan formül nedir? İnsanların oturduğu bir şehire nasıl ilaçlama yapılabilir? İlaçlamanın öldürdüğü birçok ötücü kuş size alarm zilleri çaldırmıyor mu? Ama çoğumuz kuşları da göremiyoruz sahi.. Ya hamamböceği ilaçlarının formülü? Hangi denetim vardır bunların üstünde? Ya kullandıkları bazı kalıcı ve zehirli maddeler mutfaklarımızdan nereye gidiyor düşünüyor musunuz?

Ya su vaziyetimiz? Su barajlarının etrafını ablukaya almaya başlayan şehirleşme; suların içine sızan kanalizasyon? Ya denizlerimiz -o zavallı, hergün daha ölen denizlerimiz? Su, hava, denizler, toprak bunlarda her vatandaşın hakkı yok mu? Daha doğrusu onlarsız biz yaşayabilir miyiz? Bunlar bütün insanların paylaşmaları gereken ortak mülkiyetler. Kimsenin değil ama herkesin. Takın artık şu doğayı koruma gözlüklerini- bakın sorumluluklar nasıl da sizi bekliyor... ■

Çevre ve Gerçekler

▶Günümüzde 900 milyon insanın etkilendiği çölleşme, 2000 yılında 1 milyar 250 milyon insanı etkileyecek.

▶Tarla açmak için yakılan orman oranı her yıl % 3-6 artmakta.

▶FAO'nun tahminlerine göre 1975'te 435 milyon olan aç insanların sayısı 2000 yılında 685 milyona çıkacak.

▶2000 yılında Türkiye'nin enerji tüketimi 200 milyar kwh olacak. Bugün henüz kullanılmayan hidrolik potansiyel de 200 milyar kwh'dır. Öyleyse bunalıma düşen nükleer reaktör tekellerinin iştahını açmaya gerek yok.

▶1 ton kağıt imal etmek için 450 ton su kullanılmaktadır. Endüstrinin ihtiyacı olan su da temiz olmak zorundadır.

▶Gemilerin Akdeniz'e yılda 300.000 ton akaryakıt artığı bıraktığı tahmin ediliyor.

▶İstanbul'da yarım milyon taşıt, her gün 1 saat ilerlemeden çalışıyor. ■

çalışılmakta, kazıklı yollarla, boğaz köprüleriyle, altı şeritli yollarla yerli yersiz kentin tarihi ve doğal değerleri yok edilmekte, ekzos gazlarından oluşan hava kirliliği ve taşıtların gürültüsü nedeniyle sokağa çıkılamaz duruma gelinmektedir.

Havayı kirleten kükürt-dioksit, azot oksitleri, toz ve ağır metaller gibi zararlı maddeler, doğrudan insan sağlığını bozmasının yanı sıra, asit yağmuruna dönüşerek ormanların ölümüne de neden olmaktadır. Bu durum Murgul Bakır İşletmesi ve Yatağan Termik Santralı çevresindeki ormanların yok olmasında açıkça gözlemlenmektedir. "Haliç'i kurtarıyoruz" diyerek Haliç'e dökülen şehir ve sanayi atık suları kollektörlerle toplanıp Boğaz'ın değişik noktalarından biyolojik arıtma yapılmaksızın pompalanarak, kısa sürede zaten can çekişen Marmara Denizi'nin ölümüne yol açacaktır.

Yasal düzenlemeler ve çevre bilinci

9 Ağustos 1983'te kabul edilen Çevre Kânunu'nun, 27 Kasım 1984'te yürürlüğe giren kıyı kanununun ve Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü'nün Çevre Kanunu'na dayanarak yayınlamış olduğu "Gürültü Kontrol Yönetmeliği"nin fiilen yürürlüğe sokulması için daha ne kadar beklenecektir?

Çevre kirlenmesine karşı hükümet politikası olarak benimsenen "kirleten öder" ilkesi ile kirlenmenin önüne geçilememekte ve kirlenmenin bedeli tüm topluma ödetilmektedir. Kirlenmiş bir bölgenin ıslah edilmesinin, kirlenmeyi kaynağında önlemek için yapılması gereken yatırımın 100 katını aştığı bilinmektedir.

Çevreyi olumsuz yönde etkileyen sanayi kuruluşlarının ölü yatırım olarak gördükleri arıtma sistemlerini kurma konusundaki isteksizlikleri, kaçabilecekleri son noktaya kadar direnmeleri, beklenmeyen bir durum değildir. Hele ki yasal prosedürde boşluklar varsa ve de kamu kuruluşları ve belediye kanallarının atıksuları, en büyük kirletici kaynaklar olarak gözönünde olumsuz örnekler olarak duruyorsa...

Bütün bu saptamaların ışığında **Öneriler-Çözümler nelerdir?**

1) Çevre kirliliği, üretim sürecinin, kentleşme ve nüfus artışının kaçınılmaz bir sonucu, insanlığın alınyazısı değildir.

2) Çevre kirliliği, aşırı kâr hırsının, kayıtsızlığın, doğaya ve insana saygısızlığın bir sonucudur. Teknolojik devrim, çevre bilimleri teknolojisini de geliştirmiş, kirlenmenin önüne geçilmesi olanaklı hale gelmiştir. Ülkemizde henüz gelişmekte olan çevre bilimleri teknolojisi desteklenmelidir.

3) Kentleşmenin gerisinde kalan planlama süreci hızlandırılmalı, kentin gelecekteki gelişmeleri çağdaş perspektifler taşımalıdır.

4) Çevre koruma yatırımlarına teşvik getirilmeli, çevre koruma fonuna işlerlik kazandırılmalı, küçük sanayi kuruluşlarına belediyelerin öncülüğünde yol gösterilerek organize sanayi sitelerinde toplanmaları süreci hızlandırılmalı, toplu arıtma sistemleri kurmalarına yardımcı olunmalıdır.

5) Çevre yasası ve ona bağlı olarak çıkan yönetmelikler (Hava Kirlenmesi Kontrol Yönetmeliği, Gürültü Kontrol Yönetmeliği) zaman yitirilmeden yürürlüğe sokulmalı, gerekli olan diğer yönetmelikler ivedi olarak çıkarılmalıdır.

6) Tarihi, kültürel ve doğal mirasımız, özel ve kısa vadeli çıkarlar uğruna tehdit edilmemelidir. Koruma altına alınması gereken beldeler Ulusal Park ilan edilmeli, oradaki doğal yaşam geliştirilmelidir.

7) Ulusal enerji politikamızın özellikle ülkemiz açısından hiç de akılcı bir seçim olmayan nükleer teknolojiye kaydırılması çalışmalarından vazgeçilmelidir.

8) Ulusal çevre politikamızı belirleyecek, alıcı ortam standartları ile ilgili yasa ve yönetmelikleri tek elden geliştirecek, kontrol mekanizmalarını belirleyip denetleyecek yetkili ve etkin bir merkezi otorite olacak "ÇEVRE BAKANLIĞI" kurulmalıdır. 9) Anayasanın 56. maddesinde de belirtildiği gibi "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşın görevidir." Temel insan hakları için verilen mücadele ve bunun bir parçası olan sağlıklı çevrede yaşama hakkının elde edilmesi mücadelesi, demokrasi mücadelesinin parçasıdır. ■

Bu dünya bize atalarımızdan kalan bir miras değil, çocuklarımıza bırakacağımız bir emanettir.

"Bizim Çevre"den Behlül Ablak partileşmenin hareketi daraltacağına inanıyor

ÇEVREYİ KİRLETEN İNSAN BİNDİĞİ DALI KESER

Doğanın korunması yanında nükleer silahlar ve nükleer enerji karşıtı olan, barıştan yana çevreciler toplumda önemli bir güç haline geldiler.

Adalarda yayınlanmakta olan yeşil başlıklı **Çevremiz** gazetesinin yazişleri müdürlüğü görevini üstlenen Behlül Ablak "Bizim Çevre" isimli çevreci grubun da basın sözcülüğü görevini yürütmektedir. Serbest avukat olarak çalışmakta olan Ablak'la çevre sorunları ve çevreci hareket üzerine görüştük:

▶ Neden çevre konusuyla ilgilenme gereğini duydunuz?

İnsan da diğer canlı ve cansız varlıklar gibi doğanın bir parçasıdır. İnsanı havyanlardan ve bitkilerden ayıran özellik varoluşundan bugüne kadar sürekli doğa ile bir didişme içinde olmasıdır. Başka canlılar yaşamlarını sürdürebilmek için doğaya uyum sağlamak zorunda oldukları halde, beynini ve elini kullanmasını bilen insan, çevresini değiştirmeye ve kendisine uydurmaya çalışmıştır. Bu savaşta şimdilik üstünlük insanındır. Bugün insanoğlu eriştiği teknik gelişmeyle ve elindeki nükleer güçle bütün dünyadaki canlı yaşamı bir anda yok edebilir. Bu bir anlamda insanın kendi bindiği dalı kesmesi gibidir. Doğaya karşı sağladığı üstünlük kendi varlığını da tehlikeye düşürmüştür.

Günümüzde, nükleer santraller, savaş araçları, ev ve sanayi atıkları, plansız kentleşme, geçmişten günümüze intikal eden kültür varlıklarına karşı işlenen cinayet tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Sorunlar bütün insanların ortak sorunudur ve bunlardan kaçmak mümkün değildir. O nedenle özel olarak çevre meselesiyle ilgilenmeye başladım.

▶ Çevreci hareketi genel hatlarıyla tanımlar mısınız?

Biraz önce işaret etmiş olduğum tehlikeler ve yerel sorunlar insanlarda duyarlık yaratmış, özellikle Batılı ülkelerde küçük grupların mücadelesi başlamıştır. Doğanın korunması yanında nükleer silahlar ve nükleer enerji karşıtlığını, barış konusunu üstlenen çevreciler toplumda önemli bir güç haline gelmişlerdir. Günümüzde gerek yerel ve ulusal parlamentolarda temsil gücüyle bağımsız bir siyasi hareket olarak ve gerekse salt doğa korumacı ve kültürel hareket olarak küçümsenemeyecek ağırlık kazanmışlardır. Çevreci hareketin temel hedefini "İnsanla insan, insanla doğa arasındaki barış ve uyumun sağlanması" olarak tanımlayabiliriz.

▶ Günümüzde dünyanın kapitalist ve sosyalist sistem olmak üzere ikiye bölündüğünü görüyoruz. Bu iki düşünce sistemi yanında çevrecilerin yeri nedir?

Çevre sorunlarının kapitalizmin para kazanmak, daha çok kazanmak ve her ne pahasına olursa olsun kazanmak isteğinden doğduğu ve artarak büyüdüğü tartışmasız bir gerçektir. Kaynaklar hoyratça kullanılmış, ulaşım ve diğer masrafları azaltmak için sanayi kuruluşları nehirlerin, göllerin, denizlerin kenarına kurulmuş, arıtma ve çevreyi koruma yönünde alınacak tedbirle ilgili harcamalardan sürekli kaçınılmıştır. Ayrıca, kazanılan paranın korunması ve sistemin ayakta tutulması için savaş sanayii geliştirilmiş, nükleer silahlar üretilmiştir. Kapitalist sistemle yarışa giren ve kendini savunma ihtiyacını duyan sosyalist ülkeler de çevre meselesini gözden kaçırmışlardır.

Çernobil'de ve ABD'deki nükleer santral kazaları çok geniş bölgeleri etkiliyor. Bir deniz kirlenmeye başladı mı kıyısı olan tüm ülkeleri etkiliyor. Nehirler de öyle. Atmosferde tehlikeli bir delik açılmış durumda. Bir nükleer savaş ihtimali karşısında tüm insanlık tir tir titriyor. Çevre sorunlarının bu sınır ve sistem tanımaz boyutları ortadayken, düşünce ayrılıkları ve farklı ekonomik-siyasal modeller önemini yitiriyor. Elbirliği ile dünyamızı nükleer silahlardan arıtmak, soluduğumuz havayı, ormanlarımızı, denizlerimizi ve oturduğumuz, çalıştığımız çevreyi korumak ve iyileştirmek zorundayız.

▶ Türkiye'deki çevre sorununun boyutları ve çevreci hareket hakkında kısa bir değerlendirme yapar mısınız?

Gelişmiş-gelişmemiş bütün ülkeleri ve insanlığı ilgilendiren genel sorunların yanında az gelişmiş ülkelerde farklı bir karakterde çevre sorunları artarak sürmektedir. Örneğin ülkemizde plansız kentleşme ve çarpık sanayileşme nedeniyle Marmara Denizi ölü denize dönüşmüş, büyük şehirlerimiz yaşanılmaz hale gelmiş, Akdeniz'in, Karadeniz'in güzelim koyları betonlaşmaya başlamış, verimli tarım alanları sanayi bölgeleri ve konut alanı haline gelmiştir. Son yıllarda nehirlerimizde ve göllerimizde ciddi boyutta kirlilik gözlenmeye başlamıştır.

Çevre sorunlarının önemini kavrayan sanayileşmiş ülkeler geri teknolojileri, çevreyi aşırı ölçüde kirleten sanayi kollarını emeğe ve insana pek değer verilmeyen bizim gibi ülkelere aktarmaya başlamışlardır. Bu yetmiyormuş gibi, kendi ülkelerinde biriken sanayi çöplerini geri kalmış ülkelere ihraç etmektedirler. Ülkemizde çevre kirliliğinin yanında, geçmişten günümüze miras kalan tarihi eserlere ve kültür varlıklarına karşı büyük bir yok etme savaşı açılmış durumdadır. Bu savaşı yürütenler çevreyi ve tarihi korumakla yükümlü olan belediyeler ve diğer devlet kuruluşlarıdır.

Çevreci hareketin ülkemizdeki durumuna gelince: Aydınlar arasında öteden beri genel bir çevre duyarlığı vardı. Tarihi eserlere sahip çıkma, kıyıların korunması, şehir planlaması gibi kavramlar uzun yıllardır tartışılmaktadır. Hatta hava kirliliği, ağaçlandırma, orman koruma gibi konuları uğraş edinen ve genellikle devlet katındaki ilgilileri uyararak amaçlarını gerçekleştirmeyi uman dernekler de uzun yıllardır mevcuttu. Ancak, son yıllarda, Batıda gelişen çevreci hareketin de etkisiyle insan hakları, barış ve demokrasi kavramlarını da kucaklayacak tartışmalar ve hareketlenmeler başladı. Henüz büyük eylemleri planlayıp yürütebilecek, geniş kitleleri harekete geçirebilecek güçte olmasa da çevrecilerin çevre duyarlılığını yaymaya başladığı, yer yer etkili eylemlere giriştiği gözlenmektedir. Son iki yıllık zaman diliminde "Yeşil Barış", "Yeşil Dayanışma", "Çevre Duyarlılı-

ğını Yayma'', benim de içinde bulunduğum ''Bizim Çevre'' gibi grupların varlığını sürdürdüklerini, bir kısım çevrecinin de ''Yeşil Parti'' adı altında örgütlendiğini görüyoruz. Bir de evvelce kurulmuş bulunan Doğal Hayatı Koruma Derneği, Hava Kirliliği ile Mücadele Derneği, Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu gibi kuruluşlar da bu alanda faaliyet göstermektedir. Bu arada Doğal Hayatı Koruma Derneği'nin etkili çalışmalar yaptığını vurgulamak isterim.

▶ Birbirinden bağımsız çeşitli gruplar var. Bir Yeşil Parti kurulmuş durumda ve birkaç tane daha kurulacağı söyleniyor. Bu durum çevreci hareketin etkinliğini azaltmaz mı? Çevreci hareket tek bir çatı altında toplanamaz mı?

Çevreci hareketin niteliği ve demokrasi anlayışı gereği bir merkezden yönetilmesi olanaksız. Her grup temelde çevre korumacı olmakla birlikte kendi özel koşulları gereği çeşitli saiklerle bir araya gelmiştir. Ağırlık verdikleri konular farklıdır. Örneğin Yeşil Parti çevre koruma ve demokrasi konularında yoğunlaşırken Radikal Parti girişimcileri, çevreyle birlikte eşcinselleri, feministleri, ateistleri, antimilitaristleri de kapsıyacak bir tavır geliştirmeye çalışıyorlar. Dernekleşen gruplar da sadece ilgi alanlarında çalışmalar yapmaktadırlar.

▶ Sizin de içinde bulunduğunuz ''Bizim Çevre'' grubu nasıl doğdu? Diğer grup ve partilerden ayrılan özelliğiniz nedir?

Ben adalıyım. Üç yıl önce Adalar Belediyesi'nin sahil doldurma, ağaç kesme, imar dışı yapılaşmaya göz yumma ve tarihi eserlerin yıkılıp beton binalar yapılması eylemlerine karşı bir grup arkadaşla mücadeleye başladık. Olayları basına yansıttık, kamuoyu yaratmaya çalıştık. Suç teşkil ettiğine inandığımız fiilleri ilgili mercilere bildirdik. Yer yer başarılı olduğumuz konular oldu ve nihayet geçen yıl yeşil başlıklı **Çevremiz** gazetesini yayınlamaya başladık. O sıralarda Mimarlar Odası ve Beyoğlulular, Tarlabaşı yıkımlarına karşı mücadele yürütüyorlardı. Mimar ve mühendis odalarının çevre komisyonlarında görev alan arkadaşlarla görüşlerimizin benzeştiğini gördük ve birleştik. Daha sonra Yeşil Barış isimli gruptan kopan arkadaşlar da bize katıldılar ve ''Bizim Çevre'' isimli grup doğdu.

Düşüncelerimiz: "Tarihi ve doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi, barış düşüncesinin savunulması, ülkemizde katılımcı demokrasinin kurulması ve geliştirilmesi, temel insan hak ve özgürlüklerinin savunulması, çevreyi kirletmeyecek teknolojik gelişme" olarak özetlenebilir. Bir de Türkiye'deki tüm çevrecilerin yazabileceği, çevreciler arasında iletişimi kuracak ve çevre duyarlılığını yayacak aylık dergi çıkarma çalışmalarımız var. Bu projenin sonbaharda gerçekleşeceğini umuyoruz.

▶ İlerde partileşmeyi düşünüyor musunuz?

Partileşmeyi düşünmüyoruz. ''Bizim Çevre'' grubunda bulunan arkadaşların çoğu çeşitli partilere üye. Partili olmayan insanlar da var. Partileşmekten ziyade grupta bulunan arkadaşların kendi partilerinde veya bağlı oldukları meslek kuruluşlarında çevre duyarlığını yaymalarını istiyoruz. Bu alanda partileşmenin hareketin perspektifini daraltacağına, geniş kesimleri kapsamakta zorluklar ortaya çıkaracağına inanıyoruz. ■

Doç.Dr.
İ.Ethem Gönenç
İTÜ İnşaat Fakültesi Çevre Mühendisliği

Çevre bilincine sahip gençler için bir meslek: Çevre Mühendisliği

Çevre Mühendisliği Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesinin üç bölümünden biridir. Bölümde Çevre Bölümleri ve Çevre Teknolojisi adlı 2 anabilim dalı bulunmaktadır.

Halen 3 profesör, 8 doçent, 2 yardımcı doçent, 2 öğretim görevlisi, 16 araştırma görevlisi, 8 teknisyen, 2 teknik ressam bölümün eğitim-öğretim ve araştırma görevlerini yürütmektedir. Bölüm laboratuvarlarında; su, atıksu ve havada kirlenmeyi tanımlayan hemen her türlü parametrenin ölçüm ve analizlerini yapabilecek donanım mevcuttur. Bu sayede öğrenciler kavramsal bilgilerini deneysel çalışmalarla pekiştirme olanağı bulmaktadırlar.

Çevreyi en genel anlamda ''fiziksel, kimyasal, biyolojik ve sosyoekonomik etkinliklerin sürdüğü, içinde yaşamın donatılmış olduğu ortam'' ve yaşamı ''bu etkinlikler arasındaki uyuşum'' olarak tanımladığımızda; çevre konusunun çeşitli bilimsel disiplinlerce çok kapsamlı ve çok yönlü olarak ele alınması gereği açıkça ortaya çıkmaktadır. Çevre mühendisliği disiplini ise konuya, yukarıda sıralanan ''etkinlikler arasında uyuşumu bozan etmenleri ortaya çıkarmak ve yeni uyumsuzluklara yol açmadan bunları ekonomik olarak gidermek'' şeklinde yaklaşmaktadır. Mühendislik eğitim ve ve öğretimi yapan bir üniversitenin bölümü olarak; çevre sorunlarının çözümünün gerçekçi, sonuçları topluma da yansıyacak kabul edilebilir bir maliyet içinde teknolojik olarak uygun ve sosyal olarak da arzu edilebilir olmasına özen göstermek zorunluluğu bulunmaktadır.

Yukarıda verilen genel amaçlar doğrultusunda, çevre mühendisliği eğitim ve öğretiminde verilen dersler 3 ana grupta ele alınabilir:

- temel mühendislik dersleri (matematik, fizik, kimya, mikrobiyoloji, ekoloji, mekanik)
- meslek dersleri (su getirme, atıksu uzaklaştırma, su ve atıksu arıtma, hava kirlenmesi kontrolü, katı atık kontrolü, endüstriyel kirlenme kontrolü, çevre modelleme ve planlama; vb.)
- tamamlayıcı dersler (yapı, malzeme, inşaat, ölçme ve makina bilgisi, şehircilik, hukuk, ekonomi, bilgisayar, vb.)

Bu dersler sırasında öğrenciler laboratuvar çalışmaları ve stajlar yaparak kavramsal bilgilerin pratikte nasıl uygulandığını da görmektedirler. Ayrıca bölümde yapılan mühendislik projelerinde çalışarak deneyimlerini artırabilirler. Bölümdeki son yıllarının son yarıyılı da yaptıkları bir tezle belli bir konuda sorunlara mühendisçe çözüm getirme yeteneklerini gösterme olanağı bulurlar.

Çevre mühendisliği bölümü, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans programı kapsamında yüksek mühendis de yetiştirmektedir. Bu programdan amaç, bilimsel araştırma yapabilecek ve bunların sonuçlarını teknolojiye aktarabilecek elemanların yetiştirilmesidir. Bu nedenle programda öğrencilerin belli konularda derinlemesine bilgi sahibi olmasını sağlayacak ve bir kısmı İngilizce açılan dersler bulunmaktadır.

Verilen eğitim-öğretim sonucu çevre mühendisi olan öğrencilerimiz,

- yerleşim merkezlerine, endüstrilere su temini ve kullanılan suların (atıksu) uzaklaştırılması
- su ve atıksu arıtımı
- su kaynaklarının kontrol, yönetim ve planlaması
- hava kirlenmesi kontrolü
- katı atıkların kontrolü

konularında her türlü proje, inşaat ve işletmede yetki ve sorumluluk alarak görev yapabilirler, çevre laboratuvarı açıp işletebilirler, önemli projelerin çevresel etki değerlendirilmesi konusunda çalışabilirler ve çevre ile ilgili tüm kanun ve yönetmeliklerde tanımlanmış yetki ve sorumlulukları kullanabilirler. ■

▼ ***Yazık değil mi bu çocuklara?*** *Çevre mühendisliğinin yurt çapında işlerlik kazanması çöpler arasında oynayan çocuklarımız sağlıklı ortama kavuşabilir.*

MAKİNALAR İŞÇİLERİN YERİNİ ALABİLİR Mİ?

Makinaların gelişmesinin yerine getirdiği başlıca işlev, emeğin değerini ucuzlatmak ve artı değeri çoğaltmaktır, emeğin yerini almak değil.

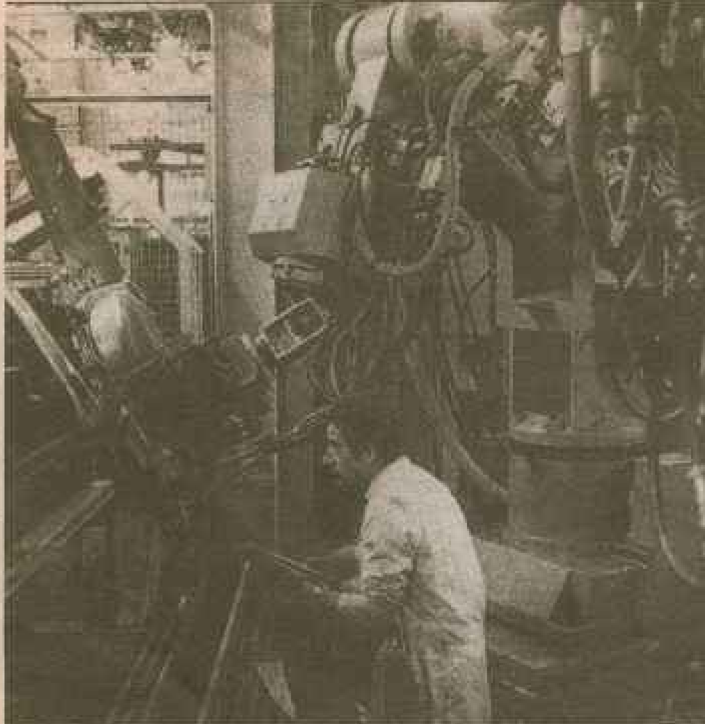
Çocukluğumda, Time dergisinin bir sayısının, kapağında siyah zemin üzerine kocaman kırmızı harflerle, "Tanrı Öldü mü?" (**"Is God Dead?"**) sorusuyla yayımlandığını anımsıyorum. Doğrusu, bu başlığı oldukça ürkütücü bulmuştum. Aradan yaklaşık yirmi yıl geçti. Tanrının ölmemiş olduğu anlaşıldı. Time dergisinin bu kapağı yayımladığı yıllarda Tanrı'nın can çekiştiği ülkelerden biri sayılan SSCB'de bile, geçtiğimiz günlerde, Ortodoks Kilisesi'nin 1000. doğum yıldönümü, görkemli törenlerle kutlandı.

Nokta dergisinin 27 Mart 1987 tarihli sayısı, Time dergisinin söz konusu sayısının kapağını çağrıştıran bir soruyla, "Marksizm Öldü mü?" sorusuyla yayımlandı.

Bu sorunun yanıtının da yakın gelecekte ve belki yirmi yıla varmadan, tüm açıklığıyla ortaya çıkacağı kanısındayız. Bu yazıda, soruyu doğrudan yanıtlamak yerine, insanları bu soruyu sormaya iten bir değerlendirme üzerinde duracağız.

Marksizmin ölmüş olabileceğini ileri sürenlerin ortak bir değerlendirmeleri var: Teknolojik gelişmenin ve özellikle bir tür makina olan robotların, işçi sınıfını gereksiz kıldığı ve hatta ortadan kaldırdığına inanıyorlar. İşçi sınıfı ortadan kalkınca, sınıf çatışmaları ve dolayısıyla sınıf çatışmalarını inceleyen Marksizm de, ortadan kalkmış oluyor.

İşçi sınıfının ortadan kalktığı (ya da "tarihe gömüldüğü") yolundaki bir değerlendirmeyi, yaşamın doğrulayıp doğrulamadığını incelemeyi bir yana bırakalım ve bu değerlendirmeyi kuramsal olarak inceleyelim.

▼ *Otomobil endüstrisinde robot.* *İnsanlığın en büyük düşlerinden biri ama işçi sınıfını tarihe gömemiyor.*

"Uzlaşabilir çelişki"

2000'e Doğru dergisinin 18-24 Ekim 1987 tarihli sayısında Çetin Altan, Nokta'daki sorunun olumsuz yanıtını, Marksizmin "ölmediğini" savunuyor. Ancak, o da "İşçi sınıfının tarihe gömüldüğü" kanısında.

Ç.Altan "Marksizmin politik açıdan öneminin kaybolduğunu, ancak eskimediğini," söylüyor. Ç.Altan'a göre, "bir sınıf devrimi zorunluluğu ortadan kalkmıştır," çünkü, "işçi sınıfı, tarihe gömülmüştür." İşçi sınıfının tarihe gömülmesinin nedeni, "teknolojik gelişmelerin, bir sosyalist iktidar gereğini ortadan kaldıracak kadar sınıf ayrılıklarını budamasıdır."

Çetin Altan'ın görüşlerinin püf noktası burada. Bu yaklaşımda, "bugün teknik olarak işçilerin kol gücünü üretimin dışına çıkartmanın olası olduğu" düşünülebilir. Bu gelişmeyi olası kılanlar, "otomatizasyon ve robot teknolojisidir."

Aynı yazıda Ç.Altan, "İşsizliğin artmasının insanlığın mutluluğa gittiğini gösterdiğini," söylüyor ve "Marksizmin hedeflerinden biri, ameli çalışma süresini kısaltmak değil mi?" diye soruyor. Yine Altan'a göre, "yeryüzünde geri kalmış bölgelerin olması, kapitalistler için iyi birşey değildir. Dahası, onlar için dezavantajdır. Çünkü, (kapitalistlerin) daha fazla pazarlara ihtiyaçları vardır."

Çetin Altan'ın görüşlerinin temelini, işçi sınıfının "teknolojik gelişme" sonunda yok olması oluşturuyor. Bu gelişme sonunda, "uzlaşmaz çelişki evresinden, uzlaşır çelişki evresine," geçilmiştir.

Nerede diyor?

Ç.Altan'a göre bu gelişme, günümüzde kapitalistlerin, "ben kol gücünden daha çok kâr ederim," diye teknolojinin önünü tıkamaması yüzünden sağlanmıştır. Oysa, yine Marksizme göre," sermaye sınıfı gelişmenin önünde engeldir."

5/11/1987 tarihli **Güneş** gazetesinde "Şaka yahut Maka" başlığıyla yayımlanan yazısında şöyle diyor:

Yalnız hava basmanın da bir keyfi vardır... Konuştuğun konunun anlasını, minhasını karşındaki bilmiyorsa, aslında sen de bilmiyorsan, bilgili görünüp karşındakinin hayranlığını kazanmak için ne yaparsın?

Genellikle çok kişi ne yapıyorsa onu yaparsın, yani kıtır atarsın...

Ben, gençliğimde bir konuşmayı sağlama bağlamak gerektiği zaman, "Balzac'ın dediği gibi..." derdim... Herkes de hiç karşı çıkmadan sirk eğitiminden geçmiş fok balığı gibi hemen başını sallardı.(...)

Böyle kuru sıkı, karadan uzaya, torpili ışınladın mı, kimse kalkıp da:

–Nerede diyor, diye sormaz...

Kendisinin bir şey bilmediği ortaya çıkacak, diye korkar da, sormaz.

Oysa kuru sıkı attığını tahmin ettiğinize durmadan sorular sorun, inanın çok eğlenirsiniz..."

Biz Sayın Ç.Altan'ın "kıtır" ya da "kuru sıkı" attığını sanmıyoruz. Ancak, yine de kendisine sormak istiyoruz: Sermaye sınıfının teknolojik gelişmenin önünde engel olduğunu, Marks, nerede söylemiştir?

Teknoloji ve verimlilik

Bizim bildiğimiz, teknolojik gelişme, işçinin verimliliğini artırır. Bu da, emek gücünün yeniden üretilebilmesi için gerekli (metaların üretilmesi için gerekli) emeğin azalmasını sağlar ve dolayısıyla emek gücünün değerinin azalmasına neden olur. Emek gücünün değeri azalınca, artı değer çoğalır. Kapitalistin başlıca amacı, artı değeri çoğaltmaktır. Dolayısıyla kapitalist, teknolojik gelişmeye karşı değildir. Tersine, sürekli yeni makinalar geliştirerek ve makinaları yeni biçimlerde bir araya getirerek teknolojik gelişmenin sürmesini ister. Bu görüşler, pek çok yerde anlatılır. (Örneğin bkz. **Capital**, International Publishers, New York, 1977, s.313-314; s.406-407).

Fabrikaların, varolan teknolojiyi kullana-

rak çoğalmaları, işsizliğin azalmasına neden olabilir. Ancak, teknolojik gelişme, işsizliğin yalnız göreli olarak değil, mutlak olarak da artmasına neden olabilir. (a.g.e., s. 448-9). Bu anlamda işsizlik artışının, "ameli çalışma süresinin kısaltılmasıyla," karıştırılmaması gerekir.

Ulaşım sistemlerindeki gelişmeler, kapitalizmin başka ülkelerin pazarlarını ele geçirmesini kolaylaştırır. Bu ülkelerdeki manüfaktür yok olur, ve bu ülkeler, kapitalist ülkeler için hammadde üreticisi konumuna geçerler. Uluslararası piyasalara bağımlı olan fabrika sistemi, bu piyasaları gereğinden fazla ürünle doldurur. Bunu piyasalarda daralma ve üretimde durgunluk izler. (a.g.e., s.451-3). Dolayısıyla, yeryüzünde geri kalmış bölgelerin olması, kapitalistler için belki bir dezavantajdır. Ama, onlar yine de buraları öyle tutarlar. Çünkü, geri kalmış bölgeler, kapitalistlerin pazarlarıdır ama aynı zamanda hammadde üreticileridir de. Bu da, kapitalizmin çelişkilerinden yalnız biridir.

Ve robotlar...

Makinaların her işi kendi kendilerine yapmalarının, insanın en eski düşlerinden biri olduğu anlaşılıyor. Örneğin Aristo, tüm aletlerin Daedalus'un yaratıkları gibi kendi kendilerine davranabilmesi; Hephaistos'un üçayağının, kutsal işini kendi başına görebilmesi; ve dokuma tezgahlarının kendi kendilerine dokuyabilmeleri durumunda, "çıraklara, ustalara ya da kölelere gereksinim duyulmayacağını," söylemiş. (a.g.e.s.408). Ve Çiçero'nun çağdaşı Yunanlı ozan Antipatros, tüm makinaların ilkel biçimi olan su değirmeninin bulunmasını kadın kölelerin artık özgürlüklerine kavuşabilecekleri ve "altın çağın" geri geleceği inancıyla, sevinçle karşılamış, (a.g.e).

Aristo'nun ve Antipatros'un yaşadıkları yıllardan bu yana, bir bölümü kendi kendine işleyen pek çok yeni makina yapıldı. Ancak, onların öngördükleri gelişmeler, henüz ufukta görünmüyor. Çünkü, yukarda teknolojik gelişmeyi tartışırken belirttiğimiz gibi, makinaların gelişmesinin yerine getirdiği başlıca işlev, emeğin değerini ucuzlatmak ve artı değeri çoğaltmak, **emeğin yerini almak değil.** Belki robotlarla birlikte kullanılan emek daha yüksek statü ve ücret elde ediyor. Ancak (robotlar kullanılınca) genelde emeği yeniden üretmenin maliyeti düştüğü için, genelde emek ucuzluyor.

Gazetelerde hemen her gün, Güneydoğu Asya'da bir bölümü makinalara bağlı olarak çalıştırılan çocuk işçiler, altın madenlerinde köle gibi çalışan siyahlar, ABD'de boğaz tokluğuna çalışan Meksika'lı göçmenler ve benzeri konularda, bir ya da bir kaç haber görülüyor. Almanya'daki yabancı işçilerin durumunu, Walraff'dan ayrıntılarıyla öğrendik. Robotların, bu zavallıların yerini alacağı yolunda hiçbir belirti yok. Tersine, "en alttaki" bu kişilerin sayısı, adeta robotların sayısına doğru orantılı olarak artıyor. Robotların yarattığı işsizler ordusu, "en alttakiler"e katılıyor.

2000'e Doğru dergisinde yayımlanan söz konusu yazısının sonunda "emekçi kesime mensup" olduğunu belirten Ç.Altan, bu deyişiyle, işçi sınıfının tarihe gömülmemiş olduğunu, dolaylı bir biçimde de olsa kabul etmiş olmuyor mu? ■

M.Tahir Hatiboğlu

DOKUN

Hemşireler örgütlenmeli

Ülkemizdeki 50 binin üzerindeki ebe ve hemşirenin örgütlü ve bilinçli bir mücadele yürütmesi, iki kişinin bir araya gelmesinden korkan yönetimlere karşı, başarılı sonuçlar verir.

Görüş Dergisi'nin Haziran sayısında "Bizi de yazın" başlıklı bir uyarı yazısı vardı. Bu kısa ve özlü yazı, bir grup hemşirenin istemlerini içeriyor ve kamuoyunu uyarıyordu.

Hemşirelik ve ebelik, bu iki saygın meslek, öteden beri kamuoyunda pek bilinmez. Bunları, hasta olup hastaneye yatanlar, sevgi ve şefkat bekleyişleriyle tanırlar, biraz olsun değerlerini bilirler. Hemşireliğin en yorucu, zorlu ve güç meslek olduğu ancak o günlerde anlaşılır. Hastane dışına çıkan hasta çoğu kez kendine yardımcı olan, iyileştirmede katkılı olan hekimi anar, hemşireyi unutur. Acıdır ama, gerçek bugün böyledir. Oysa, hemşire hekim kadar önemlidir. Hekim, tanıyı kor çeker gider; uygulama ve bakım hemşireye kalır. Kuşkusuz bu anlayış sırf hemşireye özgü değildir. Bizde hep, güçlüye ve üstte olana eğilim vardır. Bu ağır ve zorlu mesleği yürütenlere böylesi davranışı yakıştırmak anlamsızdır. En zor ve dar günlerde yanında olan, sevgiyle kucaklayan bu mesleğin üyelerine biraz "vefalı" olmak gerekmez mi?

Türkiye'de bazı meslekler yoksul ve kırsal kökenli aile çocuklarına özgüdür. Varsıl aileler, bürokratlar çocuklarına bu meslekleri seçtirmezler. Hemşirelik, ebelik, sağlık memurluğu gibi meslekler bu gruba girer. Dünyada bu böyledir. Bu böyledir diye de meslek üyeleri zor koşullarda ve düşük ücrette çalıştırılmamalıdır. Dünya ile Türkiye'nin ayrıldığı nokta budur.

Hemşirelik eğitimi bugün üç düzeyde yapılmaktadır. Lise, önlisans ve lisans. Çoğunluk lise çıkışlı hemşire ve ebelerdedir. Sağlık Meslek Liselerine ortaokulu iyi derece ile bitiren ve sınavda başarılı olan öğrenciler alınmaktadır. Başka bir deyişle, tıpkı eski köy enstitüleri gibi, başarılı ve zeki yoksul aile kızları bu mesleği seçmektedir. Bu çocuklar, iyi eğitim ve fırsat verildiğinde, köy enstitülerinden yetişen yazarlar gibi, bir bölümü olsun, ünlü yazın ve sanat insanı olabilirler. Ne ki, bugünkü eğitim biçimi ve yönetimin anlayışı bu yetkin çocukları köreltiyor; onları hastanelerin dört duvarı arasına tıkıyor. Sağlık Liseleri için yayın yapan Hatiboğlu Yayınevi'ne gelen öğrenci mektuplarından yetenekli öğrencileri gözleyebiliyor; bunlara destek olamamanın acısını yüreğimde duyuyorum. Bu öğrenciler bizim kızlarımız; sağlığımız bunlara "emanet", onların sanatçı, yazıncı ve bilimci olması bizlerin kazancı ve onuru.

Bugünkü koşullar böyledir. Ebe ve hemşireler böyledir diye hep böyle kalacak değillerdir. Kendileri, sevenleri, dostları bu "böyleyi" aşmanın kavgasını vereceklerdir. Ama, bu aşma içinde öncülük yine ebe ve hemşire meslektaşlarımıza düşüyor. Bunun için yapılacak ilk iş örgütlenmektir. Örgütlenmeyi bilinçlenmek izlemelidir. Örgüt ve bilinç olmadan bir yerlere varmak zordur. Bugünkü siyasal düzen ve savunucuları örgüte ve bilince düşmandırlar. Öyledirler diye susmak olmaz, olmamalı. Hemşire ve ebeler, çalışma koşullarının ve ekonomik durumlarının düzelmesi, ülke insanlarının kurtulması için örgüt gerekli. Mesleğin doğası gereği yüreğinde "sevgi" dolu tek meslek hemşirelik ve ebeliktir. Bu meslek sevgi ve şefkat'ın simgesidir, "melek" diye adlandırmanın anlamı da budur. Yüreği insan sevgisiyle dopdolu bir mesleğin üyeleri, diğer insanların kurtuluşunda öncü olmalıdırlar. Bu öncülük bugüne dek yapılamadı ise, hep böyle olacak değildir. Gecikmiş savaşımı baştan almak gerekir. Bunun da tek çıkar yolu örgüt, örgüt ve bilinç, bilinç. Başarılı, uslu çalışkan ve yetkin kızlarımıza çağrı yapıyoruz: Lütfen örgüt ve bilinç.

Ülkede bugün "Ebeler Derneği" ve "Türk Hemşireler Derneği" adıyla iki örgüt vardır. Bu iki örgüt çok eski kuruluşlar olmasına karşın kamuoyunda yoktular. Varlıkları ve yoklukları belli olmayan iki dernek, her yıl, hemşireler ve ebeler günlerinde Kenan Evren'i ziyaretten başka iş yapmıyor. Ziyaretin TV'de görünmesi yetiyor olmalı. Özellikle Hemşireler Derneği, gözlediğimiz kadarıyla, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu çıkışlıları temsil ediyor. Bu, yanlış olgunun düzeltilmesi gerekir. Bu iki örgüt tabandan uzak ve iki ayrı kuruluş olduğu için etkili olamıyor. Öyleyse, yapılacak iş, iki kardeş mesleği içine alan yeni "Hemşireler ve Ebeler Derneği (HED)"ni oluşturmaktadır.

"Bizi de yazın" diyen hemşirelere, hemşirelere gönül borcu olanlara düşen güncel ödev budur. Bunun dışında hastane ve lojman duvarları dışına çıkmak gerekir. Okulda ve hastanede dört duvar arasına sıkıştırılmış meslek üyeleri duvarları çatlatmak zorundalar. Verilmeyen, hak ettiği halde kendiliğinden bilinmeyen hakların alınması için duvarların çatlaması gerekli. Ülkemizde 50 binin üstünde hemşire ve ebe vardır. Bu sayıyla nicel yönden kamu görevlileri içinde öğretmenlerden sonra bu iki mesleğin üyeleri gelir. Bunca sayının örgütlü ve bilinçli bir mücadele yürütmesi, ik ikişinin bir araya gelmesinden korkan yönetimler için, gerçekten başarılı sonuçlar verir. Bu ödev, sırf kendi çıkarları ve meslek için değil, gelinen yoksul ailelerin kurtuluşu için de zorunludur.

Haklar kendiliğinden değil, kazanılarak alınırsa değerli oluyor ve sahip çıkılıyor. Öyleyse, hemşire ve ebe arkadaşlarımız, örgüte ve bilince koşmalı. ■

Sırtımıza bir kambur daha ekleniyor

FRIEDRICH EBERT VAKFI

İstanbul'da daimi büro açan Friedrich Ebert Vakfı, ABD güdümlü diktatörlük rejimlerine karşı yükselen halk hareketlerinin sosyalizme yönelmemesi için belirleyici rol oynuyor.

Son bir iki yıl içinde çeşitli yayın organları Amerikan sendikacılığının Türk-İş üzerindeki etkileri üzerinde durdular. Amerikan sendikal merkezi AFL-CIO'nun kıtalar düzeyinde faaliyet yürüten enstitülerini kamu oyuna tanıttılar. Bunlardan Asya'ya yönelik olarak çalışan AAFLI'nin Türk-İş ile ilişkilerine sayfalarında yer verdiler.

Biz bu yazımızda, İstanbul'da daimi bir büro açtığını basından öğrendiğimiz (Cumhuriyet, 3 Mart 1988), Amerikan enstitüleri ile paralel bir faaliyet yürüten bir başka uluslararası önemli kuruluşu, Friedrich Ebert Vakfı'nı tanıtmaya çalışacağız.

Vakfa adı verilen F.Ebert (1871), Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD içinde kısa zamanda ün yaparak 1912 yılında milletvekili, 1913'te SPD başkanı oldu. Birinci Dünya Savaşı sırasında imparatorluğun savaş politikasını aktif olarak destekledi. Kasım 1918'de geçici hükümetin başına getirilen Ebert, aynı dönemde patlak veren ve ülkenin büyük bölümünde iktidarı ele geçiren on bin civarında işçi ve asker konseyinin devrim hareketini bastırmada belirleyici rol oynadı. Binlerce Alman proleterinin kanı dökülerek kurulan ilk Weimar burjuva cumhuriyetinin, 11 Şubat 1919'da cumhurbaşkanı oldu.

Milyonlarca marklık bütçesiyle özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde çalışan Ebert Vakfı, sendikal faaliyetlerinde "hür sendikacılığı" ve sınıf işbirliği ideolojisini yayıyor.

Friedrich Ebert Vakfı, Ebert'in 1924 yılında ölümünün ardından, Berlin'de kuruldu. Nazilerin iktidara gelmesinden sonra, yasakla partiler arasında yer alan SPD'ye bağlı olarak, FEV de 1933 yılında kapatıldı. İkinci Dünya Savaşı sonrası bugünkü Federal Almanya'da, 1947 yılında yeniden faaliyete başladı.

Vakfı tanıtan 1986 baskılı broşüre göz attığımızda, FEV'in amaçlarını şöyle sıraladığını görüyoruz:

"Toplumun değişik kesimlerinde bulunan insanların demokratik bir düşünce biçimiyle siyasi ve medeni eğitimleri;

Uluslararası ilişkilerin ve gelişmekte olan ülkelerle işbirliğinin artırılması;

Başarılı Federal Alman ve yabancı öğrencilere burs verilmesi".

FEV, genel olarak sunduğu bu amaçlar doğrultusunda, Alman sosyal demokrasisi ve Sosyalist Enternasyonal ile sıkı işbirliği içinde, başta FAC olmak üzere tüm dünya çapında ve özellikle de geri kalmış ülkelerde çalışma yürütüyor.

Uluslararası faaliyetleri başta sendikalar olmak üzere siyasi partiler, kırsal alanda kooperatifler, kitle iletişim, bilim kurumları ve çeşitli ülkelerdeki önemli kişilerle temaslar biçiminde belirtiliyor.

FEV yönetimini Sosyal Demokrat Parti, Alman Sendikalar Konfederasyonu (DGB) yöneticileri, çeşitli büyük tekel ve bankaların temsilcileri, radyo, televizyon, yayın evleri, Kilise üst yönetimi, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu temsilcileri, bilim adamları ve kişiler oluşturuyor.

Milyonlarca DM

Vakıf, Federal Almanya'da ve uluslararası planda sosyal demokrat ideolojinin geliştirilmesi ve yayılması, bu alanda kadro yetiştirilmesi konusunda dünyada var olan en önemli merkezdir.

1986 çalışma raporunda gösterilen resmi verilere göre, vakfın o yılki bütçesi 151,4 milyon Alman Markı'dır. Bu miktara ayrıca kültür ve bilim bakanlığının FEV'e Alman öğrenciler için verdiği 9,65 milyon Markı ve dış işleri bakanlığının yabancılara yönelik olarak verdiği 4,3 milyon Markı da eklemek gerekir.

Vakıf kendine ait 10 politik eğitim merkezinde 1974-1985 yılları arasında 15.000 seminer gerçekleştirdiğini ve bu seminerlere 40.000 kişinin katıldığını açıklıyor. FEV'in kendi merkezleri dışında ise gene aynı süre içinde yapılan 11.000 seminerde 273.000 kişinin eğitildiği belirtiliyor.

Vakıf 1974-1985 yılları arasında sadece Federal Almanya'daki politik eğitimler için 150 milyon DM harcıyor. FEV'in yeniden kurulduğu 1947'den bu yana bir yıllık burs verdiği Alman öğrenci sayısı 30.000, yabancı öğrenci sayısı ise 8.000'dir. Uluslararası ilişkiler bölümünün örgütlediği seminer ve kongrelere yılda 100.000'den fazla kişi katılıyor. Vakfın "Sosyal Demokrasi" arşivindeki belgelerin tümü 8 km. uzunluğunda raf tutuyor.

1986 çalışma raporunda, FEV'in 53 ülkede bürolarının olduğu ve daimi temsilcilikler bulundurduğu belirtiliyor. Vakfın 693 kişilik personelinin 300'den fazlası uluslararası ilişkiler bölümünde çalışıyor. Bunlardan 1986 yılında 107'sinin Federal Almanya dışında FEV'in daimi temsilcileri olarak görev yaptığı raporda yer alıyor.

FEV uzmanlarının neredeyse tümüne yakını faaliyetlerini dünyada geri kalmış ülkelerin yoğunlukta olduğu bölgelerde yürütüyorlar.

1986 yılında vakıf 60'dan fazla ülkede, çeşitli konularda projeler yürütüyor.

Siyasal partilere yönelik faaliyetler

"Sosyal politika" çalışmaları olarak tanımlanan bu faaliyetlerin amacı siyasi kadrolar yetiştirmek. Bu faaliyet ile özellikle önemli sayıda geri kalmış ülkede Sosyalist Enternasyonal'e taban oluşturmaya çalışıyorlar.

FEV'in 1978 raporunda, "Bazı durumlarda doğrudan devlet kurumlarıyla işbirliği yararlı olmuştur. İlk planda Sosyalist Enternasyonal üyesi siyasal partiler, ideolojik eğilimleri veya pratikteki işbirliğiyle Sosyalist Enternasyonal'e yakın parti ve FEV'in siyasi parti olma öncesi aşaması olarak gördüğü Afrika ulusal kurtuluş hareketleri çalışma alanımıza giriyor" diye belirtiliyor.

Sosyal politika alanındaki eğitim programlarında, sosyalist sisteme alternatif olarak "demokratik sosyalizm" teorisi ağırlıkla işleniyor. Eğitime katılanlara kapitalizmin ehlileştirilmesi anlayışı esas olarak verilmeye çalışılıyor.

1978 yılında "sosyal politika" projelerinin gerçekleştirildiği ülkelerin Senegal, Yukarı Volta, Mali, Kenya, Tanzanya, Zambia, Botswana, Moritanya, İsrail, Tunus, Mısır, Sudan, Lübnan, Kosta Rika, Venezuela, Meksika, Guatemala, Salvador, Ekvator, Peru, Honduras, Dominik, Singapur, Sri Lanka, Endonezya, Malezya, Filipin ve Tayland olduğu görüyoruz. Gene bu raporda bir cümle ile vakfın 1978 yılında Türkiye ile imzaladığı bir anlaşmadan söz ediliyor.

FEV kapitalist Avrupa ülkelerinden Malta, Finlandiya, İzlanda, İsveç ve Fransa'daki faaliyetlerinin yanı sıra Belçika, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İtalya'da daimi temsilciler bulunduruyor. Bu ülkelerdeki çalışmalarına en başarılı örnek olarak 1974 yılında Portekiz'de kabaran antifaşist halk hareketinin antikapitalist bir yönelim almaması için vakfın gösterdiği olağanüstü çabayı hatırlamak gerekir.

▲ ***Aman sosyalizme dönüşmesin.*** *Üçüncü Dünya ülkelerinde, örneğin Meksika'da, halk hareketlerinin sosyalizme yönelmemesi için, Ebert Vakfı büyük çaba sarfediyor.*

▲ ***Friedrich Ebert.*** *Alman işçi sınıfı hareketine karşı savaştı.*

FEV'in özellikle son yıllarda Latin Amerika ülkelerine yönelik faaliyetlerine önemli bir ağırlık verdiği görülüyor. Bu konuda 1986 çalışma raporunda Brezilya, Uruguay, Dominik Cumhuriyeti, Şili, Peru, Meksika, Kolombiya, Bolivya'da gerçekleştirilen yeni projelere dikkat çekiliyor.

FEV genel olarak ABD güdümlü diktatörlük rejimlerine karşı yükselen halk hareketlerinin sosyalizme yönelmemesi için bir dizi ülkede belirleyici rol oynuyor. Son yıllarda birçok ülkede gördüğümüz, devrilen diktatörlüklerin yerini alan rejimler, vakfın "sosyal politika" alanındaki uzun vadeli çalışmalarının "başarılı" sonuçları arasında sayılabilir.

Sendikal faaliyetler

FEV uluslararası alanda sendikalara yönelik çalışmalarının amacını 1978 faaliyet raporunda şöyle belirtiyor: "Sendikal eğitim önemli sayıda kişiye ulaşma olanağı sunar. Ücretlilerin temsilcileri ile kurulan doğrudan ilişki yoluyla toplumun çeşitli kesimlerine ulaşılabilir. O ülkedeki toplumsal ve politik olaylar üzerinde etki sağlanır. İşte vakfı yakından ilgilendiren de budur".

FEV'in uluslararası çalışmalarının ana ağırlığını sendikalara yönelik faaliyetleri oluşturuyor. Vakfın diğer alanlarda olduğu gibi, sendikaları kapsayan faaliyetlerini geri kalmış ülkelerde 1960'lı yıllardan itibaren hızla arttırdığını görüyoruz. Bu dönem, bilindiği gibi sömürgecilik sisteminin çöktüğü, ulusal kurtuluş hareketlerinin önemli boyutlar kazandığı yıllara rastlar. Amerikan sendikal merkezi AFL-CIO'ya bağlı AAFLI, AIFLD, AALC gibi Asya, Latin Amerika ve Afrika kıtaları çapında sendikaları hedef alan enstitülerin kuruluşlarının da bu dönemde olması dikkat çekicidir. Özellikle bu yıllardan itibaren, yönetimleri sendika, tekel ve devlet temsilcilerinden oluşan Amerikan enstitüleri ve FEV onlarca geri kalmış ülkede "hür sendikacılığı" geliştirmeye koyuldu. Sınıf işbirliği ideolojisini yayan FEV ve Amerikan enstitüleri faaliyet gösterdikleri her ülkenin somut sosyo-politik durumuna göre tüm kıtalarda mevzilendiler. Böylece önemli sayıda ülkenin emekçileri, onların sendikal örgütleri bir taraftan sağ Amerikan sendikacılığının, diğer taraftan Alman sağ sosyal demokrat uzlaşmacı sendikal akımının kıskacına alındılar. Bu iki akımın tek tek ülkelerde ve kıtalar düzeyinde yürüttükleri çalışmalar aynı zamanda kuruluşundan (1949) bu yana içinde yer aldıkları Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun güçlenmesini amaçlamaktadır.

FEV'in Brüksel bürosu Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerin sendikaları ve merkezleri Brüksel'de bulunan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ASK) ve UHİSK ile işbirliği yürütüyor.

FEV'in 1984 çalışma raporunda bir dizi Asya, Afrika, Latin Amerika ülkesindeki faaliyetleri açıklanırken, vakfın bu yıl içinde 32 Üçüncü Dünya ülkesinde işkolu federasyonları ile işbirliği yaptığı belirtiliyor ve UHİSK, ASK ve DGB'nin ortak çalışmaları sayesinde Üçüncü Dünya ülkelerindeki genç sendikalara farklı alanlarda "yardım" edildiğinin altı çiziliyor.

FEV siyasal partiler ve sendikaların dışında gene geri kalmış onlarca ülkede, kooperatif projeleri aracılığıyla kırsal kesime, kitle iletişim projeleri vasıtasıyla toplumun tümünü kapsayan bir çalışma yürütüyor. Kitleleri yönlendirmek, kamuoyu oluşturmada, propaganda yapmaya büyük önem taşıyan radyo - televizyon ve sinema projelerini FEV genellikle hükümetler ya da yarı resmi devlet kuruluşlarıyla işbirliği içinde gerçekleştiriyor. Vakıf, yeryüzünün önemli bir bölümünü kapsayan yayın ağını elinde bulunduruyor.

FEV ayrıca tüm dünyada kendisi için yararlı gördüğü tek tek kişilerle ilişkileri sürdürüyor. Bunlar genellikle vakıftan burs alıp daha sonra ülkesinde değişik alanlarda çalışan yabancı öğrenciler olduğu gibi çeşitli ülkelerdeki önemli kişiler de olabiliyor. Vakfın 1978 raporunda "Şu anda, bu alanda ilişkide olduğumuz kişi sayısı 1500'dür. Bu sayıya FEV'in Federal Almanya'daki faaliyetlerine katılıp, staj yapmış veya ziyaret programı çerçevesinde Federal Almanya'ya gelmiş 6500 kişiyle olan ilişkiyi de eklemek gerekir. Bunların aşağı yukarı tümü ülkelerinde çok çeşitli alanlarda faaliyet yürüten yönetici konumdaki insanlardır" deniliyor.

Peki ya İstanbul?

İstanbul'da yeni bir büro açan FEV Türkiye'de ne tür projeler gerçekleştirecek, amaçlarına ulaşmak için hangi alanlara yönelecektir. FEV, Federal Alman devleti tarafından finanse edilen 150 milyon DM civarındaki bütçesinin ne kadarını Türkiye'deki faaliyetlerine ayıracaktır. 3 Mart 1988 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Nilay Karman'ın sorularını yanıtlayan İstanbul'daki büronun sorumlusu Helmut Weber, "Projelerin maliyeti o kadar önemli değil. Eğer vakfın amaçlarına uygun projeler bulursak ve vakıf, programımızın önemli olduğuna kanaat getirirse bizi sonuna kadar destekler. Açıkçası bu bana ve işbirliği yaptığım kişilere bağlı. Ben her türlü öneriye açığım. Buraya adeta bir bakire gibi geldim" diyor.

Weber her ne kadar böyle diyorsa da, aslında FEV'in proje alanları bellidir ve planlıdır. Vakıf, Türkiye'de siyasal partilere, sendikalara, kooperatiflere, kitle iletişim ve bilim kurumlarına ve kişilere yönelecek, yeryüzünün onlarca geri kalmış ülkesinde yaptığı gibi ülkemizde de yukarıdaki beş önemli alandan hareketle toplumumuzun çeşitli kesimlerine reformizm ve sınıf işbirliği ideolojisini taşımaya çalışacaktır.

AAFLI'den sonra, emekçi kesimin, halkımızın sırtına bir de FEV kamburu eklenmiştir. Geçtiğimiz dönemde AAFLI'nin niteliği ve Türk-İş içindeki çalışmaları çeşitli dergilerde ele alındı, bu konu bir ölçüde aydınlatıldı. AAFLI gözden kaçırılmadan, şimdi projektörler ülkemizde benzeri faaliyetler yürüten FEV gibi kurumlara da çevrilmelidir. ■

Son yıllarda birçok ülkede gördüğümüz, devrilen diktatörlüklerin yerini alan rejimler, vakfın "sosyal politika" alanındaki uzun vadeli çalışmalarının "başarılı" sonuçları sayılıyor.

S A V U N M A

Kürt sorunu üzerine yazım dolayısıyla İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde açılan dâvâdaki savunmamdır.

Sayın Başkan ve sayın Yargıçlar,

Ben Kürt sorununun Türkiye'nin en ciddi ve önemli sorunu olduğuna inanıyorum. Ciddi bir konu olduğu şurdan da belli ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir uzmanlık mahkemesi olan bu Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin yüce yargıçlar kurulu da bu sorunla ilgilenerek bizleri yargılıyor.

Bütün devlet örgütleri, hangi devlet olursa olsun, o devletin en ciddi kuruluş ve kurumlarıdır. Bu en ciddi kuruluş ve kurumların da, yine bütün devletlerde, en ciddi olanı hiç kuşkusuz Genel Kurmay başkanlıkları ve başkanlarıdır. Dünyanın her devletinde Genel Kurmay başkanlıkları ve başkanları öylesine ciddi kurum ve kişilerdir ki, bu kurumun kişileri gülümsemezler bile ve Genel Kurmay başkanlarının gülümseyen bir yüzle çekilmiş fotoğrafları bikez bile gazetelerde görülmüş değildir.

Konuya girmeden önce, her ülkenin olduğu gibi, Türkiye'nin de en ciddi kurumu olan Genel Kurmay Başkanlığı'nın, bugün Türkiye'nin en ciddi sorunu olan Kürt sorununa nasıl bir ciddiyetle baktığını görmek ve bunu sizlere de göstermek istiyorum.

Yaşadığımız çağda, insanın insan olma özgürlüğünün en baş belirtisi, insanın ulusal kimliğini ve kişiliğini kendisinin belirleme özgürlüğüyle ortaya çıkar.

T.C.Genel Kurmay Başkanlığı daha 12 Eylül 1980 öncesi, halkımıza bu çok ciddi Kürt sorununu anlatmaları için kurmay subaylarını görevlendirdi. Bu değerli kurmay subaylar il il bütün Türkiye'yi dolaşarak halkımıza Kürt sorununun ne olduğunu, gerçeğini, içyüzünü anlattılar. Bunlardan Kurmay Yüzbaşı Oğuz, Erzurum'da halkın önünde mikrofonda konuşmaya başlamadan önce, 120 bin Türk yurttaşına daha aynı konuyu anlatmıştı. Bu anlattıklarını da kendiliğinden söylemiyordu. Elinde Genel Kurmay Başkanlığı'nca yayımlanmış iki kitap vardı. Biri "Varto Tarihi", öbürü de "Van Gölü ve Fırat Nehri Çevresinde Yaşayan Türkler" adlı kitaptı. Bu kitaplar yüzerbin tane basılmış ve tükenmişti. Yeniden basılacaktı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin en ciddi kurumu olan Genel Kurmay Başkanlığı'nın görevlisi olan değerli Yüzbaşı Oğuz, mikrofon önünde kalabalık halka, Türkiye'nin en ciddi sorunu olan Kürtler üzerine aynen şunları söylemekteydi: (Konuşmasından kimi parçaları alıyorum.)

"... Arkadaşlar, hiçbir zaman oyuna gelmeyeceğiz, sözlerimize dikkat edeceğiz. Gördük ki Kürt denilen boy, Türklerin kardeşidir. Aynı koldandır. Ancak mümkün olduğu kadar düşmanların eline koz vermemek için Kürt tabirini kullanmayacağız. Genel Kurmay'ın bütün eserlerinde, harp tarihi belgelerinde onlara Doğulu Türkmenler denilmektedir. (......) Dağların yüksek kısımlarında, tepelerde, yaz kış erimeyen karlar vardı. Güneş açınca üzerinde buzlaşan camsı parlak bir tabakayla örtülürdü karın yüzü. Üstü sert, altı yumuşak olurdu.

Bu karın üstünde yürününce, ayağın bastığı yer içeriye çöker "kart-kurt" diye ses çıkarırdı. Doğulu Türkmenlere Kürt denilmesinin nedeni buydu. Bölücülerin Kürt dedikleri, yüksek yaylalarda ve karlık bölgelerde yaşayan Türklerin karda yürürken ayaklarından çıkan sesin adıydı aslında."*

Sayın Başkan ve sayın yargıçlar kurulu üyeleri! İşte ben, yüksek dağlardaki karlara bastıkça ayaklarından "Kart-kurt" diye sesler çıkaran Türkmenlere Kürt demiş olduğum ve onların ulusal kültür haklarını savunmuş olduğum için, hiçbir zaman kabul etmediğim sanık sıfatıyla karşınızda bulunuyorum.

Hiçbir alçakgönüllülük gösterisine düşmeme gerek yok ki,ben salt Türkiye'nin değil, dünyanın tanınmış çağdaş gülmece yazarlarından biriyken, Türkiye Cumhuriyeti'nin en ciddi kurumu olması gereken Genel Kurmay Başkanlığı'nın yayınları arasında çıkan ve bir kurmay yüzbaşının sözleri olan bu "kart-kurt" ses benzetmesinden esinlenerek Kürtlerin Türk olabileceği gibi bir büyük gülmeceyi ortaya koymaktan âciz kalacağımı itiraf ederim.

(.....)

Sayın Savcı, Anayasa'nın 3. maddesini cezalandırılmam için gerekçe olarak gösteriyor. O madde şöyledir.

"Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir(...)"

Evet, doğrudur. Tıpkı Anayasanın 3. maddesinde yazıldığı gibi "Dili Türkçedir." Anadilimiz Türkçenin enazından ortaokul düzeyinde dilbilgisini biliyorsak, burada özneyi sormamız gerekir. Dili Türkçedir. Kimin dili Türkçedir? Yasa açıkça yazıyor: Türkiye Devleti'nin dili Türkçedir. Elbette öyledir. Ben bunun tersini söylemedim. Devletin dili demek, resmî dil demektir.

Ben Kürt halkının bütün kültürel hakları tanınmalı, Kürtler Kürtçe eğitim ve öğretim görebilmeli, Kürtçe kitapları, gazeteleri, dergileri, hertürlü yayınları çıkabilmelidir derken, hiçbir zaman ve hiçbir yerde resmî dil Türkçe olmamalıdır, demedim.

(.....)

Sayın Başkan, sayın Yargıçlar Kurulu Üyeleri! Zamanımızda yurdumuzda konuşulamayan, tartışılamayan, dokunulamayan tabular var. Bu tabuların tedirginliğini bütün yurttaşlar gibi sizlerin de duyduğunuza inanıyorum. Bütün tabular antidemokratiktir. Yurdumuzda bu tabulardan biri de Kürt sorunudur. Bütün tabular bilimsel gerçeklere aykırı olduğu gibi, Kürt sorunu tabusu da bilimsel gerçeklere aykırıdır.

Bilimsel gerçek ne demektir? Bizim isteklerimize, niyetlerimize ve istençlerimize bağlı olmadan, biz varolsak da olmasak da varolan, bizim dışımızdaki ve kendi yasalarıyla işleyen bütün doğal, ruhsal ve toplumsal olgular ve bütün varlıklar ve kavramlar bilimsel gerçeklerdir.

Düşünelim: Biz istesek de istemesek de, bizim dışımızda bir Kürt olgusu, bir Kürt sorunu, Kürt halkı var mıdır, yok mudur? Elbette vardır. Bilimsel gerçekler, yasal ve yasal olmayan yasaklarla yokedilemez ve yok sayılamaz. Kara basıp da ayak sesleri "kart-kurt" ediyor diye Türklere Kürt denilmesi gibi gülünç uydurmalar bilimsel olamaz ama, Türkiye'yi uygar dünyaya gülünç eder.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşamış ve oralarda görev yapmış olanlar, (bu arada belki sizler de), çok iyi bilirler ve çok tanık olmuşlardır ki orada pek çok insan ve özellikle kadınlar Türkçe bilmezler ve Kürt oldukları için de salt Kürtçe konuşurlar. Bu Kürtler, jandarma karakollarında, savcılıklarda, mahkemelerde ve benzeri devlet kurumlarında Türkçe bilen dilmaçların Türkçeye çeviri yardımlarıyla işlemlerini yaptırtabilirler. Bunun böyle olduğunu, sizler de, ben de içinde, bütün Türkiye halkı bilirken hâlâ Türkiye'de Kürt yoktur demek neye yarar? Öyleyse, artık bu tabuyu elbirliğiyle ve yasal olarak ortadan kaldırmanın yollarını aramalıyız. Çünkü, toplumsal bilimsel gerçek, içine sığışamadığı zorlama ve yapay bir yasanın kabuğunu çatlatmıştır. İşte, buna, gerçek yaşamdan bir örnek.

"Midyat'lı Şeylunus Mird adlı bir yurttaş dokuz yaşındaki çocuğuna Kürtçe Valad, yedi yaşındaki kızına da Baver adını koymuş. Midyat Nüfus Müdürlüğü, bu iki Kürtçe adın "Ahlak kurallarına, örf ve âdetlere uygun olmadığı ve gayrımillî olduğu" gerekçesiyle suç duyurusunda bulunmuş ve bu Kürtçe adların nüfus kağıtlarından silinmesi isteminde bulunmuştur.

Midyat Asliye Hukuk Mahkemesi'nin bu konudaki kararı şudur:

"İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün müzekkeresine göre, Valad ve Baver isimlerinin Türkçe kökenli olmadıklarını, Lozan Sulh Anlaşması hükümleri gereğince azınlıkların çocuklarına koyacakları adlarda örf ve âdetlere uyulması gerektiğinden bahisle, Valad ve Baver adlarının azınlık vatandaşlarımız tarafından nüfus kayıtlarında, isim olarak konulmasında sakınca bulunmadığını bildirmiştir."

Lozan Antlaşmasının 39. maddesi şöyledir: **"Azınlıklara dil özgürlüğü sağlanacak ve kendi dillerinde gazete ve her türlü yayın çıkarabileceklerdir."**

Bilirkişi Prof.Dr. Kayıhan İçel'in bence hiç de önemli olmayan yazanağının biriki yerine küçük değinmelerle yetineceğim.

Yazanağında Prof. İçel şöyle diyor:

"Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından bir kısmını ayrı bir halk, ayrı bir millet şeklinde göstermek mümkün değildir."

Bu kesin yargıdaki yanılgı şu: Kürtleri ayrı bir halk, ayrı bir millet göstermek isteyenler baş-

kaları değil, doğrudan Kürtlerin kendileridir, Kürtlerden başkaları değildir. Kürt halkına "Ayrı bir halk, ayrı bir millet değil, Türktürler" diyenlerse, Türkiye'nin asıl bütünlüğünü ve birliğini bozanlardır.

(.....)

Bir insanın en doğal ve en birincil ve en ilksel özgürlüğü, insanın insan olma özgürlüğüdür. Bütün öteki özgürlükler (düşünce ve inanç vb.gibi) insanın insan olma özgürlüğünden sonra gelir. Böyleyken, tarih boyunca hiçbir insan hakları bildirgesinde "insanın insan olma özgürlüğü" ayrıca yazılı değildir. Çünkü, insanın insan olma özgürlüğü bir belittir (axiom-mütarefe-ayrıca doğruluğu kanıtlanmayı gerekmeyen şey). Yani hiç kimse, hiç kimseden insan olduğunu kanıtlamasını isteyemez. Çünkü insan, kanıtlanmaya gerek duyulmadan insandır.

İnsanın insan olma özgürlüğünün belirtisi ve niteliği de çağına göre değişir. Yaşadığımız çağda, insanın insan olma özgürlüğünün en baş belirtisi de, insanın ulusal kimliğini ve kişiliğini kendisinin belirleme özgürlüğüyle ortaya çıkar. Yani her insan kendi ulusallığını salt kendisi belirleyebilir. Geçmiş çağları hâlâ günümüzde yaşayanları yadırgatsa bile, çağımızda bir insanın ulusal kimliğini ve kişiliğini, anasının babasının, dedesinin yada eski atalarının ulusal kimlik ve kişiliği belirlemez. İnsan, anababasının, atalarının ulusal kimlik ve kişiliklerini kendisi için de seçebileceği gibi, bunu seçmeme hakkına da sahiptir. Örneğin her insan, anababası hangi ulustan olursa olsun, dilediği ulusun kişiliğini almakta özgürdür ve bu insanın önce insan olma özgürlüğü tanınmadıkça, bütün özgürlüklerin hiçbir anlamı kalmaz. Hele Türkiye gibi tarihin, kültürlerin, ulusların harman olduğu onbinlerce yıllık yerde kimin hangi ulustan olduğu anababa ilişkisi yoluyla, kanbağıyla belirlenemez. İşte bu yüzdendir ki, Türkiye'de yaşayan ve Türk tarihine karışmış bitakım insanlar, kendi kendilerine Kürt olduklarını söylüyorlarsa, onlara hiç kimsenin ataları Türk olduğu için (bu uydurma tez doğru olsa bile) Kürt olmayıp Türk olduklarını söylemek ve onlara Türklüğü zorla kabul ettirmek hakkı yoktur.

Çağımızda ulusalcılığın ana koşulu, ekonomik çıkar birliğiyle, insanların birlikte yaşam istemlerine dayanır. Bu da insanın özgür istenci ve gönül isteğiyle gerçekleşir. Yasa zoru yada yasadışı zorlamalarla ulusallığın saptandığı ülkelere çağdaş ve uygar dünyada artık yer yoktur.

Bu konuda benim istediğim, en demokratik ve yasal yoldan sözkonusu yasanın değiştirilerek, Kürtlerin de kültürel bütün haklarını elde etmeleri ve Türkiye'nin çağdaş dünyadaki yerini almasıdır.

Hiç kimseyi yasayı bozmaya özendirmedim, zor kullanmaya kışkırtmadım. En önemli yurttaşlık görevimi yaparak ve hakkımı kullanarak, çağımıza hiç uymayan bir yasanın demokratikleşmesini istiyorum ve her zaman da isteyeceğim.

Saygılarımla.

(Yargıçlar Kurulu Başkanı, son sözümü sordu. Genellikle sanıklar, savunmalarından sonra son söz olarak aklanmalarını isterler. Benim o duruşmadaki son sözümü, haberi veren 1 Temmuz 1988 günlü Cumhuriyet Gazetesinden aktarıyorum:

"Benim korku çağım geçti. Aklanmamı da istemiyorum. İşte memleket, işte savcı, işte ben, işte Kürtler ve işte siz. Ne istiyorsanız onu yapın.") ■

* *Erbil Tuşalp'in Bilgi Yayınevi'nde 1988 yılında basılmış "Eylül İmparatorluğu" adlı kitabının 264-265 sayfalarından.*

SÖZÜM SANADIR

Koroner damarlarınız tıkalı mı?

"İnsan sağlığı ticaret metaı olamaz."

Türk Tabipleri Birliği'nin Temmuz 1988'de Ankara'da yapılan 36. Büyük Kongresi'nde sık sık bu sözümüzü anımsadım.

İnandığımız bu ilke, yurdumuzda uygulanmasını istediğimiz sağlık politikasının da temelini oluşturuyordu. Bu politikanın çerçevesiyse çok sadeydi:

Devlet bütçesinden yeterli ödenek -koruyucu hekimlikten tedavi edici hizmete uzanan bir hizmet zinciri- kamuda çalışan hekimlerin muayenehane açmadan çalışacakları tam-süre çalışma- sağlık hizmeti emekçilerine sendikalaşma.

Bu doğru ilke, bu doğru politika, bu doğru program uygulanamıyordu.

Çünkü, ülkemizde uygulanan ekonomik politikayla tam karşıttı.

Her şey alınır satılır, her şeyin fiyatı vardır, bir şeyi almak isteyen bu fiyatı öder.

Bu da kapitalizmin ilkesiydi. Bu da sadeydi ve çok açık.

Hayat alınır satılırdı, sağlık alınır satılırdı, hastalıklar alınır satılırdı, doktorlar alınır satılırdı, hemşireler alınır satılırdı.

"İnsan sağlığı ticaret metaı olamaz" mıydı? Hem de ne güzel ticaret metaı olurdu? Ulusal pazar bile yetmezdi de uluslararası pazarlarda alınır satılırdı.

Büyük Kongre'de, Türk Tabipleri Birliği'nin eski başkanı olarak bulunuyordum. Önümüzdeki masada Birliğimizin yeni Başkanı oturuyordu: Prof.Dr. Nusret Fişek.

Prof.Dr.Fişek, sosyalizasyonun babasıydı. Bu sistemi kurmuştu, uygulamaya koymuştu, gerilediğini görmüştü, şimdi yılların olgunluğuyla önündeki kağıda notler alıyordu.

Türkiye'nin en yaşlı hekimini "hekimbaşı" kabul etmek geleneksel bir töremizdi. Şimdi "hekimbaşı"mız Nusret Fişek miydi? Değildi. Artık "hekimbaşı"mız De Bakey'dir. Amerikalı De Bakey, Houston'da Methodist hastanesinin kalp-damar hastalıkları bölümü başkanı olarak "hekimbaşı"mızdı.

Sevimli başbakanımız böyle geleneksel ıvır zıvırları bir yana bırakmış, Peygamber efendimizin "İlim nerde olsa sizindir, gidip alınız" sözleri gereğince Amerika'ya gidip De Bakey'i bulmuştu. Hem by-pass ameliyatını olmuş hem de Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin düzelmesiyle ilgili yararlı görüşlerini almıştı.

Bu arada bir hizmet daha yapılmıştı. Artık De Bakey'in şifalı ellerinin altına yatmak için Amerika'lara gitmeye gerek kalmayacaktı, çünkü De Bakey Türkiye'de kurulan bir hastanede çalışacaktı.

Sağlığımızda uluslararası tekeller dönemi açılıyordu.

Biz Ankara'da Birliğin kongresini yaparken yeni sağlık bakanı belli değildi. Sonra açıklandı. Nihat Kitapçı, ziraat eğitimli yeni bakanımız artık sağlığımızın politikasından sorumluydu.

Birisi sormuştu: Yeni sağlık bakanının ziraatçı olması konusunda ne düşünüyordum? Düşündüğümü söyledim: Bence artık sağlık bakanının ticaret ya da işletmecilik kökenli olması daha doğruydu, şuna da dikkat edilmeliydi, artık "sağlık ticareti" geniş boyutlardaydı. Amerika'ya entegre bir sistem kuruluyordu, görev alacakların da bu kapasitede düşünebilmeleri gerekirdi.

Bundan sonra, toplumumuzda, çağ atlayan toplumumuzda -bir parçacık- sınıflı toplumumuzda "koroner damarları tıkananların" durumu şöyle olacaktır:

1. Amerika'ya Houston kentindeki Methodist hastanesine gidip De Bakey'in şifalı ellerinin altına yatanlar.

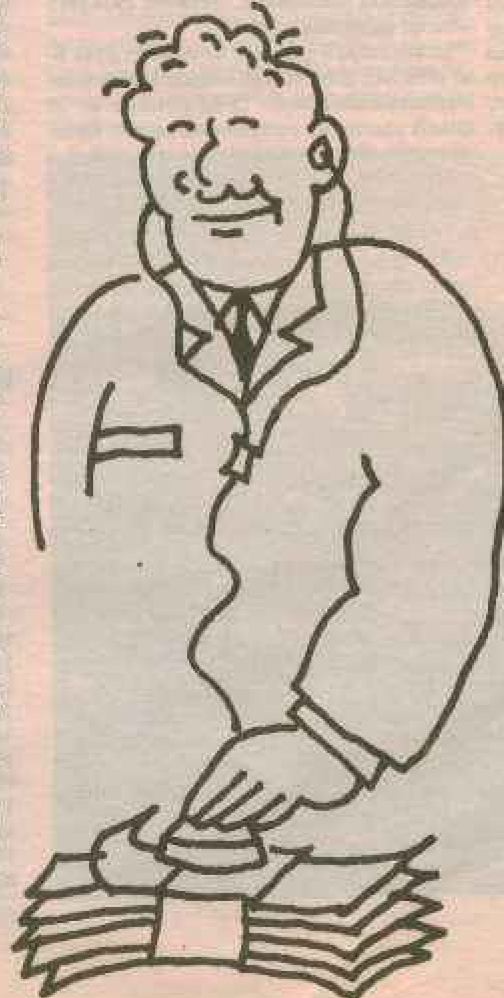
2. Türkiye'de yeni yapılan hastaneye gidip gene De Bakey'in şifalı ellerinin altına yatanlar.

3. Türkiye'de, bir hastaneye gidip bir yerli doktorun şifalı ellerinin altına yatanlar.

4. Türkiye'de hastane polikliniklerinde sıra bekleyip koroner damar açıcı ilâç yazılması için muayene olanlar.

5. Türkiye'de ara sıra göğsü ağrıyıp, 'havalardan mı acaba?' diye düşünenler.

6. Türkiye'de 'tabii ölümüyle' ölenler. ■

İMALAT SANAYİİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI

• Türkiye'de 67 il olmasına karşın, sınai yoğunlaşmanın ortalamayı aştığı illerin sayısı 11'dir. Güneydoğu Anadolu'nun hiçbir ilinde sınai yoğunlaşma ülke ortalamasının üstünde değildir.

Bu yazının amacı Türkiye'de imalat sanayiinin bölgesel dağılımını iller ve coğrafi bölgeler itibariyle incelemektir. İller düzeyinde imalat sanayii üretim değerleri, İstanbul Sanayi Odası'nın Mayıs 1988'de yayınladığı "Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının İller İtibariyle Dağılımı: 1979-1986" adlı eserden faydalanılarak elde edilmiştir. 1980 ve 1985 nüfus sayımları, DİE'nin "Genel Nüfus Sayımı: 20.10.1985" adlı yapıtından elde edilmiş, ara yılların iller düzeyinden nüfus miktarı, illerde nüfusun artış hızı hesaplanarak bulunmuştur. İnceleme, 1979-1985 yıllarını kapsamaktadır.

▼ **Yıkıcı sanayi.** *Her sınai üretimin yapıcı ve yıkıcı etkileri vardır. Türkiye'de sınai yoğunluk bakımından ilk üç sırayı alan iller deniz ve körfezlerimizi kirlettiler, yani yıkıcı oldular.*

İmalat sanayii yoğunluk derecesinin gerek iller itibariyle, gerek coğrafi bölgeler itibariyle hesaplanmasında kolayca kabul edilebilir bir istatistik yöntemden yararlanmak gerekir. Örneğin 1985 yılında toplam imalat sanayii üretim değerinin yüzde 29,1'i İstanbul'da, yüzde 13,9'u Kocaeli'nde elde edilmiştir. Bu bilgiden, imalat sanayiinin İstanbul'da Kocaeli'ne oranla yaklaşık bir misli daha yoğun olduğu sonucuna varılabilir mi? Hayır. Aynı zamanda bu illerde yaşayan nüfusu göz önüne almalıyız. 1985'te İstanbul'da yaşayan nüfus, toplam nüfusun yüzde 11,4'ünü, Kocaeli'nde yaşayan nüfus toplam nüfusun yüzde 1,5'ini oluşturmaktadır. Demek ki, bir ildeki ya da bölgedeki nisbi nüfus, gerçek sınai yoğunluğu yakalamamızı sağlayan bir ağırlık olabilir. Bir ilde ya da bölgede belli yılda elde edilen sınai üretimin toplam sınai üretim içindeki payını, bu ilde ya da bölgede yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payına bölmek suretiyle "sınai yoğunluk katsayısı"nı elde edebiliriz. Bu katsayı 1,0 ise, bu il ya da bölgede sınai yoğunlaşma Türkiye ortalamasına eşittir. Çıkan katsayı 1,0'dan ne kadar büyükse, bu il ya da bölgede sınai yoğunluk ortalamanın o kadar üstündedir. Çıkan katsayı 1,0'dan ne kadar küçükse ve sıfıra ne kadar yakınsa bu il, ya da bölgede imalat sanayii o kadar geridir. Şunu da belirtelim ki, zaman içinde il ya da bölgede imalat sanayii üretim fiyatının diğer yörelere oranla farklı değişmesinin, sınai yoğunluk katsayısını yanıltıcı olarak etkilemesini önlemek için, cari fiyatlarla sınai üretim değerinden değil, 1979 sabit üretici fiyatlarıyla üretim değerinden faydalandık. Metinde kısalık sağlamak için, zaman zaman "imalat sanayii yoğunluk derecesi" ifadesi yerine "sınai yoğunluk" ya da "imalat sanayii üretim değeri" yerine "üretim değeri" ifadeleri kullanılmıştır. Ama kastedilen hep imalat sanayiidir.

Tablo 1, 1985 yılında önem derecesine göre ilk yirmi ilin sınai yoğunluk katsayısını göstermektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir nokta, birinci sıradaki Kocaeli'nde sınai yoğunluğun, sonuncu sıradaki Hakkari'de sınai yoğunluğa oranla 1187,8 (=9,502/0,008) misli daha yüksek olmasıdır. İkinci bir gözlem şudur: Her sınai üretimin yapıcı ve yıkıcı etkileri vardır. Yapıcı etkiler, sınai malın üretiminin bitmesi ve kullanımıyla ortaya çıkar. Üretilen bir kumaşın giyilmesi, bir peynirin yenilmesi, yeni yapılan bir gemiyle mal taşınması buna örnek olarak gösterilebilir. Yıkıcı etkiler, üretim sırasında ortaya çıkar. Fabrika bacasından çıkan ve çevrede oturanların sağlığını bozan dumanlar, en yakın nehir ya da denize akıtılan zararlı sınai artıklar buna örnek olarak gösterilebilir. Bir sınai üretim sürecinde yapıcı etkilerin yıkıcı et-

TABLO 1

1985 YILINDA İLLERİN BÜYÜKLÜK SIRASINA GÖRE SINAİ YOĞUNLUK KATSAYISI

İller	Sınai Üretim İçindeki Yüzde Payı (1)	Toplam Nüfus İçindeki Yüzde Payı (2)	Sınai Yoğunluk Katsayısı (1) / (2)
1. Kocaeli	13,920	1,465	9,502
2. İstanbul	29,094	11,393	2,554
3. İzmir	10,958	4,506	2,432
4. İçel	4,459	2,038	2,188
5. Bursa	5,577	2,582	2,160
6. Tekirdağ	1,298	0,778	1,668
7. Bilecik	0,521	0,314	1,659
8. Zonguldak	2,807	2,033	1,381
9. Adana	4,079	3,417	1,194
10. Malatya	1,592	1,338	1,190
11. Eskişehir	1,285	1,161	1,107
12. Kırklareli	0,557	0,578	0,964
13. Denizli	1,032	1,310	0,788
14. Manisa	1,428	2,042	0,699
15. Kayseri	1,181	1,694	0,697
16. Ankara	4,623	6,734	0,687
17. Çanakkale	0,537	0,813	0,661
18. Balıkesir	1,077	1,770	0,608
19. Edirne	0,449	0,756	0,594
20. Rize	0,422	0,737	0,573

kileri aşması ve yıkıcı etkilerin daha etkisini göstermeden arıtılması ve zararsız hale getirilmesi gerekir. Türkiye'de sınai yoğunluk bakımından ilk üç sırayı alan il (Kocaeli, İstanbul, İzmir) sanayileşme süreci içinde sırasıyla İzmit Körfezi'ni, Haliç ve Marmara Denizi'ni, İzmir Korfezi'ni canlıların yaşayamayacağı kadar kirletmişlerdir. Bundan şu sonuca varılabilir: Türkiye'de sanayileşme, zararlı etkileri zamanında önlenmeksizin gelişmektedir. Bu zararlı etkilerin birikimi, bir süre sonra ortadan kaldırılamayacak, ya da ortadan kaldırmanın toplumsal maliyeti çok büyük olacak kadar artabilir.

Tablo 1 yardımıyla varılabilecek bir gözlem de şudur: Türkiye'de 67 il olmasına karşın, sınai yoğunlaşmanın Türkiye ortalamasını aştığı illerin sayısı sadece 11'dir. Bu 11 ilin 5'i Marmara Bölgesi'de (Bilecik, Bursa, İstanbul, Kocaeli, Tekirdağ), 2'si Akdeniz Bölgesi'nde (Adana, İçel), biri Ege Bölgesi'nde (İzmir), biri Karadeniz Bölgesi'nde (Zonguldak), biri İç Anadolu Bölgesi'nde (Eskişehir), biri Doğu Anadolu Bölgesi'nde (Malatya) bulunmaktadır. Hiçbir ili Türkiye ortalamasının üstüne çıkamayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Türkiye ortalamasının üstünde yer alması da beklenemez.

Yine şunu belirtelim ki, bu incelemede belli sürede (1 yıl) belli coğrafi bölge sınırları içinde yaratılan sınai katma değer göz önüne alınmış, yaratılan bu katma değerin ne kadarının söz konusu yılda bu coğrafi sınırlar içinde harcandığı araştırılmamıştır. Örneğin Kocaeli'nde yaratılan sınai katma değerin Kocaeli sınırları içinde harcanan kısmı hayli küçük olabilir. Ücret gelirleri, kuşku yok ki bu coğrafi sınırlar içinde harcanmaktadır. Fakat kâr, faiz ve rantın büyük kısmı İstanbul, Ankara gibi finansman ve yönetim merkezlerine akmaktadır.

Tablo 2, sınai yoğunluğu coğrafi bölgeler itibariyle incelemektedir. Coğrafi bölgeler aşağıda belirtilen illeri kapsamaktadır. **Marmara Bölgesi:** Balıkesir, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli, Sakarya, Tekirdağ. **Ege Bölgesi:** Afyonkarahisar, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak. **Akdeniz Bölgesi:** Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, İçel, Kahramanmaraş. **Karadeniz Bölgesi:** Amasya, Artvin, Bolu, Çorum, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak. **İç Anadolu Bölgesi:** Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kayseri, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat. **Doğu Anadolu Bölgesi:** Ağrı, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van. **Güneydoğu Anadolu Bölgesi:** Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Urfa.

Tablo 2'den görülebileceği gibi, sadece Marmara Bölgesi Türkiye'nin toplam imalat sanayii üretim değerinin yüzde 53,6'sını üretmektedir. Bu bölgenin sınai yoğunluk katsayısı Doğu Anadolu'nun 10,6 (=2,473/0,234), Güneydoğu Anadolu'nun 11,5 (=2,473/0,215) mislidir. Yine, 7 coğrafi bölgeden yalnız ikisi (Marmara ve Ege Bölgeleri) Türkiye ortalaması üstünde bir sınai yoğunluğa sahiptir.

Tablo 3, 1979-1985 yılları arasında 7 bölgenin sınai yoğunluk katsayısını vermektedir. Bu tablo yardımıyla, bölgelerin zaman içinde sınai yoğunluk bakımından nasıl bir seyir izlediğini görebiliriz. 7 bölge içinde ikisi kesin bir trend göstermektedir: Doğu Anadolu Bölgesi, sınai yoğunluk katsayısı Türkiye ortalamasının hayli altında olmasına karşın, sürekli denebilecek bir iyileşme göstermektedir. Buna karşılık, Karadeniz Bölgesi imalat sanayii bakımından sürekli bir gerileme göstermektedir. Nitekim, bu bölgede yaratılan 1979 fiyatlarıyla imalat sanayii üretim değeri 1979'da 50.144,2 milyon TL iken, bu değer 1985'te 43.744,9 milyon TL'sına gerilemiştir. Bu gerileme, bu bölgenin Türkiye ortalamasını aşan tek ili olan Zonguldak için de geçerlidir. Bu ilde yaratılan 1979 fiyatlarıyla imalat sanayii üretim değeri 1979'da 24.547,9 milyon TL olduğu halde, bu değer 1985'te 18.333,0 milyon TL'na gerilemiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi de, yavaş ve istikrarsız da olsa, iyileşme gösteren bir bölgedir. Bir tespit yapılabilecek 6 yıldan 4'ünde iyileşme göstermiştir ve 1985 sınai yoğunlaşma katsayısı 1979'unkinin yüzde 30 kadar üstündedir. Marmara Bölgesi ve Ege Bölgesi zaman içinde istikrarlı olmayan, sınırlı bir iyileşme göstermiştir. Akdeniz Bölgesi 1979-1981 arasında iyileşme göstermiş, 1981'den sonra gerilemiştir. Bu bölgenin sınai yoğunluk katsayısı 1985'te, 1979'a oranla daha küçüktür. İç Anadolu Bölgesi ise 1979 - 1981 arasında gerilemiş, 1981'den sonra nisbi bir iyileşme dönemine girmiştir. Ne var ki, bu bölgenin sınai yoğunluk katsayısı, 1985'te 1979'a oranla daha düşüktür.

Bölgelerin sınai yoğunluk katsayısının zaman içindeki seyrini daha iyi çözümlemek için sınai yoğunluk katsayısını etkileyen iki ögeyi göz önüne almak gerekir: (1) imalat sanayii üretim değerinin zaman içindeki artış hızı, (2) nüfusun artış hızı. Bir bölgede sınai üretim değeri zaman içinde Türkiye ortalamasının ne kadar üstünde seyrediyorsa ve bu bölgede nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının ne kadar altındaysa sınai yoğunluk katsayısı o kadar hızlı yükselecektir. Tablo 4, Türkiye'de farklı coğrafi bölgelerde 1979-1985 yılları arasında yüzde olarak sınai üretim artışı ile nüfus artışını vermektedir. Bu tabloda yer alan rakamlar yıllık yüzde artışı değil, bir dönem (1979-1985) için yüzde artışı göstermektedir. Bu tablo yardımıyla, Karadeniz Bölgesi'nde sınai üretim değişikliğinin yüzde -12,8 olduğunu, fakat nüfus artış hızı (yüzde 9,5) Türkiye ortalamasının hayli altında kaldığı için bu bölgenin sınai yoğunluk katsayısının zaman içinde nispeten yavaş bir düşüş gösterdiğini söyleyebiliyoruz. Doğal olarak, nüfus artış hızına bağımsız bir değişken olarak bakmamak gerekir. Bu bölgede nüfus artış hızının düşük olmasında sınai gerileme rol oynamış olabilir. Bu bölgenin tam tersine, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde aynı dönemde imalat sanayii üretim değeri çok hızlı bir artış gösterdiği halde (yüzde 100,5), bu bölgede nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının hayli üstünde olması, sınai yoğunluk katsayısının nispeten yavaş artmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Her ülkede sınai yoğunluk bakımından bölgeler arasında farklar vardır, fakat bu farkların çok büyük olması sakıncalar yaratır. Türkiye'de, zaman içinde bir gelişme göstermesine karşın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sınai yoğunluk çok düşüktür ve Karadeniz Bölgesi'nde sınai yoğunluk gerilemektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sınai gelişmenin desteklenmesi, Karadeniz Bölgesi'nde sınai gerilemenin önlenmesi gerekir. ■

TABLO 2

1985 YILINDA COĞRAFİ BÖLGELERİN SINAİ YOĞUNLUK KATSAYISI

Bölgeler	Sınai Üretim İçindeki Yüzde Payı (1)	Toplam Nüfus İçindeki Yüzde Payı (2)	Sınai Yoğunluk Katsayısı (1) / (2)
Marmara Böl.	53,598	21,677	2,473
Ege Böl.	15,662	13,176	1,189
Akdeniz Böl.	10,528	12,113	0,869
Karadeniz Böl.	6,697	15,707	0,426
İç Anadolu Böl.	9,223	18,322	0,503
Doğu Anadolu Böl.	2,428	10,360	0,234
Güneydoğu A.Böl.	1,860	8,646	0,215

TABLO 3

TÜRKİYE'DE 1979-1985 YILLARI ARASINDA COĞRAFİ BÖLGELERİN SINAİ YOĞUNLUK KATSAYISI

Bölgeler	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Marmara Böl.	2,436	2,274	2,361	2,393	2,506	2,470	2,473
Ege Böl.	1,063	1,249	1,120	1,242	1,162	1,180	1,189
Akdeniz Böl.	0,931	1,122	1,173	1,147	1,011	0,937	0,869
Karadeniz Böl.	0,629	0,558	0,523	0,454	0,431	0,484	0,426
İç Anadolu Böl.	0,576	0,514	0,451	0,469	0,462	0,478	0,503
Doğu Anadolu Böl.	0,117	0,183	0,177	0,141	0,177	0,198	0,234
Güneydoğu A.Böl.	0,164	0,180	0,287	0,159	0,177	0,159	0,215

TABLO 4

1979-1985 YILLARI ARASINDA COĞRAFİ BÖLGELERDE SABİT FİYATLARLA SINAİ ÜRETİM VE NÜFUS ARTIŞ ORANI

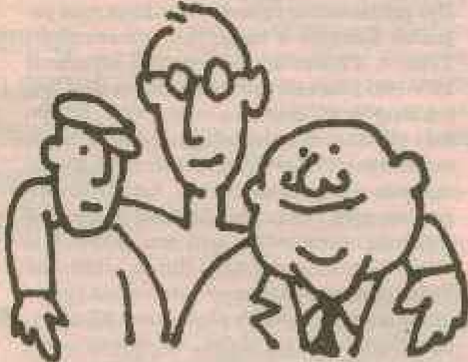
Bölgeler	Sınai Üretim Artışı (%)	Nüfus Artışı (%)
Marmara Böl.	45,6	22,1
Ege Böl.	53,5	16,8
Akdeniz Böl.	34,4	22,5
Karadeniz Böl.	-12,8	9,5
İç Anadolu Böl.	20,2	17,0
Doğu Anadolu Böl.	169,1	14,1
Güneydoğu A.Böl.	100,5	30,1
Türkiye Ortalaması	38,8	18,1

AREN'İN GÖRÜŞÜ

Uyum ile çelişki

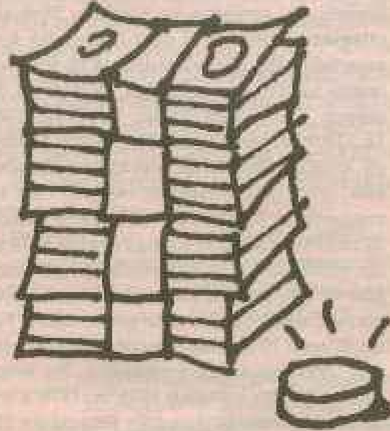
Geçen sayıdaki yazınızda kapitalistlerle işçilerin çıkarları arasında, gittikçe zayıflamakta olduğunu belirtmekle beraber, bir uyum (ahenk) bulunduğundan söz etmiştiniz. Oysa biliyoruz ki, Bilimsel Sosyalizm bu iki sınıfın çıkarları arasında uyum değil çelişki olduğunu vurgular. Bilimsel sosyalizm, esas olarak, bu çelişki üzerine kurulmuştur. Eğer böyle bir çelişki olmasaydı o zaman ortada ne bilimsel sosyalizm diye bir düşünce akımı ne de zaten sosyalist bir toplum kurulmasına gerek kalırdı. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

I. Bu soruyu yanıtlayabilmek için toplumsal olaylarda uyum ile çelişkinin çok defa birarada bulunduğunu anımsamak ve daima hatırda tutmak gerekir. İşçi sınıfı ile işveren kapitalist sınıfın çıkarları arasında hem uyum (ahenk) hem de çelişki (karşıtlık) birarada vardır. Bunlardan hangisi üzerinde duracağımız maksadımıza, yani neyi anlatmak ve vurgulamak istediğimize bağlıdır. Geçen ayki yazımda sosyal demokrasi ile düpedüz sağcılık arasındaki temel farkın ne olduğunu vurgulamak, ve bu farka bağlı olarak, ülke yönetiminde rehber olarak sosyal demokratların emeğin çıkarlarını, sağcıların da sermayenin çıkarlarını esas almaları gerektiğini göstermek istediğim için, çıkarlar arasındaki uyum üzerinde durmuştum. Açıktır ki, böyle bir uyum olmasaydı kapitalist toplumların yönetilmeleri, hele demokratik yöntemlerle yönetilmeleri olanaksız olurdu.

II. Demek oluyor ki, kapitalizmin çerçevesi içinde kalındığı takdirde, emek ile sermaye arasındaki çelişkinin değil uyumun üzerinde durmak gerekir. Çünkü emek ile sermaye arasındaki çelişki bize kapitalist bir toplumun yönetilmesi konusunda herhangi bir ipucu vermez, herhangi bir rehberlik yapmaz. Bu çelişkinin kapitalizm içinde çözümü de yoktur. Çözüm kapitalizmden sosyalizme geçilerek gerçekleşir. Bu nedenle, ayni zamanda kapitalizmi aşıp sosyalist bir toplum kurmaya yönelmedikçe, emekçilerle sermayedarlar arasındaki çıkar çelişkisi üzerinde durmanın hiçbir anlamı yoktur. Zaten sosyal demokrasi ile sosyalizm arasındaki bütün fark da buradadır. Her ikisi de emeğin çıkarlarını esas almakla beraber, sosyal demokratlar kendilerini kapitalizmle sınırlarlar, sosyalistler ise bu sınırı aşıp sosyalizmi (sermayeder bir sınıfın bulunmadığı bir toplumu) kurmayı amaçlarlar.

Çıkar uyumunun başlıca örnekleri şunlardır: Kapitalistler olabildiğince çok işçi çalıştırmak isterler; çünkü ne kadar çok işçi çalıştırırlarsa kârları (el koyacakları artı-değer) o kadar çok olur. Kapitalistler üretimlerini arttırdıkça işçi ücretlerini de artırırlar; çünkü ürettiklerini satabilmeleri için bu gereklidir. Kapitalistler çok ve verimli çalışan işçilere daha yüksek ücret verirler; çünkü bu onların da yararınadır. Kapitalistler işçilerin sağlıklı ve eğitimli olmalarını isterler; çünkü işçiler böyle olurlarsa daha iyi çalışırlar ve patronlarına daha çok kâr sağlarlar. Örnekleri artırabiliriz.

III. Çıkar çelişkisine gelince: Bu çelişki, işçi tarafından yaratılan gelirin paylaşımında karşımıza çıkar. Paylaşımın tarafları işçiler ve kapitalistlerdir. İşçilerin aldığına ücret, kapitalistlerin aldığına da kâr (geniş anlamda kâr yani artı-değer) diyoruz. Her paylaşımda olduğu gibi burada da taraflardan biri çok alırsa diğeri de az alır. Yani ücret çok olursa kâr az, kâr çok olursa ücret az olur. Bu çelişki genel niteliktedir. Bu nedenle örneğin, kapitalistlerin kendi çıkarları bakımından ücretleri artırmak istemelerini kendi içinde barındırabilir. Nedeni ve gerekçesi ne olursa olsun, ücretlerdeki her artış kârlarda ayni miktarda bir azalma olması sonucunu verir. Çelişki bu anlamdadır.

Sendikal mücadele ile ücretleri bir miktar artırmak olanaklıdır. Ama bu artış hiçbir zaman, kârları bizzat kapitalistlerin belirleyecekleri belli bir miktarın altına düşürecek kadar yüksek olamaz. Çünkü kapitalistler ekonomiyi işletmek ve yönetmek görevlerini belli bir fiyat (bedel) karşılığı yerine getirirler. Bu karşılığı alamayacaklarını görürlerse tek bir işyeri bile açmazlar. Demek oluyor ki, kapitalizme sadık kalındığı sürece ücretleri artırıp kârları azaltmanın belli bir sınırı vardır. Bu sınır ancak kapitalizmden sosyalizme geçmek öngörülüyorsa aşılabilir, aşılmasının bir anlamı olur. Hiçbir kurum ya da düzenlemenin, yerine getirdiği toplumsal işlevi üstlenecek yeni bir kurum ya da düzenleme oluşturulmadan, ortadan kalkmayacağını ya da kaldırılamayacağını daima gözönünde tutmalıyız.

IV. Yeri gelmişken uyum ile çelişkinin birarada bulunduğu çağımızın diğer önemli bir olgusuna, emperyalizme de kısaca değinmek istiyorum. Bilindiği gibi, uzun yıllar hatta yüzyıllar süren ekonomik, kültürel ve siyasal ilişkiler sonucu kapitalist dünyanın üye ülkeleri arasında bir ilişkiler ağı oluşmuştur. Bugün bu ilişkiler ağı, azgelişmiş ülkelerin çok gelişmiş ülkelere bağımlılığı biçimini almış bulunmaktadır. Ancak ne var ki, bu bağımlılık azgelişmiş ülkelerin hem yararınadır -çünkü bugünkü yaşam düzeylerini bu sayede sürdürebilmektedirler- hem de zararınadır -çünkü gerçek bir kalkınma sağlamalarının önündeki en büyük engel budur. Örneğin Türkiye için durum böyledir. IMF, Dünya Bankası, uluslararası diğer mali kuruluşlar ve çok uluslu şirketler ve bazı Batılı gelişmiş devletlerden almakta olduğumuz mali ve teknolojik destek ve yardımlar kesilecek olduğu takdirde bugünkü üretim düzeyimizi ve yaşam biçimimizi sürdürmemiz olanaksızdır. Bu ilişkilerden hiç kuşkusuz emperyalizm de çeşitli yararlar sağlamaktadır. Yani burada karşılıklı bir çıkar birliği vardır. Ama diğer taraftan gene biliyoruz ki, ülkemizin kalkınıp azgelişmişlik çemberini kırabilmesinin önündeki en büyük engel gene bu ayni (bağımlılık) ilişkileridir. Gerçekten, ülkemizin bu emperyalist ilişkilerden kurtulmadıkça hızlı ve gerçek (kendi kendini besleyebilen) bir kalkınma yoluna giremeyeceği, yalnız kuramsal olarak değil fakat tarihsel örneklerle pratik olarak da kanıtlanmıştır.

V. Ancak ne var ki, önce kapitalizmden kurtulmadan emperyalizmden kurtulmak olanaksızdır. Çünkü emperyalizm artık salt birkaç çokgelişmiş kapitalist ülkede odaklaşmış bir dış olgu değil, fakat bütün kapitalist ülkeleri kapsayan (her ülkede kökleri bulunan) bir iç olgu, sermayenin uluslararasılaşması olgusudur. Buna göre emperyalizm denilince aklımıza artık, emperyalist devletlerden çok ya da onlarla birlikte uluslararası şirketlerin gelmesi daha doğrudur. Diğer bir deyişle, emperyalizm artık kapitalizmin uluslararasılaşmış biçimi olmuştur. Böyle olunca, emperyalizmin zorba işgali altında bulunmayan bizim gibi ülkeler için kapitalizm ve emperyalizme karşı ayrı ayrı değil, fakat ikisine karşı tek bir (anti-kapitalist) mücadele verileceği açıktır. Bu çözümleme bizi aynı zamanda kendiliğinden sosyal demokrasinin anti-emperyalist olamayacağı sonucuna da götürür.

Bu konuda sosyal demokrasinin sağcılıktan [SHP'nin ANAP ve DYP'den] farkı, emperyalizmle pazarlık edebilmesidir. ■

Türkiye'de "istikrar" önlemleri

EKONOMİ AFFETMEZ

Kaldırım taşı ekonomisi sonucunda ortaya çıkan dış borç ve kısa dönem zenginleri ekonomide söz sahibi oldular.

Ülkemizde son on iki yıldır yaşanan enflasyonu durdurabilmek için iki defa seri önlemler paketi uygulamaya konuldu. Bunlardan ilki 24 Ocak kararlarıdır. İkinci önlem paketi birincisi kadar geniş çaplı olmasa bile yürürlüğe konuş amacı daha çok enflasyon oranını aşağıya çekmek içindir. 4 Şubat kararlarının alınışındaki temel neden 1988 yılı başından itibaren enflasyon oranının, geçmiş yıllara göre daha fazla artış hızı gösterme ihtimalidir.

"İstikrar tedbiri" olarak tanıtılıp, uygulamaya konulan bu önlemler başlangıçta enflasyon tehlikesini bertaraf edebilmek için zorunlu olarak yapılması gereken işlermiş gibi halka takdim edildi. Ancak bu önlemler alındıktan sonra ortaya çıkan gelişmeler enflasyonun önlenemediğini, şiddetini daha da artırdığını gösterdi.

İstikrar tedbirlerini başlangıçta olumlu olarak karşılayan iktisatçılar zaman içersinde sustular. Çünkü istikrar tedbirlerinin tanıtımı ile verdiği sonuçlar arasındaki farklar, bilinçsizce verilen kararları ve görüşleri adeta tekzip etti.

İstikrar tedbirleri belli sonuçları halkın gözünden kaçırabilmek için alındı. 24 Ocak kararlarından sonra ortaya çıkan çöküş ve kaçışlar bugün unutulmuş ve hatta o günün isimleri bugün ekonomik yaşamda kahraman olmuşlardır.

4 Şubat kararlarından sonra alınan önlemler neyi değiştirdi? Günümüzde yerel yönetimlerin harcamış bulunduğu paralarla milyarlara sahip olanların sayısı giderek arttı. Kaldırım taşı ekonomisi sonucunda ortaya çıkan dış borç ve kısa dönem zenginleri ekonomide söz sahibi oldular. İş işten geçtikten sonra alınan birkaç parasal önlemle enflasyona çare aranıyormuş izlenimini verebilmek için 4 Şubat kararlarına baş vuruldu.

İstikrar önlemleri alındıktan sonra ilk bir aylık fiyat artışları enflasyon oranı hesaplamalarına esas alındı. Bu hesaplamalar yanıltıcı. Çünkü enflasyon oranı hesaplamaları belli bir periyodik dönemi kapsayacak şekilde yapılmalı. Bu dönem altı aylık dönemler halinde olabilir. Aylık enflasyon oranı hesaplaması ile fiyat artışlarının yıllık gelişimi ancak yaklaşık olarak yapılabilir. Bu yaklaşımla son sekiz yıldır hiç doğru tahmin yapılamadı.

İstikrar önlemlerinin temel amacı ortaya çıkması muhtemel ekonomik skandalları kamuoyunun gözünde farklı gösterebilme gayretidir. Gerçekte skandalın yaratıcıları kararları alanlardır. Bankerlik faciası olarak bilinen olaylar gerçekte ülkemizde ilk faiz yarışının başlangıcı, rantiye yaşamanın başlardaki "sevimli" görüntüsünün kaçınılmaz sonudur.

1988 yılı başında uygulamaya konulan 4 Şubat kararları para politikası aracılığı ile ekonomiye yön vermeyi, enflasyon oranını düşürmeyi amaçlıyordu. Kararların uygulamaya konulduğu ay ortaya çıkan duraksama nedeniyle fiyat artışlarında bir yavaşlama gözlendi. Ancak bunu izleyen özellikle Mayıs, Haziran aylarında fiyat artışları tüm çabalara rağmen tekrar hızlandı.

Alınan önlemlerin bir bölümü bankaları ve kredi piyasasını ilgilendirmesine rağmen, önlemlere uymayan bankalara hiçbir işlem yapılmadı. Özellikle kamu bankalarının aşırı denecek ölçüdeki kredi dağıtımı bir türlü denetime alınamadı. Çünkü kamu bankalarının kredileri daha çok büyük yerel yönetimlerin harcamalarını karşılıyordu.

4 Şubat kararları dış borçların denetimini de hedefledi. Türkiye'nin dış borç yaratan harcamaları bellidir. Lüks tüketime yönelik borçlanma satın alma gücünün belli ellerde toplanması nedeniyle durmuş gibidir.

Dış borçlanmanın temel kaynaklarından biri, 4 Şubat kararlarında gözardı edildi. Bu, yurt dışına yapılan yabancı para transferidir. Türkiye'de yaşamayı tatminkâr bulmayan bir kesim artık yurt dışında yaşamaya karar verdi ve bunun için yurt dışına para çıkarma işlemleri hızlandı.

Türkiye'nin ödemeler dengesi devamlı açık veriyor. Yurt dışında bir ailenin yaşayabilmesi için transfer edilmesi gereken her yabancı para biriminin bir kaynağı olması gerekli. Ülke dışına transfer edilen yabancı paranın bir bölümü de borçlanma suretiyle sağlanmak zorunda. Oysa bazı kesimlerde yurt dışında günde bin dolar harcama miktarına "öğrenci harçlığı" deniliyor.

Ayrıca yerel yönetimlerin yapmakta oldukları harcamaları ve yarattıkları dış borçları tam olarak kavrayabilme ve rakamlandırabilme olanağı yok. Yapılan hesaplamalar hep yaklaşık.

Alınan istikrar önlemleri sonucunda bazı firmaların "çöküşü" gündeme geliyor. Ancak burada gözden uzak tutulan bir olgu vardır. Bu olgu da çöküşlere ismi karışanların bir süre sonra ekonomik hayata güçlü olarak yeniden katılabilmeleridir.

Türkiye'de ekonomik önlemler anlık kararlarla, belli düşüncelere göre alınıyor. Ekonominin yapısı, gelişmede rol alan faktörler ve olumsuzluğu yaratan nedenler belirlenmeden alınan önlemler doğal olarak beklenen sonucu veremiyor. Alınan kararların sonucunda, daha önce önleneceği söylenen enflasyon oranı hızını daha da artırıyor.

Ekonomi bilimi bazı davranışları affetmeyecek derecede katıdır. Göz ardı edilen olgular ileride önlenmesi imkansız olaylara neden olabilir.

Enflasyon ve dış borçlanmadan bir kesim sıkıntı duyarken bir kesim de yarar sağlıyor. Enflasyon ve dış borçlanmadan yarar sağlayanlar, sosyal dengelerin bozulma eğilimi gösterdiği dönemlerde kendilerini koruyabilmek için başka ülkelere yerleşme eğiliminde oluyorlar.

Ülke içerisinde giderek artan sosyal dengesizliğin yaratacağı sıkıntıların giderilmesi pek kolay bir olgu olmayacak. Bunun için önlemlerin akılcı bir şekilde alınması gerekir.

Gelir bölüşümünün giderek bozulması, para aldatmacısı ile geçici olarak düşük gelir gruplarındakilerin avutulmaya çalışılması hiçbir vakit gerçekleri gizleyemeyecek.

Ülkemizde bugüne kadar alınmış bulunan istikrar önlemi kararları sosyal denge kavramına yer vermedi. Bunun sonucunda gelir bölüşümü bozuldu, alınan kararlar dış borçlanmayı daha da artırdı.

Türk lirasının değeri dış piyasalarda her gün düşüyor. Türk lirasının değer kaybı ülke kaynaklarının dış ülkelere daha ucuza aktarılması anlamındadır. Türkiye'nin elinde bulunan kaynaklar böylece her geçen gün daha ucuza başka ekonomilere aktarılırken, borçları Türk Lirası cinsinden daha da artıyor.

Yukarıda belirttiğimiz gibi alınan istikrar önlemleri gerçekte ülke ekonomisindeki dengeleri daha da bozan ve ekonomik istikrarsızlığın artmasına neden olan işlemler dizisi haline dönüştü. Bunun tek nedeni ekonomiyi ekonomi bilmeyenlerin yönlendirmeye çalışmasıdır. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

YARGI BAĞIMSIZLIĞI ANAYASA, YASALAR...

ANAP iktidarı, Türkiye'de demokrasinin yerleştiğini iddia ediyorsa, yargı bağımsızlığı ve yargıç teminatı konusundaki düzenlemeleri en kısa sürede yapmalıdır.

Yürürlükteki anayasanın düzeltilmesi olanaksız aksaklıklarla dolu olduğu biliniyor. Bir yanını düzeltmeye kalksanız öbür yanı daha da bozulacak. Bu yüzden, yeni bir anayasa yapılması zorunluluğu ortaya çıkıyor. Bu konu oldukça yazıldı, çizildi.

Ancak, 1982 Anayasası yürürlükte. Onun yanında, bu anayasaya bile aykırı olduğu bilinen 12 Eylül dönemi yasaları da halen yürürlükte. Üstelik bunların Anayasa Mahkemesi'nde dava konusu edilmeleri de mümkün değil. ANAP iktidarı, bu yasaları 1982 Anayasası'na bile uygun hale getirmeye yanaşmıyor.

Yargı alanında da durum böyle, 1982 Anayasası ile 1961 Anayasası'nın gerçekleştirdiği yargı bağımsızlığı ve yargıç teminatından geriye gidildi. Yeni anayasanın (öbür hükümleri gibi) yargıya ilişkin hükümlerinin yeniden düzenlenmesi gerekiyor. 800 yargıç ve savcının görev yerlerinin değiştirilmesinin söz konusu olduğu şu günlerde konu basının yeniden gündemine girdi. Özellikle de söz konusu olan, yargıç ve savcıların özlük işlerini yürütmekle görevli Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun durumu. HSYK'nun oluşumunun, kurulda adalet bakanı ile müsteşarının yer almasının, kurul üyelerinin cumhurbaşkanınca seçilmesinin, yargının bağımsızlığı ve yargıç teminatı ilkeleriyle bağdaşmadığı belirtiliyor. Bütün bunlar doğru. Ama anayasa yürürlükte ve ufukta olumlu değişiklik belirtileri de yok.

▼Bir yargıç. Kararlarını yönetimin baskısını duymadan, özgürce verebileceği ortam ne zaman yaratılacak?

Üstelik, HSYK'ya ilişkin yasa ve bu kurulun iç çalışmasını düzenleyen yönetmelik yargı bağımsızlığını ve yargıç teminatını tümden ortadan kaldıran ve 1982 Anayasası'na bile aykırı olan hükümler taşıyor. Anayasa tartışılırken, anayasada yer alan soyut ilkeleri somutlaştıran yasa ve yönetmelik hükümleri ihmal ediliyor. Böyle yapılınca da ANAP iktidarının, Türkiye'de demokrasinin tüm kurumlarıyla işlemesi, hukuk devleti anlayışının uygulanması konusunda engel oluşturduğu olgusu gözden kaçabiliyor.

1982 Anayasası aksıyor ama yine de "Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar" diyor. Anayasaya göre kurul 7 üyeden oluşuyor. Adalet bakanı, onun müsteşarı ve beş yüksek yargıçtan. Bu beş yüksek yargıç cumhurbaşkanınca da atansa sonuçta Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından seçilen beş yüksek yargıç. Bu üyeler Yargıtay ve Danıştay'ın seçtiği adaylar arasından belirleniyor. Üstelik, cumhurbaşkanı seçimini yaptıktan sonra bu üyeleri görevden alma yetkisine sahip değil. Sonuç olarak, bu beş üyenin cumhurbaşkanınca seçilmesi, Yargıtay ve Danıştay'ca yapılacak bir seçimden çok da farklı sonuç doğurmayabilir. Ve bu yargıçlar kurulda çoğunlukta.

Kurulun başkanının anayasaya göre adalet bakanı olması kurul çalışmalarının yönlendirilmesinde kuşkusuz belirleyici olabilir. Ancak, yasada ve yönetmelikte yer alan bazı hükümler, yargının yürütme'nin denetimi altına girmesi bakımından anayasa hükümlerinden çok daha belirleyici.

Kurul'un çalışmalarının adalet bakanlığı binasında yapılacağı, kurulun yargıç üyelerinin asıl görevlerini sürdüreceği, haftada yalnız iki günlerini kurul çalışmalarına ayıracakları, kurulun sekretaryasını adalet bakanlığının yapacağı, kurulun alacağı kararların ön hazırlıklarının adalet bakanlığı personel genel müdürlüğünce yapılacağı, sonuç olarak kurulun adalet bakanı ve adalet bakanlığının hazırladığı karar taslaklarını onaylama mekanizması olmaktan öteye gitmeyeceği anayasada yazılı değil. Bunlar 12 Eylül döneminin yasalarında, bu dönemin devamının yönetmeliklerinde yazılı. Ve bütün bunlar anayasanın yukarıda belirttiğim hükmüne açıkça aykırı.

Öyle görünüyor ki, anayasa hükümlerinde değişiklik yapılmasa bile yasa ve yönetmeliklerde yapılacak değişikliklerle Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun, 1961 Anayasası'nın kurduğu Yüksek Hakimler Kurulu'nun işlevine yakın bir işleve kavuşturulması hiç de zor değil.

HSYK ayrı bir çalışma binasına kavuşturulmalıdır. Yargıç üyeler çalışmalarının tamamını kurula ayırmalıdır. Kurulun ayrı bir sekretaryası oluşturulmalıdır. Yargıç üyeler, kurulun görev alanına giren konularda tüm hazırlık çalışmalarının yürütülmesinin sorumluluğunu üstlenmelidir. Karar taslakları, yargıç üyelerin sorumluluğundan kurulun kendi sekretaryasınca hazırlanmalı ve kurulda görüşülüp karara bağlanmalıdır.

Bu ve benzeri düzeltmelerin yapılması, yasanın anayasaya uygun hale getirilmesinin koşuludur. Bu yapıldığında, yargıçların huzur içinde çalışacakları, yürütmenin baskısından kurtulacakları ve kararlarını vicdanlarıyla başbaşa kalarak verecekleri bir ortam tam olmasa da önemli ölçüde yaratılmış olacaktır. Kurul kararları aleyhine yargı organlarına başvurulamaması, kurulun yeniden düzenlenmesi gerekliliği ivedilik kazanıyor.

Bir anayasadan, kurulun çalışma usulünün ayrıntılarını düzenlemesi beklenemez. Anayasa ilkeyi koyar. 1982 Anayasası HSYK ile ilgili olarak temel ilkeyi koymuştur. Yasa ve yönetmeliklerin bu temel ilkeye uygun olması gerektiği bıkmaksızın vurgulanmalıdır.

Bu alanda gereken düzenlemeleri yapmak şu anda ANAP iktidarına düşmektedir. ANAP iktidarı, Türkiye'de demokrasinin yerleştiğini iddia ediyorsa, söz konusu düzenlemeleri en kısa sürede yapmalıdır.

ANAP'tan böylesi bir yasama faaliyetini beklemek boş olabilir. Peki, iktidara çok yakın ve en ciddi aday olduğunu belirten sosyal demokrat muhalefetin Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Yasa Tasarısı'nı görmeyi istemek de boş bir beklenti midir? ■

Mete Tunçay

Bir belge:

"Mustafa Suphi gibi serseriler..."

Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925 adlı kitabımın 172-74'üncü sayfalarında, çerçeve içinde metni verilen "Resmî TKF'ndan Cemal Paşa'ya Bir Mektup" vardır. 8 Kasım 1920'de Eyüp Sabri ve Hakkı Behiç beyler tarafından yazılıp Afganistan'daki Cemal Paşa'ya gönderilen bu belgede, "Enver Paşa'ya ve Azmi Bey'e hitaben de birer mektup takdim ettik" denilmektedir. Enver Paşa'nın, kendisine yollanan mektuba 4 Şubat 1921'de Moskova'dan verdiği cevabı biliyorduk (Tam metni için bknz. Kâzım Karabekir, ***İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı;*** *İstanbul: Mentuş K., 1967, s. 127-28); fakat TKF adına ona neler yazıldığı şimdiye değin karanlıktaydı. Aşağıda orijinalini ve çevrimyazısını sunduğumuz belge, resmî partinin İttihatçılıkla yakınlığını ortaya koymakta ve kapatılmasının bu nedenden (de) ileri gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.*

Yazıda, birkaç ay sonra öldürülecek Mustafa Suphi için kullanılan "serseri" sıfatının, "İttihatçı-aleyhtarı"ndan başka bir anlama gelmediği açıktır. İttihatçılar, birbirlerine hep, Mustafa Suphi'nin kendileri tarafından ekonomi bakanı yapılmadığı için onlara muğber olduğunu yazarlar. "Serserilik" Ruslarla işbirliği yapmak olsa, gerek bu mektubu yazanlar, gerekse mektubun yazıldığı kişi aynı konumda bulundukları için, onlar da öyle sayılmak gerekirdi. Ama elbette, İttihatçı yandaşları, bunların Rusları kandırmak, onlardan yararlanmak için bu tür bir işbirliğine girdiklerini, Mustafa Suphi'ninse kayıtsız şartsız bağlandığını ileri süreceklerdir. Oysa, böyle bir savın her iki öğesi de kuşkuludur.

Muhterem Paşamız,

Evvelâ hayatınızı vakfettiğiniz büyük gaye-i vahdetin temin ve istihsâli için bütün âlem-i İslâmı minnettar eden mücahedatınızı tebcil ederiz. İnkılâbcı bir cihangirin Asya'ya ve Afrika'ya elbet kuvvetli bir şûle-i selâmet ve saadet vereceğinden eminiz. Umum Müslümanlık âlemi ile tevhid-i mesâi edebilmek Avrupa siyasiyatına müebbeden kapılarımızı kapayarak, Şarka tevcih-i amâl eylemek her fırsattan ve her imkândan bilistifade Avrupa'yı bir inhizam-ı kat'iye düçar edecek muazzam bir Asya federasyonuna doğru yürümek, her şeyin, her fikrin ve her kuvvetin fevkinde bizi teshir eden gayelerdir. Bu gayelerimizde sizi de alemdar tanımakla müşerref ve müftehiriz. Ve bu gayelerin istilzâm ettiği hiçbir fedakârlıktan çekinmemek azmindeyiz. Bu azmin sevkiyledir ki, şarkta Rus siyasetiyle ve Rusların inkılâb umdeleriyle beraber yürüyebilmek için burada bir Komünist Fırkası teşkil ettik. Bu suretle bir taraftan Rusya'dan ve Mustafa Suphi gibi serserilerden gelecek ve gayelerimize tevafuk edemeyecek inkılâp cereyanlarını durdurabilmek, yani memleketimizdeki hareket-i inkılâbiyenin istinad noktalarını daima elimizde tutabilmek diğer taraftan Rus inkılâbının açacağı kanallardan istifade ederek âlem-i İslâm ile samimi münasebata girişebilmek maksatlarını istihdaf ettik.

Bu maksatlarımız ve gayelerimiz sizce de makul ise, bize büyük muavenet etmenizi bilhassa rica ederiz. İslâm âleminin komünizm cereyanlarını Türkiye'de ve bizim idaremizde toplamağa, biz burada pek ziyade ehemmiyet veriyoruz. Oralarda husule getirilecek teşkilât merkez-i umumimize rapdetmek ve icabında Rusya'ya karşı da bu teşkilâta istinad etmek her zaman mucib- i faide olacaktır. İslâmiyet esaslarıyla komünizm esaslarının telifi suretiyle inkılâbın bizim tarafımızdan teshil edilmiş olması Rusya için de menfaattir. Bu nokta-i nazarlarımız muvafıksa, Rusya'da ve bütün âlem-i İslâm üzerinde merkezimizin irtibat ve münasebatını istediğiniz gibi tanzim ediniz.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gönderdiğiniz mektubları okuduk. Ve çok müstefid olduk. Rusların hodbinane bir inkılâbcılık zihniyetiyle kendilerine istinad etmek zaruretinde bulunanları daima Moskova'ya raptetmek sevdasında bulunmaları inkılâbın gayesi olan cihan federasyonu yerine Rus federasyonu zehabını uyandırmakta ve bihakkın endişeler tevlid etmektedir. Bugün Şark siyasiyatını elinde bulunduran Rusya'nın her şeyden evvel, muhitine girecek olanlara karşı kuvvetli bir muhadenet ve müzaheret hissiyle hiç olmazsa her türlü politikacılıktan âzâde bir samimiyetle hareket etmesi lâzımdır. İşte bunun içindir ki, Rus komünizm umdelerinin cihan-ı İslâmda tatbikini bizim deruhte etmemiz muktezidir. Buna muvaffakiyet hasıl olursa, İslâm âleminin inkılâb cereyanları tevhid edilmiş olacak ve bir gün büyük bir kongrenin Rusya'daki inkılâb kuvvetine muadil bir kuvvetle Asya'ya hâkimiyeti temin edilmiş bulunacaktır. Bugün için hayal olan bu emelin yarın tahakkuk edebilmesi basiretkârane bir gayret sayesinde çok mümkündür. İslâm inkılâb âleminin başında siz bulunduğunuz için bu hayal bize çok hakikate karib görünüyor.

Cümlemizin muvaffakiyetini temenni ederek, muhterem ellerinizden öper, selâmet, saadet ve muzafferiyetinize dualar ederiz.

T.K.F. M.Umumîsi Daimî İcra Heyetinden
Eyüb Sabri
Türkiye Komünist Fırkası Kâtib-i Umumîsi
Hakkı Behiç

Vürudu: 15 Kânunusâni 337/921 ■

◀ **Resmi TKF'nin Enver Paşa'ya yazdığı mektup**
TKF adına Enver Paşa'ya yazılanları gün ışığına çıkarıyor.

Amerika, Amerika-5

NAZİLERLE EL ELE

Beyaz Saray'ın ''insan hakları savunucusu'' maskesini kaldırdığınızda, karşınıza Nazilerin ve Neonazilerin kanlı elleri çıkıyor.

▼**Walter Rauff.** *Seyyar gaz odalarında 250 bin kişiyi katletti, sonra Pinochet Şilisi'nde ''komünist faaliyetleri araştırmakla görevli komisyon''un başına getirildi.*

▼**Mengele ve kurbanları.** *''İnsan hakları şampiyonu'' ABD, Nazi savaş suçlularından Dr. Mengele'yi de korudu.*

Viyana'da oturan ve 1959'dan bu yana Avusturya vatandaşı olan 77 yaşındaki Jan Verbelen neonazi örgütlerin sözcülüğünü yapmakta, bu yönde basın-yayın faaliyetinde bulunmaktadır. Haziran 1988'de yayınlanan ABD Adalet Bakanlığı Özel Araştırmalar Dairesi raporuna göre, Verbelen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra on yıl süreyle ABD ordu istihbaratı ve CIA hesabına çalışmıştır. Sicilini biraz daha yoklayalım:

Verbelen aslen Belçikalıdır ve Nazi savaş suçlularından biridir.

Nazi işgali sırasında 101 kişinin katledilmesinden doğrudan sorumlu bulunarak 1947 yılında bir Belçika askeri mahkemesi tarafından gıyabında ölüm cezasına çarptırılmıştır. Verbelen, Amerikan ordu istihbaratının yardımıyla ''Peter Mayer'' olup hizmet görmüş, ''yeniden istihdam edilmeye her an elverişli'' kaydıyla Amerikan iştihbaratındaki görevini bitirdikten sonra, CIA'nın yardımıyla önce F.Alman istihbarat teşkilatına, sonra da Avusturya polisine yardımcı olmaya başlamıştır. ABD Adalet Bakanlığı raporu Verbelen'den başka 13 Nazi savaş suçlusundan daha aynı şekilde yararlanıldığını, ancak CIA, ordu istihbaratı ve dışişleri bakanlığının isteği üzerine bu onüç kişinin adlarının açıklanmayacağını belirtiyor.

''İnsan hakları şampiyonu'' ABD yönetimlerinin Nazi savaş suçlularına gösterdiği himaye Lyon kasabı Barbie, ya da Auschwitz'de 200 bin kişinin katlinden sorumlu Dr.Mengele ve benzer örnekler vesilesiyle çeşitli kereler gündeme geldi. Bu ülkede, toplam iki milyon insanın ölümünden sorumlu onbin dolayında Nazi savaş suçlusunun yaşadığı gözönünde tutulursa meselenin ''münferit olay''lardan ibaret olmadığı hemen anlaşılıyor. Üstelik bunun bir politika olduğunu ABD yönetimleri, 26 Kasım 1968 tarihli ''Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlara Zamanaşımının Uygulanamayacağı''na dair Birleşmiş Milletler Konvansiyonu'nu onaylamayarak doğruluyorlar. ABD yönetimleri bugüne dek Nazi savaş suçlarını ve suçlularını açıkça kınamaktan hep kaçındıkları gibi, BM İnsan Hakları Komisyonu'nda savaş suçlularının aranması ve yargılanmasının karar altına alındığı oturumları boykot etmekten de geri durmadılar.

Bu insanlık suçluları gördükleri himayenin karşılığını elbette veriyorlar. Amerikan istihbarat örgütlerinin faaliyetlerine katılmaktan neofaşist örgütlenmeler gerçekleştirmeye, Orta ve Latin Amerika'da katliamlar düzenlemekten, "Amerika'nın Sesi" ile Avrupa'daki "Hür Avrupa" ve "Özgürlük Radyosu" dahil emperyalist propaganda faaliyetlerinde, her türlü alanda istihdam ediliyorlar. Bu işbirliğinin kökeni ise daha savaş yıllarına uzanıyor. Örneğin daha Temmuz 1943'te Nazi Almanyası'na karşı savaş olanca hızıyla sürerken ve Doğu Cephesi'nde milyonlarca Sovyet insanı Naziler tarafından katledilirken, Pentagon sözcüsü Albay Winlock ABD'ye yakın "inanç ve görüşleri paylaşan Alman kadroların eğitilmesi"nden açıkça söz ediyordu.

Bu kadrolar kimlerdi? Örneğin Nazi istihbaratından General Gehlen. Savaş sona ererken ABD istihbaratına teslim olan Gehlen, daha sonra bugünkü F.Alman istihbarat örgütünün (BND) mimarı oldu, elbette CIA'nın yardımıyla. Bir başka örnek, bu ''Gehlen Örgütü''nde çalışıp, daha sonra Latin Amerika'ya kaçan Walter Rauff'tur. SS subayı iken kendi buluşu olan Kızılhaç ambülanslarından bozma seyyar gaz odalarında 250.000 kişinin katledilmesinden sorumlu olan Walter Rauff, daha sonra Pinochet Şili'si'nde ''komünist faaliyetleri araştırmakla görevli komisyon''un başına getirilip yeni cinayetlere girişmiş ve bu işini öldüğü 1984 Mayıs'ına kadar sürdürmüştür. Şili'nin Arjantin sınırı yakınlarında bulunan ve ikibin kadar Nazi savaş suçlusunu barındırdığı tahmin edilen Dignidad'ın yerini haritada bulmak mümkün değildir ama Şilililer gayet iyi bilmektedir. Aynı şekilde Klaus Barbie'nin de ABD himayesi altında yaşadığı Bolivya'da meşru hükümetlere karşı düzenlenen askeri darbelere akıl hocalığı yaptığı, Latin Amerika'daki birçok faşist terör çetesini örgütlediği, bu çetelerin düzenlediği çeşitli katliamların baş tertipçisi olduğu biliniyor.

ABD topraklarında ise en azgın antikomünist propagandaya bulunmaz katkıyı oluşturuyor bu katiller sürüsü. Örneğin yıllar yılı Amerika'daki Letonyalılar Örgütü'nün ve Letonya Katolikleri Birliği'nin yöneticiliğini yapan, "Letonya Özgürlük Komitesi" ve "Avrupa'daki Esir Uluslar Birliği" adına şimdi "kızıl boyunduruk" altındaki insanların "özgürlüğü" için ateşli nutuklarla gözyaşı döken Boleslav Maikovskis, 1941-44 yıllarında faşist Alman işgali sırasında Letonya'nın Rezekne bölgesinde katledilen onbeş binden fazla insanın kanına bulaşmış bir Nazi savaş suçlusudur.

Ama Nazi savaş suçlularından yalnızca istihbarat ya da propaganda işlerinde yararlanılmıyor ABD'de. Bir de bilimsel araştırma için sicili temizlenenler var. Truman'ın emriyle gerçekleştirilen sicil kırpma operasyonu (''Operation Paperclip'') ile 1945-55 yılları arasında 765 Alman ve Avusturyalı bilimadamı sicilleri ''temizlenerek'' ABD'ye getirildi ya da Avrupa'da Amerikan hizmetine alındı.

Nazi savaş suçlularının gördüğü bu himayenin son derece tehlikeli bir sonucu, ABD'de sayıları özellikle son yıllarda hızla tırmanan neonazi ve ırkçı örgütlenmelerin bu himayeden destek ve cesaret bulması. "Aryan savaşçıları" adı altında siyahlara ve göçmenlere ölümle sonuçlanan saldırılar düzenleyen neonazi ve diğer ırkçı grupların barındığı örgüt sayısı 50'yi aşarken, Ku Klux Klan ve neonazilere mali destek sağlayan para ve nüfuz sahibi Amerikalılar'ın sayısı yarım milyonu bulmuş durumda. Amerikan basınına göre Klan'ın ya da neonazilerin adamları arasında hakimler ve polisler de bulunuyor. Neonaziler en insanlık dışı hezeyanlarını yansıtan televizyon programlarından, "III.Reich klasikleri"nin basımına, paramiliter gruplar oluşturmaya kadar her türlü faaliyeti gerçekleştirirken, anti-Nazi gösteriler "özgürlüklerin engellenmesi" olarak görülüyor ve engellenebiliyor. Beyaz Saray'ın "insan hakları savunucusu" maskesini kaldırdığınızda, nazilerin ve neonazilerin kanlı elleri çıkıyor karşınıza. ■

UMUTLARIMIZ...

Yeni bir politik kültürün uluslararası ilişkilerde egemenlik kurması bizi derinden ilgilendiriyor. Ama bizi ilgilendiren başka bir şey daha var. Sınıfımızın ideolojik bağımsızlığı, karşıt sınıfla aramızdaki antagonizmin unutulmaması...

Von Trotta'nın çok beğendiğim filmi "Rosa Lüksemburg"da bir yılbaşı sahnesi vardır. Duvarda 1900 rakamları yazılıdır. Saat tam 24'te August Bebel şöyle der: "19. yüzyıl umut yüzyılıydı. 20. yüzyıl umutlarımızın gerçekleşme yüzyılı olacaktır!"

Bebel'in ve çağdaşı olan Marksistlerin yirminci yüzyıldan bekledikleri tam anlamıyla gerçekleşmedi. Yüzyılın bitmesine daha on ikiyıl olmasına rağmen büyük bir kesinlikle söyleyebiliriz ki yüzyıl kapandığında da gerçekleşmiş olmayacak. Bu bir dünya devrimiydi. En "uygar" ülkeden başlayacak ve tüm Avrupa'ya yayılacak olan devrim...

Tarihsel gelişim kendisine eğik bir yol açmış olsa da 20. yüzyıl, 1899'un o son gecesinde Marksistlerin taşıdığı umutları boşa çıkarmadı. İnsanlığın tarih öncesinden kopuş, dünyanın bir bölümüyle de olsa, bu yüzyılda gerçekleşti. İşte bu yüzden 20. yüzyıl, tüm yüzyıllar arasında eşsiz bir özelliğe sahip. Bununla ne kadar "övünse" azdır.

19. yüzyıl Marksistlerinin bir yüzyıla sığacağını umdukları dünya devrimi ertesi yüzyıla sarktı. Geçmişteki yanılgıyı göz önüne alıp yoğurdu üfleyerek yersek yeni yüzyıla sığacağına da kalıbımızı basamayız.

Tarihin yaşadığımız anı, geleceğin tohumlarını içinde barındırdığından öngörülerde bulunmamıza olanak sağlayan veriler sunar bize. Ama bu veriler tüm bir yüzyılın nelere tanıklık edeceği konusunda fazla bir şey söylemez. Bilindiği gibi bu, bilimin değil astrolojinin ve dolayısıyla Başkan Reagan'ın alanına girmektedir.

Yakın gelecek bu verilerin ışığında nasıl görünmektedir? Yeni yüzyılın ilk şafağı nasıl bir dünyayı aydınlatacaktır? Şunlar görünüyor:

▶ Nükleer bir savaşın uçurumundan daha uzak bir dünya. Saldırganlığın ve savaşın emperyalist kaynağı insanlığın daha geniş kesimlerince teşhis ve daha büyük oranda tecrit edilmiş. Nükleer füzelerde ve başka tip bomba taşıyıcılarda önemli indirimlere gidilmiş. Barış hareketi artık askeri paktların kaldırılmasını hedefliyor ve bu pek çok insana bir düş gibi gelmiyor.

▶ Asit yağmurunun, ozon tabakasının delinmesinin engellenmesi, doğal çevrenin korunması yolunda çok ciddi uluslararası girişimler ve işbirlikleri var. İnsanlık "ortak evleri" olan dünyanın üzerine daha fazla titriyor.

▶ Üçüncü dünya ülkelerinin başta açlık olmak üzere derin sorunlarının, farklı sistemlere sahip ülkelerin elbirliğiyle hafifletilmesi için önemli sayılabilecek adımlar atılmış.

▶ Halkların bir dış müdahale olmaksızın kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi doğrultusundaki anlayış, iç işlerine karışmama ilkesi tüm dünyada daha güçlü bir zemin kazanmış. Uluslararası gerilimlerde bir yumuşama ve daha az yerel savaş var.

21. yüzyılın uluslararası siyasi iklimini belirleyen temel gelişmeler bunlar. Sosyalizmin on beş yıl önce **yeni ilişkiler kültürü** ya da **yeni politik kültür** adıyla gerçekleştirmeye sıvandığı hedeflere doğru büyük adımlar atılmış.

Yine onbeş yıl önce başlatılan ve sosyalizmin üretici güçlerinde bir sıçramayı hedefleyen **yeniden yapılanma** ve **açıklık** politikaları uluslararası politik iklimin daha elverişli koşullarından da yararlanarak insanlığın tarihsel olarak tanık olduğu **en gerçek demokrasiyi**, somut olarak yaşanılan **en geniş demokrasi** haline getirmiş. Kitlelerin yabancılaşması önemli ölçülerde aşılmış, seferber olunan enerji, silahlanma yarışından çekilen büyük fonlarla birleşmiş, bilim ve teknolojide büyük atılımlar olmuş. "Devlet" artık devlet gibi değil. Teorik sosyalizm ile reel sosyalizm arasındaki açı küçülmüş.

Yeni yüzyılın başlangıç yıllarında bu gün işitmesi bile kulağa çok hoş gelen bu gelişmelere tanık olabilmek garanti değil elbet. Gerek sosyalist ülkeler insanının, gerek kapitalist dünyada mücadele eden bizlerin, barış ve çevre hareketinin, ve tüm insanlığın bu tanıklığı hak etmesi gerekiyor. Hak etmek ise, gerçekleştirmek için mücadele etmekten ve gerçekleştirmekten başka bir şey değil.

Bu gerçekleştirme çabasında dünyanın sömürücü sınıflı, ezen-ezilen uluslu bölümünde yaşayanlara düşen görev ne? Muhalefetteki her işçi sınıfı siyasi hareketi bu soruya cevap vermeli.

İdeolojik bağımsızlığının üstüne geçmişte titizlikle titrememiş, politikayı reel boşluklardan reel olanaklar türetmek olarak algılamış geleneklerin ağır basığı ülkelerde dümeni "sancak alabanda" etmeye teşne eğilimlere karşı dikkatli olmak gerekiyor her şeyden önce. Hele de faşist terörün silindirleri toprağı yeni çiğnemişse, sosyalizm için mücadele "illetinden" sıyrılma eğilimleri güçlüyse.

Böyle bir ülkede kolaylıkla, "**Her şey Yeni Politik Kültür İçin!**" sloganına sarılabilinir. Kendi tarihsel somutluğunda, kendi ülkesinde yürüyen sınıf mücadelesini göz ardı eden, enternasyonalist görevleriyle kendi özgül görevlerinin kesiştiği **optimum** noktayı bulamayan...

Kendi devrimini gerçekleştirerek enternasyonalizme kendi katkısını asla sağlayamayacak olan işte budur.

Bu enternasyonalizm değil!

Devrimci politika iki kaynaktan, bilimden ve sınıftan beslenir. Her iki kaynağın da cılız olduğu ülkelerde Marksizmin sol karikatürü kolaylıkla karşımıza çıkabilir. Barış sorunu devletlerin işidir. Kendi ülkesindeki en gerici mihrakların tecridi aşamacı mantıktır. **Ya hep, ya hiç!**

Bu sosyalizm değil!

Yeni bir politik kültürün uluslararası ilişkilerde egemenlik kurması bizi derinden ilgilendiriyor. Ne kadar derinden ilgilendirdiğini yeni yüzyılın başlangıcını görebilenler bir kere daha teslim edecek. Ama bizi ilgilendiren başka bir şey daha var. Sınıfımızın ideolojik bağımsızlığı, karşıt sınıfla aramızdaki antagonizmin unutulmaması, yurdumuza özgü sınıf görevlerinin, eşitsiz gelişimin bizde öne çıkardığı titizliklerin ayırdında olunması.

Aksi halde, sosyalizm için daha elverişli bir yüzyılın şafağında sosyalizme varma hedefinin daha uzağına düşmüş bir hareket oluruz.

Bizim umutlarımızın gerçekleşmesi açısından 21. yüzyılı da kaçırırız o zaman. ■

BAHRİ SAVCI'YA
A R M A Ğ A N

BAHRİ SAVCI'YA ARMAĞAN, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, 540 s.

Üniversitelerimizde meslekten ayrılan hocalar için bir "armağan" yayınlama geleneği var(dı). Hocanın çalışma arkadaşları, çırakları, kalfaları, eski öğrencisi yeni bilim adamları, yaptıkları çalışmalardan bir demeti onun anısına armağan ederler(di).

Prof.Bahri Savcı üniversiteden ayrılmadı, ayrılmak zorunda bırakıldı. Yıllarını verdiği fakültesi ise onun adına bir armağan yayınlama görevini yerine getiremedi.

Ancak, Profesör Bahri Savcı'nın Türk üniversite ve düşünce yaşamındaki yerini unutmayan, onu her zaman saygıyla anan, yetişmelerine Hoca'nın büyük katkılarda bulunduğu ve borçlarını ödeme çabası içinde olan insanlar vardı. Mülkiye'nin hocaları ve Mülkiyeliler Birliği yöneticileri...

Mülkiyeliler Birliği Vakfı, fakültenin yapmadığını yapmaya karar verdiğinde, yayınlanacak armağanı yayına hazırlamak üzere oluşturulan komisyonda Prof.Dr.Mümtaz Soysal, Doç.Dr.Cem Eroğul ve Doç.Dr.Yavuz Sabuncu yer aldı. Sonuçta, şimdi elimizde 540 sayfalık bir eser var.

"Bahri Savcı'ya Armağan" 36 bilim adamı ve Anayasa Mahkemesi üyesinin katkılarından oluşuyor. Bunlara Cem Eroğul'un "Bahri Savcı'nın yaşam öyküsü ve kişiliği" ile "Bahri Savcı'nın anayasa ve Türk siyasal yaşamına ilişkin bazı görüşleri" üzerine Bahri Savcı'yla yaptığı söyleşiler ekleniyor.

Armağanda yer alan makaleler anayasa hukuku-siyaset bilimi ve insan hakları konularında yoğunlaşmış. Prof.Bahri Savcı'nın Türk düşünce yaşamına en fazla katkıda bulunduğu konularda. Her makalenin, konusun uzmanı en seçkin bilim adamları ya da uygulamacılarca kaleme alındığı görülüyor.

Makalelerin önemli bir bölümü anayasa hukuku sorunları üzerine ve 1982 Anayasası'nı sorgulayan çalışmalardan oluşuyor. Temel haklar, anayasa yargısı, yürütme organının konumu, askeri yargı ele alınan konular arasında. Bu arada, Türk siyasal yaşamında önem taşıyan bazı Anayasa Mahkemesi kararları da irdeleniyor. Ordu ve siyaset Gencay Şaylan'ca incelenmiş. 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın bir hükmüne dayanılarak görevinden uzaklaştırılan Prof Bahri Savcı'ya sunulan armağanda, bu uygulamanın ele alınmaması bir eksiklik olurdu. Bu eksikliği, kendisi de bir "1402'lik" olan Rona Aybay gidermiş.

Bu kısa tanıtma yazısında, Armağan'da yer alan yazıların hepsinden yeterli bir biçimde söz etme olanağı yok. Ancak şunu belirtmek gerek: Yayıncılığın büyük bir sıkıntı içinde bulunduğu şu günlerde, ülke sorunlarıyla ilgilenen herkes için bir başucu kitabı oluşturacak bu Armağan'ın yayınıyla, Mülkiyeliler Birliği Vakfı çok önemli bir görevi yerine getirmiştir. ■